

פרק 23 ביטוח לאומי

נכתב ונערך על ידי גב' אורנה צח (גלרט), רו"ח
כל הזכויות שמורות ©

תוכן עניינים

עמוד	
457	23.1 אופן הדיווח ותשלום דמי הביטוח
457	23.1.1 רצפת ההכנסה ותקרת ההכנסה ממנה מחושבים דמי ביטוח
458	23.1.2 הכנסות פטורות מדמי ביטוח
458	23.1.3 מבוטחים פטורים מדמי ביטוח
458	23.1.4 שינויים בשיעורי דמי הביטוח עד חודש דצמבר 2005
458	23.1.5 שינויים בנתונים נבחרים בחודש ינואר 2006
460	23.1.6 שיעורי דמי הביטוח למבוטחים החייבים בעד עצמם
460	23.1.7 סדר זקיפת הכנסות בעת חישוב דמי הביטוח
460	23.1.8 התיישנות חובות למוסד לביטוח לאומי
461	23.1.9 הסמכות למסירת ידיעות למוסד לביטוח לאומי
461	23.1.10 המידע שמועבר למוסד לביטוח לאומי בעקבות תיקון בחוק ההתייעלות
462	23.2 חוק גיל פרישה, התשס"ד-2004
462	23.2.1 גיל זכאות
462	23.2.2 גיל פרישה
462	23.2.3 התהליך ההדרגתי
462	23.2.4 ועדה ציבורית
463	23.2.5 טבלאות גיל הפרישה על פי חוק גיל פרישה
464	23.3 סוגי מבוטחים עיקריים
464	23.3.1 עובד שכיר ("עובד")
464	23.3.2 עובד עצמאי
465	23.3.3 חובת הרישום במוסד לביטוח לאומי של עובד עצמאי
466	23.3.4 עובד עצמאי, המבוטח חלקית
466	23.3.5 עובד עצמאי, המקבל קצבת זקנה או קצבת נכות מן המוסד לביטוח לאומי בישראל
466	23.3.6 עצמאי, שאינו כלול בהגדרת "עובד עצמאי"
467	23.3.7 מי שאינו עובד ואינו עובד עצמאי

תוכן עניינים (המשך)

עמוד

467	מבוטחות, שאינן חייבות בדמי ביטוח	23.3.8
467	פנסיה מוקדמת (פרישה לגמלאות לפני גיל הפרישה)	23.3.9
469	סיווג הכנסות של חבר דירקטוריון	23.3.10
470	תלמיד שטרם מלאו לו 19 שנים ומבוטח המתגייס לצה"ל	23.3.11
471	הכנסות שאינן מעבודה, המשותפות לבני הזוג	23.3.12
471	עולים חדשים	23.3.13
471	תושבי חוץ	23.3.14
472	הכנסות שאינן מהמקורות המנויים בסעיף 2 לפקודת מס הכנסה	23.3.15
472	כספי פיצויים שהתקבלו בגין מלחמה	23.3.16
472	הוראות מיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח	23.4
473	תיקוני חקיקה משנת 2008	23.4.1
473	סקירה של סוגי מבוטחים המפורטים בהוראות המיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח	23.4.2
473	מבוטח, שהוא גם עובד שכיר וגם עובד עצמאי (תקנה 13)	23.4.2.1
474	עובד עצמאי, שאין עיקר הכנסתו ממשלח ידו ואינו עובד שכיר (תקנה 14) - עד שנת 2007	23.4.2.2
474	עובד שכיר, שאין עיקר הכנסתו משכר או ממשכורת ואינו עובד עצמאי (תקנה 15) - עד שנת 2007	23.4.2.3
474	עובד לשעה	23.4.2.4
475	תושב ישראל השוהה בחו"ל	23.4.2.5
475	עובד בחופשה ללא תשלום מעל לחודשיים	23.4.2.6
475	עובד, שמעסיקו אינו תושב ישראל	23.4.2.7
476	הכנסות פיננסיות, הפטורות מדמי ביטוח	23.5
476	הרחבת הפטור	23.5.1
476	מועדי תחולה	23.5.2
476	הכנסה בידי בעלי שליטה (עד שנת 2007)	23.5.3
476	הרחבת הפטור מדמי ביטוח על הכנסות מחו"ל	23.5.4
476	הרחבת הפטור על הכנסות ריבית ודמי ניכיון בשיעור מס שולי	23.5.5
476	תיקון סעיף 350(א)(6) לחוק הביטוח הלאומי - החוק משנת 2008	23.5.6
477	דמי שכירות והכנסות פטורות מדמי ביטוח	23.6
478	תחולת תקנות 14 ו-15 להוראות המיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח על הכנסות, הפטורות מתשלום דמי ביטוח - עד שנת 2007	23.7

תוכן עניינים (המשך)

עמוד

478 השפעת הכנסות פסיביות על גמלאות	23.8
479 צו הביטוח הלאומי (סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים), התשל"ב-1972	23.9
480 צו סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים – יישום בפועל	23.9.1
480 עבודה בעסק משפחתי	23.10
483 החבות בדמי ביטוח של המעסיק	23.11
483 החובה לשלם דמי ביטוח	23.11.1
483 תביעות נגד צד שלישי (תביעת שיבוב)	23.11.2
484 שיעורי דמי הביטוח	23.11.3
484 הכנסה מירבית לתשלום דמי ביטוח	23.11.4
485 שכר המינימום לעובד השכיר	23.11.5
485 עובד אצל מעסיקים שונים, ומבוטח שהכנסתו גבוהה מההכנסה המירבית	23.11.6
486 הכנסה לעניין דמי ביטוח	23.11.7
487 ביקורת ניכויים שעורך המוסד לביטוח לאומי	23.11.8
489 תקופת תשלום	23.11.9
489 אופן הדיווח	23.11.10
491 הגברת ההרתעה באמצעות ענישה פלילית	23.11.11
491 חברה משפחתית, חברת בית וחברה שקופה	23.11.12
495 הביטוח הלאומי ועובדי משק הבית	23.11.13
499 הקבלן - כמעסיקים של עובדי קבלן-המשנה (בעבודות בניה)	23.11.14
499 מימוש ניירות ערך ואופציות לעובדים	23.11.15
500 בעלי שליטה בחברות מהיבט הביטוח הלאומי	23.11.16
505 החזר דמי ביטוח כתוצאה משינוי מעמד בדיעבד	23.12
506 מבוטח השוהה בחו"ל	23.13
506 הגדרת תושבות	23.13.1
507 שלילת תושבות	23.13.2
507 רציפות הביטוח בישראל	23.13.3
509 אמנות לביטחון סוציאלי	23.13.4
509 קצבאות לשוהים בחו"ל	23.13.5
509 קצבאות תושב חוזר ותיק (או עולה חדש)	23.13.6

תוכן עניינים (המשך)**עמוד**

510 החזרה לארץ	23.13.7
511 תושבות התאגיד	23.13.8
512 (באחוזים) ונתונים נבחרים	23.14
	טבלאות השינויים בשיעורי דמי הביטוח למבוטחים בגיל 18 ועד גיל הפרישה	

23. ביטוח לאומי

נכתב ונערך על ידי גב' אורנה צח (גלרט), רו"ח

23.1 אופן הדיווח ותשלום דמי הביטוח

החשיבות בהבחנת המעמד, שבו מוגדר המבוטח, קובעת את הזכויות שלו לגמלאות, את החבות שלו בדמי ביטוח לאומי ובדמי ביטוח בריאות (להלן: דמי ביטוח), וכמובן - על מי חלה החובה לדווח ולשלם את דמי הביטוח.

"מבוטח" במוסד לביטוח לאומי - הכוונה לאדם, תושב ישראל, המבוטח לענף זקנה ושאיירים. **בפועל**, מעמד המבוטח במוסד לביטוח לאומי נקבע על פי הפרמטרים הבאים: גיל, מין ומצב משפחתי, מצב בריאותי, תושבות ועיסוק, ובהתאם לכך נקבעות זכויותיו לגמלאות.

החל משנת 1995 (בו נכנס לתוקף חוק ביטוח בריאות ממלכתי), דמי ביטוח בריאות משולמים יחד עם דמי הביטוח הלאומי ובדרך כלל על פי הכללים בחוק הביטוח הלאומי.

המוסד לביטוח לאומי מגדיר את המבוטחים בשלוש קבוצות, כדלקמן:

1. "עובד" - עובד שכיר;
2. "עובד עצמאי";
3. לעלי"ע, הלי"ע - מי שאינו עובד ואינו עובד עצמאי - קבוצה זו כוללת גם מבוטחים בפנסיה מוקדמת. לעלי"ע - ראשי התיבות למבוטח, שהוא לא "עובד" ולא "עובד עצמאי". הלי"ע - ראשי התיבות למבוטח, שהוא בעל הכנסות שאינן מעבודה: לא כ"עובד" ולא כ"עובד עצמאי" (הכנסות פסיביות).

23.1.1 רצפת ההכנסה ותקרת ההכנסה ממנה מחושבים דמי ביטוח

ההכנסה החייבת בדמי ביטוח, המהווה גם בסיס לגמלאות, נעה בין רצפה (מינימום) לתקרה (מקסימום/ הכנסה מירבית). בחודשים יולי 2002 ועד יוני 2003 בוטלה התקרה (כמוסבר להלן).

הכוונה - מבוטח, שאין לו הכנסות או שיש לו הכנסות נמוכות, משלם לפי הכנסת מינימום שנקבעה, ולא פחות ממנה. מבוטח בעל הכנסות גבוהות משלם רק עד ההכנסה המירבית (התקרה).

המינימום - בדרך כלל רבע מן השכר הממוצע במשק למבוטחים, המשלמים דמי ביטוח בעד עצמם. עבור העובד השכיר חל שינוי ביום 1 באפריל 1999, כדלקמן: המינימום, החל ממשכורת חודש אפריל 1999, זהה לשכר המינימום במשק על פי חוק שכר מינימום.

המקסימום - ביום 1 בינואר 2000 חל שינוי בתקרת ההכנסה החייבת בתשלום דמי ביטוח. התקרה נקבעה לחמש פעמים השכר הממוצע במשק, במקום ארבע פעמים השכר הממוצע עד ליום 31 בדצמבר 1999, ולמעסיקים נשארה התקרה ארבע פעמים השכר הממוצע במשק, כבעבר.

בחוק תכנית החירום הכלכלית (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנת הכספים 2002 ו-2003) (התשס"ב-2002) (להלן: "חוק תכנית החירום") בוטלה התקרה לתשלום דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות, כך שלא הוגבלה ההכנסה החייבת בתשלום לעניין דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות בהוראת שעה לתקופה של שנה וחצי, החל מיום 1 ביולי 2002. התקרה לתשלום גמלאות נשארה ללא שינוי (5 פעמים השכר הממוצע במשק).

בפועל, הוראת השעה בוטלה ביום 30 ביוני 2003, והחל מיום 1 ביולי 2003 הוחזרה התקרה לחמש פעמים השכר הממוצע במשק לכלל המבוטחים וגם למעסיקים.

החל מחודש ינואר 2006 ההכנסה המירבית מבוססת על ההכנסה המירבית בחודש דצמבר 2005 כשהסכום מוכפל בשינוי המדד, כפי שמוסבר להלן.

כחלק מהצעדים בחוק ההתייעלות הכלכלית (תיקוני חקיקה ליישום התוכנית הכלכלית לשנים 2009 ו-2010) (התשס"ט - 2009) (להלן: חוק ההתייעלות), הוכפלה ההכנסה המירבית כהוראת שעה מאוגוסט 2009 ועד דצמבר 2010 לעניין תשלום דמי ביטוח לסך של 10 פעמים הסכום הבסיסי. ההכנסה המירבית לגמלאות נותרה 5 פעמים הסכום הבסיסי ללא שינוי. בשנת 2011 ההכנסה המירבית היא 9 פעמים הסכום הבסיסי.

ההכנסה המירבית לפי הוראת השעה בשנת 2012 היא בסכום של 8 פעמים הסכום הבסיסי, אך בתזכיר חקיקה מוצע לבטל את הוראת השעה ולהחזיר את ההכנסה המירבית לסכום של 5 פעמים הסכום הבסיסי.

23.1.2 הכנסות פטורות מדמי ביטוח

סעיף 350 לחוק הביטוח הלאומי מפרט סוגי הכנסות, שאינן מובאות בחשבון לעניין תשלום דמי ביטוח. לדוגמה: גמלאות שונות בחוק הביטוח הלאומי; תגמולים לפי חוקים שונים, כגון: חוק הנכים וגמלה לפי חוק הבטחת הכנסה; הכנסות מסוימות בשוק ההון, והכנסות שזר דירה מסוימות (ראה להלן).

על כל הכנסה אחרת, שמקורה בסעיף 2 לפקודה, חלות הוראות חוק הביטוח הלאומי והתקנות שהותקנו לפיו- בכל תקופה על פי החקיקה המתאימה.

23.1.3 מבוטחים פטורים מדמי ביטוח

סעיף 351 לחוק הביטוח הלאומי מפרט סוגי מבוטחים, הפטורים מתשלום דמי ביטוח לאומי. לדוגמה: מבוטחים בגיל פרישה שאינם עובדים שכירים ואינם עובדים עצמאיים, עקרות בית נשואות, תלמידים עד כיתה י"ב, צעירים לפני גיוס לצה"ל ומקבלי קצבאות, בתנאים מסוימים. הפטור האמור בסעיף 351 אינו פוטר מבוטחים אלה מתשלום דמי ביטוח בריאות, אלא אם נאמר במפורש בחוק ביטוח בריאות ממלכתי.

החל מינואר 2010, תורם איבר בתנאים מסויימים, פטור מתשלום דמי ביטוח בריאות, אך טרם נקבעו התקנות לפטור זה.

פטור מתשלום דמי ביטוח לעובד בעת זכאותו לגמלאות מסויימות

סעיפים 351(א) ו-351(ה) לחוק הביטוח הלאומי, העניקו עד שנת 2007 פטור מדמי ביטוח לאומי לעובד שכיר על הכנסותיו האחרות לתקופה שבעדה מגיעים לו מן המוסד לביטוח לאומי דמי פגיעה, תמורת דמי פגיעה (ראה סעיף 343 לחוק הביטוח הלאומי), דמי לידה, או תשלומים בקשר לשיקום מקצועי (מגמלאות אלה מנוכים דמי ביטוח מהגמלה).

הפטור האמור, הקבוע בסעיפים 351(א) ו-351(ה) לחוק הביטוח הלאומי, בוטל החל משנת 2008 לגבי הכנסות אחרות שיש למבוטח, לתקופה שבעדה מגיעות לו אחת מהגמלאות שפורטו.

23.1.4 שינויים בשיעורי דמי הביטוח עד חודש דצמבר 2005

לוח י' מופיע בחוק הביטוח הלאומי ומפרט את שיעור דמי הביטוח הלאומי לסוגי המבוטחים ולענפי הביטוח השונים.

החל מיום 1 ביולי 2002 הועלו שיעורי דמי הביטוח לעובדים עצמאיים ולמעסיקים (לוח י' הוחלף בלוח חדש) והוקטן שיפוי האוצר. תוקף השינוי בשיעורי דמי הביטוח החל ביום 1 ביולי 2002, דהיינו: מועד התשלום למוסד לביטוח לאומי היה ביום 15 באוגוסט 2002. בשיעורי דמי הביטוח החלים על הכנסות שאינן מעבודה לא חל שינוי.

בשנת 2003 חלו שינויים בשיעורי דמי הביטוח לעובד השכיר: גם ביום 1 בינואר וגם ביום 1 ביולי 2003. ביום 1 בינואר 2004 הופחתו שיעורי דמי הביטוח לבעלי שליטה בחברת מעטים, המדווחים כשכירים בתיק המעסיק. ביום 1 בפברואר 2004 חלו שינויים בדמי הביטוח למבוטחים בפנסיה מוקדמת, והחל מחודש יולי 2005 חל שינוי בשיעורי דמי הביטוח, שמשלמים המעסיקים.

23.1.5 שינויים בנתונים נבחרים בחודש ינואר 2006

החל מחודש ינואר 2006 נוסף מושג חדש בחוק הביטוח הלאומי והוא "הסכום הבסיסי". הסכום הבסיסי המקורי הוא השכר הממוצע במשק, ששימש בסיס לגמלאות, ערב הקפאת השכר הממוצע במשק.

תשלום דמי ביטוח

עד חודש דצמבר 2005, חישוב דמי הביטוח נגזר במלואו מן השכר הממוצע במשק על פי סעיף 2 בהגדרה, שבסעיף 1 לחוק הביטוח הלאומי. שכר זה מבוסס על נתוני השכר הממוצע למשרת שכיר, מוכפל במקדם פיזוי. החל מחודש ינואר 2006 השכר הממוצע האמור משמש בסיס רק לחלק מהחישובים בדמי הביטוח. לא חל שינוי בשיטת עדכונן של השכר הממוצע האמור, כפי שעולה מסעיף 2 לחוק הביטוח הלאומי.

השכר הממוצע במשק

השכר הממוצע במשק לעניין תשלום דמי הביטוח החל מחודש ינואר 2011 הוא 8,307 ש"ח לחודש. 60% מן השכר הממוצע במשק, לצורך חישוב השיעור המופחת של דמי הביטוח, הם 4,984 ש"ח לחודש בשנת 2011.

ההכנסה המירבית

החל מחודש ינואר 2006 ההכנסה המירבית לתשלום דמי ביטוח אינה נגזרת מן השכר הממוצע במשק כפי שהיה בעבר, אלא לפי 5 פעמים סכום בסיסי. הסכום הבסיסי לעניין ההכנסה המירבית לחישוב דמי ביטוח, הוא סך של 8,158 ש"ח לחודש בשנת 2011, סך של 7,975 ש"ח לחודש בשנת 2010, 7,683 ש"ח לחודש בשנת 2009, 7,352 ש"ח לחודש בשנת 2008 וסך של 7,152 ש"ח לחודש בשנים 2006 ו-2007. הסכום הבסיסי מבוסס על עדכון השכר הממוצע במשק בחודש דצמבר 2005, שהיה 6,964 ש"ח, על פי שיעור עליית המדד (5 פעמים שכר זה הוא 34,820 ש"ח, שהפך להיות הבסיס המקודם בשיעור עליית המדד מדי שנה).

ההכנסה המירבית לתשלום דמי ביטוח בחודשים ינואר עד יולי 2009 הייתה 38,415 ש"ח לחודש, בשנת 2008 הייתה 36,760 ש"ח לחודש ובשנים 2006 ו-2007 ההכנסה המירבית הייתה 35,760 ש"ח לחודש.

ההכנסה המירבית לתשלום דמי ביטוח בחודשים אוגוסט ועד דצמבר 2009 הייתה 76,830 ש"ח לחודש. בשנת 2010 ההכנסה המירבית הייתה 79,750 ש"ח לחודש ובשנת 2011 ההכנסה המירבית היא 73,422 ש"ח לחודש, לעניין תשלום דמי ביטוח בלבד. עתירה לבג"צ בעניין זה נדחתה (בג"צ 6304/09).

תשלום דמי ביטוח בריאות

תשלום דמי ביטוח בריאות מבוסס על אותם הנתונים, שעליהם מבוססים תשלומי דמי הביטוח הלאומי. זאת, למעט סכומי המינימום שנקבעו בחוק ביטוח בריאות ממלכתי, ומעודכנים במועדים ובשיעורים שבהם מתעדכנות הגמלאות.

חישובי גמלאות

כאמור, החל מחודש ינואר 2006 נוספה הגדרה לחוק הביטוח הלאומי – "סכום בסיסי". קצבאות, שעודכנו בעבר לפי השכר הממוצע במשק, והן כלולות בהגדרת הסכום הבסיסי ועדכנו, מעודכנות בהתאם לגידול בסכום הבסיסי. הסכום הבסיסי אמור להתעדכן בחודש ינואר של כל שנה (למעט בשנים שהוא מוקפא בחקיקה).

בחוק נקבעו סכומים שונים:

1. סכום בסיסי מקורי, המבוסס על שכר ממוצע במשק, שחושב בחודש ינואר 2002 והיה 7,050 ש"ח לחודש. הסכום הבסיסי המעודכן הוא 8,260 ש"ח לחודש בשנת 2011, 8,074 ש"ח לחודש בשנת 2010, 7,778 ש"ח לחודש בשנת 2009, 7,443 ש"ח לחודש בשנת 2008 ו-7,240 ש"ח לחודש בשנים 2006 ו-2007, בעבור הגמלאות שמצויינות בחוק במפורש, לדוגמה: דמי לידה, דמי פגיעה, דמי תאונה ועוד. ההכנסה המירבית לתשלום הגמלאות האמורות בשנת 2011 היא 41,300 ש"ח לחודש.
2. לקצבת הילדים נקבע סכום בסיסי של 144 ש"ח. בשנת 2011 הסכום הוא 169 ש"ח לחודש.
3. סכום בסיסי מקורי, המבוסס על השכר הממוצע במשק של חודש דצמבר 2001, שהיה 6,964 ש"ח לחודש. הסכום המעודכן הוא 8,158 ש"ח לחודש בשנת 2011, 7,975 ש"ח לחודש בשנת 2010, 7,683 ש"ח לחודש בשנת 2009, 7,352 ש"ח לחודש בשנת 2008 ו-7,152 ש"ח לחודש בשנים 2006 ו-2007. סכום זה מתייחס לגמלאות שלא צויינו לעיל, וגם לנתונים מסוימים אחרים, כגון להכנסה המירבית החייבת בתשלום דמי ביטוח. ההכנסה המירבית לתשלום הגמלאות האמורות בשנת 2011 היא 40,790 ש"ח לחודש.
4. דמי אבטלה מרביים מבוססים על השכר הממוצע במשק, ואינם מבוססים על סכום בסיסי. גם מבחני הכנסות מסוימים מבוססים על השכר הממוצע במשק ולא על הסכום הבסיסי (לדוגמה: הכנסה בגיל פרישה, שבו הזכאות לקצבת זקנה תלוייה בהכנסות).

23.1.6 שיעורי דמי הביטוח למבוטחים החייבים בעד עצמם

בעקבות תיקון מס' 82 לחוק הביטוח הלאומי ותיקון מס' 33 לחוק ביטוח בריאות ממלכתי, חלו שינויים בתשלום דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות החל מיום 1 בינואר 2006, כדלקמן:

1. שיעורי דמי ביטוח מופחתים

הכנסה שממנה משולמים ומנוכים דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות מופחתים היא עד 60% מהשכר הממוצע במשק (במקום 50% מהשכר הממוצע במשק עד 31 בדצמבר 2005).

2. שיעורי דמי ביטוח בריאות החל מיום 1.1.2006

עד להכנסה של 60% מהשכר הממוצע במשק שיעור הניכוי משכר העובד הוא 3.1% (ללא שינוי. השיעור המופחת אינו חל על הכנסות פסיביות).

על החלק העולה על 60% מהשכר הממוצע במשק ועד להכנסת המקסימום, שיעור הניכוי הוא 5.00% (במקום 4.80% עד 31 בדצמבר 2005. בהכנסות פסיביות שיעור הניכוי הוא אחיד - 5.00%).

3. עובדים עצמאיים בגיל 18 ועד גיל פרישה

שיעורי דמי הביטוח המופחתים הם 9.82%.

שיעורי דמי הביטוח המלאים על הכנסה העולה על 60% מהשכר הממוצע במשק ועד להכנסת המקסימום הם 16.23%.

4. מבוטחים, שאינם עובדים שכירים ואינם עובדים עצמאיים, בגיל 18 ועד גיל פרישה

שיעורי דמי הביטוח המופחתים הם 9.61%.

שיעורי דמי הביטוח המלאים על הכנסה העולה על 60% מהשכר הממוצע במשק ועד להכנסת המקסימום היו 16.05% עד שנת 2007 והחל משנת 2008 השיעורים הם 12% (7% דמי ביטוח לאומי ו-5% דמי ביטוח בריאות).

23.1.7 סדר זקיפת הכנסות בעת חישוב דמי הביטוח

מכיוון שדמי הביטוח משולמים בין הכנסת מינימום למקסימום (כשיש תקרה), וקיימים שיעורי דמי ביטוח שונים למבוטחים השונים, נקבע סדר זקיפת הכנסות בעת חישוב דמי הביטוח. להלן סדר זקיפת ההכנסות נכון לשנת 2011:

1. שכר ומשכורת (לרבות הכנסה על פי צו סיווג מבוטחים);

2. הכנסות של מבוטח עצמאי, הכלולות בהגדרת "עובד עצמאי";

3. הכנסה שאינה מעבודה, לרבות הכנסותיו של עצמאי שאינן כלולות בהגדרת "עובד עצמאי";

4. פנסיה מוקדמת.

23.1.8 התיישנות חובות למוסד לביטוח לאומי

על פי חוק הביטוח הלאומי חייב אדם לשלם חובו למוסד, והמוסד לביטוח לאומי רשאי לבוא בדרישה לפרעון חוב בכל נקודת זמן נתונה. יש מצבים, שבהם דורש המוסד לביטוח לאומי פרעון חוב שנים לאחר מועד היווצרותו, ולאחר שהצטבר לסכום גדול. חוזר ביטוח לאומי ממאי 2010 קובע, שלא יבוצע חישוב אוטומטי לחובה של הפרשים בדמי ביטוח עבור יותר משש שנים ועוד השנה השוטפת אם חישוב הפרשים נעשה כבר פעם אחת בעבר.

כאשר מתקבל במוסד לביטוח לאומי מידע חדש שנובע מנתוני שכר, משינוי עיסוק כשכיר או מגמלאות, המוסד לביטוח לאומי מעדכן את נתוני ההכנסות אך מבצע במערכת הממוחשבת חישוב דמי ביטוח מחדש רק בשנה השוטפת ובשש השנים שקדמו לה ולא בשנים ישנות יותר – כלומר, בשנים הישנות המוסד מחשב רק דמי ביטוח המחושבים לראשונה, הן לגבי בעלי הכנסות והן לגבי מבוטחים מינימליסטים, שאין להם הכנסות (חוזר ביטוח/1395 מיום 12/5/2010).

כאשר השינוי נובע מקבלת שומה ממס הכנסה, המוסד לביטוח לאומי בוחן כל מקרה לגופו.

כאשר דמי הביטוח, כאמור לעיל, מחושבים לראשונה, מתבצע חישוב של דמי הביטוח, בכל מקרה.

כאשר השינוי בדמי הביטוח מתבצע על ידי פקיד (לדוגמה, עבור החזר יתרת זכות), הפקיד יבצע חישוב חוזר של דמי הביטוח כדי לבחון את היתרה האמיתית לאותה השנה.

פסק דין חדש בבית הדין האזורי בנצרת ביטל חובות מבוטחת בתקופה שקדמה לשבע שנים שלפני המועד שבו נקט המוסד לביטוח לאומי בהליכי גבייה. המוסד ערער על פסק הדין (לבנה חגי' נגד המוסד לביטוח לאומי ב"ל 3142-09 מיום 8.7.2010).

חשוב לציין, שכאשר מבוטח אינו תובע גמלאות מן המוסד לביטוח לאומי, חלים כללי שיהיו. בדרך כלל, ניתן לתבוע גמלה לתקופה רטרואקטיבית מירבית של שנה.

לאחרונה, המוסד לביטוח לאומי נוהג להחזיר דמי ביטוח (למעסיקים ולמבוטחים) רק בעבור שבע שנים אחרונות, כאשר מתברר שעובד הועסק אצל קרוב משפחה כעזרה משפחתית טבעית ולא כעבודה נחוצה וחיונית, או שהוא לא עבד כלל (ראה בהמשך).

23.1.9 הסמכות למסירת ידיעות למוסד לביטוח לאומי

סעיף 235(ב) לפקודת מס הכנסה לפני תיקונו ברפורמה במס, אפשר לגלות למוסד לביטוח לאומי את סכום ההכנסה של הנישום ללא פירוט סיווג ההכנסה ומקום הפקתה. בפועל, המוסד לביטוח לאומי קיבל, לעיתים, נתונים חלקיים מתוך שומת המס לפי סעיפי השומה הרלוונטיים לחוק הביטוח הלאומי.

לאחר התיקון שנעשה במסגרת הרפורמה, מתיר הסעיף לגלות למוסד לביטוח לאומי את סכום ההכנסה, סיווג ההכנסה לפי המקורות הקבועים בסעיפים 2, 3 וחלק ה לפקודה וכן סיווג ההכנסה בחלק ה1 כהכנסה לפי סעיף 2 או כרווח הון. בנוסף מתיר הסעיף לגלות לביטוח הלאומי את מקום הפקת ההכנסה או צמיחתה - האם בישראל או מחוץ לישראל.

המידע הנ"ל מאפשר למוסד לביטוח לאומי להגיע לחבות המלאה של דמי הביטוח על מכלול הכנסות המבוטח, ככל שהמידע קיים במס הכנסה. אולם, המידע הנ"ל אינו מאפשר למוסד לביטוח לאומי לקבל מרשות המיסים שומות ניכויים.

שיתוף הפעולה בין הרשויות התחזק בעקבות תיקונים בחוק התכנית להבראת כלכלת ישראל. על פי סעיף 384א רשאי עובד המוסד לביטוח לאומי שהוסמך לכך, לקבל מאת נציב מס הכנסה וממנהל מס ערך מוסף מידע אשר נדרש לצורך מילוי תפקידו של העובד.

23.1.10 המידע שמועבר למוסד לביטוח לאומי בעקבות תיקון בחוק ההתייעלות

חוק ההתייעלות מאפשר העברת מידע בין המוסד לביטוח לאומי לרשות המיסים.

המידע שיועבר מרשות המיסים למוסד לביטוח לאומי מפורט בלוח י"ז (המצוי בחוק ההתייעלות) לצורך קביעת זכאותו של אדם לגמלה (לפי פירוט בלוח האמור), וכן מידע נוסף שמפורט בתיקון החוק לצורך קביעת חיובו של אדם בדמי ביטוח:

1. הכנסותיו של נישום כפי שדיווח לרשות המיסים או כפי שדיווח מעסיקו, לפי העניין, למעט הכנסה מרווח הון לפי סעיף 88 לפקודה.
2. מידע בדבר החזקת מניות בחברת בית ובחברה משפחתית, כמשמעותן בסעיפים 64 ו-64א לפקודת מס הכנסה, בהתאמה.
3. מידע בדבר שומות ניכויים שרשות המיסים ערכה למעסיק.

המוסד לביטוח לאומי אמור לבקש את המידע רק אם נדרש לצורך התכליות האמורות בסעיף, ובמידה שנדרש.

הסעיף מסמיך את השרים באישור ועדת העבודה והרווחה לקבוע מידע נוסף שהמוסד לביטוח לאומי רשאי לקבל, ללא צורך בתיקון חקיקה נוסף.

הסבר ללוח י"ז

בלוח החדש מפורטים סוגי הגמלאות ומקורם החוקי. בטור ג' בלוח מפורט סוג המידע שרשות המיסים רשאית להעביר למוסד לביטוח לאומי, לצורך קביעת זכאותו של אדם לגמלה מהגמלאות המפורטות בלוח.

23.2 חוק גיל פרישה, התשס"ד-2004

בחודש אפריל 2004 נכנס לתוקף חוק גיל פרישה, התשס"ד-2004 (להלן: חוק גיל פרישה).

החקיקה הביאה לשינוי בגיל שבו מבוטח זכאי לקבל קצבת זקנה וכתוצאה מכך לשינוי בגיל, שבו מופחת התשלום לדמי ביטוח. הגיל עולה בהדרגה בהתאם לטבלאות המפורטות להלן, החל מחודש יולי 2004.

ההפחתה בשיעורי דמי הביטוח באה לידי ביטוי לראשונה בגיל הפרישה. הפחתה נוספת בשיעורי דמי הביטוח באה לידי ביטוי בגיל הזכאות.

כאשר המבוטח זכאי לקבל קצבת זקנה, ומקבל את הקצבה בפועל, דמי ביטוח הבריאות מנוכים מהקצבה בכל מקרה. כאשר המבוטח האמור עובד כשכיר, המעסיק משלם את חלקו בדמי הביטוח הלאומי בשיעור מופחת והעובד פטור מתשלום דמי ביטוח לאומי במשכורת. כאשר המבוטח "עובד עצמאי", הוא משלם דמי ביטוח לאומי בשיעורים נמוכים.

23.2.1 גיל זכאות

גיל זכאות הוא הגיל, שבו זכאי תושב ישראל לקבל קצבת זקנה, אם צבר תקופת אכשרה, ללא קשר להכנסותיו.

הגיל החדש חל בסוף התהליך ההדרגתי, על מבוטחים בני 70 גברים ונשים. לנשים, גיל הזכאות עד ליום 30 ביוני 2004, היה גיל 65.

השינוי בגיל הזכאות חל על נשים, שנולדו ביולי 1939 ואילך. לא חל שינוי בגיל הזכאות של הגברים.

23.2.2 גיל פרישה

גיל פרישה הוא הגיל, שבו זכאי תושב ישראל, שצבר תקופת אכשרה, לקבל קצבת זקנה באם הכנסותיו אינן עולות על סכום שנקבע, גם אם טרם הגיע לגיל הזכאות. תחילתו של גיל הפרישה הוא בגיל הפרישה על פי חוק גיל הפרישה, והוא מסתיים בגיל הזכאות.

להלן גיל הפרישה בסוף התהליך ההדרגתי:

לגברים: החל מגיל 67 ועד גיל 70.

לנשים: החל מגיל 64 (עם אפשרות שהגיל יהיה 62) ועד גיל 70.

השינוי בגיל הפרישה חל על גברים, שנולדו ביולי 1939 ואילך ועל נשים, שנולדו ביולי 1944 ואילך.

23.2.3 התהליך ההדרגתי

השינויים בגיל הפרישה ובגיל הזכאות (לנשים) חלים בהדרגה, במשך מספר שנים, החל מחודש יולי 2004.

השינוי חל לראשונה על גברים ילידי החודשים יולי ואוגוסט 1939, ועל נשים ילידות החודשים יולי ואוגוסט 1944.

לאחר מכן גיל הזקנה גדל ב-4 חודשים נוספים, אחת ל-8 חודשים.

23.2.4 ועדה ציבורית

ההדרגתיות בגיל הפרישה לנשים נעצרה לתקופה של שנתיים וחצי בגיל 62, כדי לאפשר לוועדה ציבורית לבדוק אם גיל הפרישה לנשים יהיה 62 או 64 ולהמליץ בפני שר האוצר. אם לא תתקבל חקיקה בעניין זה עד ליום 31 בדצמבר 2011 יישאר גיל הפרישה לנשים 64 וגיל הזכאות 70.

23.2.5 טבלאות גיל הפרישה על פי חוק גיל פרישה

גיל פרישה לגברים, לפי תאריך לידתם

תקופת יישום		גיל פרישה		חודש ושנת לידה	
עד	מ	חודשים	שנים	עד תאריך	מתאריך
6/04	-	-	65	6/39	-
12/04	11/04	4	65	8/39	7/39
12/05	5/05	8	65	4/40	9/39
12/06	5/06	-	66	12/40	5/40
12/07	5/07	4	66	8/41	1/41
12/08	5/08	8	66	4/42	9/41
ואילך	5/09	-	67	ואילך	5/42

גיל פרישה לנשים, לפי תאריך לידתן

תקופת יישום		גיל פרישה		חודש ושנת לידה	
עד	מ	חודשים	שנים	עד תאריך	מתאריך
6/04	-	-	60	6/44	-
12/04	11/04	4	60	8/44	7/44
12/05	5/05	8	60	4/45	9/44
12/06	5/06	-	61	12/45	5/45
12/07	5/07	4	61	8/46	1/46
12/08	5/08	8	61	4/47	9/46
12/11	5/09	-	62	12/49	5/47
12/12	5/12	4	62	8/50	1/50
12/13	5/13	8	62	4/51	9/50
12/14	5/14	-	63	12/51	5/51
12/15	5/15	4	63	8/52	1/52
12/16	5/16	8	63	4/53	9/52
ואילך	5/17	-	64	ואילך	5/53

גיל זכאות לנשים, לפי תאריך לידתן

חודש ושנת לידה		גיל זכאות		תקופת יישום	
עד	מ	חודשים	שנים	עד תאריך	מתאריך
6/04	-	-	65	6/39	-
12/04	11/04	4	65	8/39	7/39
12/05	5/05	8	65	4/40	9/39
12/06	5/06	-	66	12/40	5/40
12/07	5/07	4	66	8/41	1/41
12/08	5/08	8	66	4/42	9/41
12/11	5/09	-	67	12/44	5/42
12/12	5/12	4	67	8/45	1/45
12/13	5/13	8	67	4/46	9/45
12/14	5/14	-	68	12/46	5/46
12/15	5/15	4	68	8/47	1/47
12/16	5/16	8	68	4/48	9/47
12/17	5/17	-	69	12/48	5/48
12/18	5/18	4	69	8/49	1/49
12/19	5/19	8	69	4/50	9/49
ואילך	5/20	-	70	ואילך	5/50

23.3 סוגי מבוטחים עיקריים

23.3.1 עובד שכיר ("עובד")

הגדרת עובד כוללת סוגים עיקריים, כדלקמן:

1. עובד העובד אצל מעסיקו כשכיר ומתקיימים יחסי עובד-מעביד (לרבות בני משפחה, הכלולים בהגדרה בסעיף 1 בחוק, גם כשאינן מתקיימים יחסי עובד-מעביד);
2. עובד המועסק כעצמאי אך נחשב לשכיר כלפי המוסד לביטוח לאומי בלבד, בהתאם לצו הביטוח הלאומי בדבר סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים;
3. אחרים.

אחריות לדיווח ולתשלום:

בכל המקרים לעיל, המעסיק מנכה מהעובד דמי ביטוח ומעביר למוסד לביטוח לאומי גם את חלקו בדמי הביטוח הלאומי. האחריות לדיווח ולתשלום של דמי הביטוח (חלק העובד וחלק המעסיק) חלה על המעסיק בלבד כאמור בסעיף 342(ב) לחוק הביטוח הלאומי. הדיווח הוא חודשי, מבוסס על המשכורת החודשית של העובד מהמקורות המנויים בסעיף 2(2) לפקודת מס הכנסה, גם אם תשלום השכר מבוצע במועד מאוחר יותר (סעיף 344 לחוק הביטוח הלאומי).

עובד, שמעסיקו אינו תושב ישראל, עובד לשעה ועובד בחופשה ללא תשלום (בתנאים שנקבעו בתקנות), חייבים בדיווח ובתשלום בעד עצמם.

הרחבה בעניין העובד השכיר מוצגת בהמשך.

23.3.2 עובד עצמאי

"עובד עצמאי" על פי סעיף 1 לחוק הביטוח הלאומי הוא מי שעוסק בשנת מס פלונית (או חלק ממנה) במשלח ידו שלא כעובד שכיר (בקשר לאותו משלח היד), ומתקיים בו אחד מאלה:

1. הוא עוסק במשלח ידו לפחות שתיים עשרה שעות בשבוע במוצא, והכנסתו החודשית הממוצעת ממשלח ידו היא לפחות 15% מהשכר הממוצע במשק.

החל מיום 10 ביוני 1997 נוספו 2 הגדרות בלתי תלויות וחלופיות להגדרת עובד עצמאי:

2. הוא עוסק במשלח ידו לפחות 20 שעות בשבוע במוצא.

3. הכנסתו ממשלח ידו היא לפחות 50% מן השכר הממוצע במשק.

השינוי חל על דמי הביטוח שהשתלמו בעד שנת 1998 ואילך, למרות ששינוי המעמד בוצע כבר בשנת 1997.

מי שמתקיימת בו אחת החלופות לעיל נחשב כ"עובד עצמאי" במוסד לביטוח לאומי. גם מבוטח, שמוגדר כעובד עצמאי על פי צו סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים, מבוטח כעובד עצמאי במוסד לביטוח לאומי.

על פי פסק דין של בית הדין האזורי לעבודה בת"א מיום 4 בדצמבר 2003 (רוזנבאום חיים נ. המוסד לביטוח לאומי, בל/001176/02) נקבע, שההכנסה שעל פיה נקבע מעמדו של העובד העצמאי, שנכלל בהגדרה שבסעיף 1 לחוק, תהיה ההכנסה שלפי השומה, לפני הפחתת ההפקדה בקופת גמל ודמי הביטוח הלאומי, המותרים בניכוי. כלומר, על פי הכנסתו כפי שנקבעה בשומה, ולא על פי ההכנסה החייבת בדמי ביטוח.

23.3.3 חובת הרישום במוסד לביטוח לאומי של עובד עצמאי

מעמד מבוטח במוסד לביטוח לאומי נקבע בדרך כלל על פי הצהרת המבוטח, בהתאם לחוק ולתקנות.

מבוטח שפותח עסק עצמאי או מתחיל לעסוק במשלח ידו, אמור להירשם כעובד עצמאי במוסד לביטוח לאומי מיד עם תחילת העיסוק, שמא יפגע תוך כדי ועקב העבודה ולא יהיה מבוטח לענף נפגעי עבודה (פקודת מס הכנסה וחוק מס ערך מוסף מחייבים גם הם רישום מיידי). מומלץ לפתוח תיק מיד עם תחילת העיסוק בשל הוראות סעיף 77(א) לחוק הביטוח הלאומי, שנוסחו מוצג להלן:

"77(א). לגבי עובד עצמאי, תנאי לגמלה לפי פרק זה הוא שהמבוטח היה בעת הפגיעה רשום במוסד כעובד עצמאי או שעשה את המוטל עליו כדי להירשם".

כלומר, התנאי לגמלה הוא אחד מהתנאים הבאים:

1. המבוטח היה בעת הפגיעה רשום במוסד לביטוח לאומי כ"עובד עצמאי".
2. המבוטח עשה את המוטל עליו כדי להירשם לפני שנפגע.

דוגמה לשלילת דמי פגיעה בשל אי רישום כ"עובד עצמאי" ניתנה בפסק דין רונן הורביץ נגד המוסד לביטוח לאומי עב"ל 430/07, המפורט להלן:

ביום 3.4.05 נפצע המבוטח פגיעה קשה בתאונת דרכים, בדרכו לביתו מהעבודה. ביום 28.4.05 רואה החשבון שלו שלח מטעמו בקשה לפתיחת תיק כעצמאי החל מחודש מרץ 2005 (למס הכנסה נשלח מכתב לפתיחת תיק בחודש פברואר 2005). התביעה לדמי פגיעה נדחתה משום שהמבוטח לא היה רשום כ"עובד עצמאי" בעת הפגיעה.

בית הדין האזורי קיבל את עמדת המוסד לביטוח לאומי. בית הדין הארצי לעבודה קיבל אף הוא את עמדת המוסד לביטוח לאומי, והזכיר את ההלכה הפסוקה לפיה מעשה או מחדל של מייצג ברישום מבוטח כעובד עצמאי, לא יועיל למבוטח.

תקנות הביטוח הלאומי (רישום) (תיקון), התש"ע-2009

ביום 1 בדצמבר 2009 נכנסה לתוקף תקנה 5א לתקנות הביטוח הלאומי (רישום). התקנה מאפשרת רישום כעובד עצמאי תוך 90 ימים מיום שבו המבוטח החל לעבוד כעובד עצמאי, אך למעשה לא חל כל שינוי לעניין זכויות לפגיעה בעבודה. כלומר, מבוטח שנפגע בעבודה עד 90 יום מהיום שהחל לעבוד כעצמאי ולא נרשם במוסד, לא יהיה זכאי לגמלאות בשל פגיעה בעבודה כאמור בסעיף 77 לחוק הביטוח הלאומי, לפיו הזכאות לגמלה כנפגע בעבודה מותנית בכך שהמבוטח היה בעת הפגיעה רשום במוסד כעובד עצמאי או שהוא עשה את המוטל עליו כדי להירשם.

להלן נוסח תקנה 5א שעניינה חובת רישום למבוטח שהינו עובד עצמאי

"5א. (א) מבוטח שבשנת מס פלונית החל לעבוד כעובד עצמאי יודיע על כך בכתב למוסד, לא יאוחר מ- 90 ימים מהיום שבו החל לעבוד כעובד עצמאי.

(ב) חזר מבוטח והיה לעובד עצמאי במועד פלוני, יודיע על כך למוסד בכתב, לא יאוחר מ- 90 ימים מאותו מועד."

האחריות לדיווח ולתשלום של עצמאים במוסד לביטוח לאומי

האחריות על הדיווח למוסד לביטוח לאומי ולתשלום דמי הביטוח חלה רק על העצמאי. אי רישום כ"עובד עצמאי" או אי תשלום במועד, או דיווח על הכנסה נמוכה מדי לצורך תשלום מקדמות, יכולים בתנאים מסוימים, לשלול זכויות לגמלאות, כולן או חלקן.

סעיף 342 – מי חייב לדווח ולשלם דמי ביטוח

"(א) מבוטח שהוא עובד עצמאי, ומבוטח שאינו עובד ואינו עובד עצמאי, חייבים בתשלום דמי ביטוח בעד עצמם; ואולם מבוטחת לפי פרק ג' בלבד מכוח היותה אשת מבוטח אינה חייבת בתשלום דמי הביטוח".

23.3.4 עובד עצמאי, המבוטח חלקית

1. עובד עצמאי מתחת לגיל 18, או עובד עצמאי מעל גיל הפרישה. עד ליום 30 ביוני 2004 גיל הפרישה היה גיל 65 שנה בגבר ו- 60 שנה באישה, והוא עולה בהדרגה על פי הכללים בחוק גיל פרישה;
 2. עובד עצמאי, שעלה לישראל (או שנעשה תושב ישראל לראשונה) מעל גיל 60 (עד 30 ביוני 2004) ובהדרגה עד גיל 62 (בהתאם לחוק גיל פרישה);
 3. עובד עצמאי בישראל, שאינו תושב ישראל.
- מבוטחים אלו משלמים דמי ביטוח על פי השיעורים המתאימים. מי שאינו תושב ישראל אינו מבוטח בביטוח בריאות ממלכתי ועל כן פטור מתשלום דמי ביטוח בריאות.

23.3.5 עובד עצמאי, המקבל קצבת זקנה או קצבת נכות מן המוסד לביטוח לאומי בישראל

מבוטח, שהוא עובד עצמאי, המקבל מן המוסד לביטוח לאומי בישראל אחת מן הקצבאות המפורטות להלן, משלם דמי ביטוח בשיעורים נמוכים, התואמים את סוג ביטוחו:

1. עובד עצמאי, המקבל קצבת זקנה;
2. עובד עצמאי, המקבל קצבת נכות מעבודה בשיעור 100% לצמיתות;
3. עובד עצמאי, המקבל קצבת נכות כללית מלאה לתקופה של שנה לפחות, או לצמיתות.

23.3.6 עצמאי, שאינו כלול בהגדרת "עובד עצמאי"

קיימים מצבים שבהם אצל רשויות המס אדם נחשב עצמאי, אך במוסד לביטוח לאומי ההכנסה מסווגת כהכנסה פסיבית. המצבים הללו מתקיימים כאשר לא מתקיימים התנאים שבהגדרת "עובד עצמאי" בסעיף 1 לחוק הביטוח הלאומי.

מי שלא מתקיימים בו התנאים שבהגדרת "עובד עצמאי" כמוסבר לעיל, אינו מוגדר כ"עובד עצמאי" והכנסותיו כעצמאי נחשבות כהכנסה אחרת, כלומר, הכנסה של מבוטח שאינו עובד ואינו עובד עצמאי (הכנסה פסיבית). לדוגמה: מבוטח, שעוסק במשלח ידו פחות מ- 12 שעות בשבוע בממוצע, והכנסתו פחותה מ- 50% מהשכר הממוצע במשק.

מי שאינו נכלל בהגדרת "עובד עצמאי", ומשום כך אינו זכאי לגמלה כעובד עצמאי, ישלם את דמי הביטוח, בדיעבד, אם יתברר שהוא "עובד עצמאי" לפי ההגדרה. התשלום בדיעבד אינו מחזיר למבוטח זכויות שנשללו ממנו (כולל דמי לידה וגמלאות בשל פגיעה בעבודה).

"עובד עצמאי", ששעות העבודה שלו ו/או הכנסותיו קטנו וייתכן שהוא כבר אינו כלול בהגדרת "עובד עצמאי", חייב להודיע למוסד לביטוח לאומי על השינוי.

כלומר, "עובד עצמאי" חייב להודיע למוסד לביטוח לאומי על שינוי בהכנסה או במספר שעות העבודה הממוצע כדי לעדכן את סיווגו במוסד. כל עוד הוא לא עשה כן, הוא מוגדר כ"עובד עצמאי" ומבוטח כחוק.

מי שבעת רישומו כ"עובד עצמאי" בביטוח הלאומי התקיימו התנאים להגדרת "עובד עצמאי", ולאחר מכן שונו התנאים, המוסד לביטוח לאומי ממשיך לראות בו עובד עצמאי, כל עוד לא שינה את סיווגו במוסד לביטוח לאומי. המבוטח נהנה מזכויות ביטוחיות ומשלם מקדמות דמי ביטוח כעובד עצמאי.

עד שנת 2007, מי שהיה עובד שכיר והיו לו גם הכנסות כעצמאי, שלא נכללו בהגדרת עובד עצמאי, היה פטור מתשלום דמי ביטוח אם עיקר הכנסתו הייתה ממשכורת, לפי הכללים שחלו על הכנסות פסיביות באותו המועד.

החל משנת 2008, ההכנסה הזו חייבת בדמי ביטוח בשיעורים החלים על הכנסה שאינה מעבודה, למעט הכנסה שאינה עולה על 25% מן השכר הממוצע במשק, הפטורה מתשלום.

לדוגמה: למבוטח בן 40 משכורת חודשית בסך של 10,000 ש"ח בכל החודשים בשנת 2011 והוא אינו רשום כ"עובד עצמאי". הכנסתו ממשלח ידו (5 שעות בממוצע בשבוע) היא 35,000 ש"ח בשנת 2011. ההכנסה ממשלח היד חייבת בדמי ביטוח בשיעור של 12% בסכום ההכנסה שעולה על סך של 25% מן השכר הממוצע במשק, ואינה מבוטחת לעניין פגיעה בעבודה. כלומר, אם המבוטח נפגע במהלך עיסוקו כעצמאי, הפגיעה לא תוכר כפגיעה בעבודה, ולכן המבוטח לא יקבל דמי פגיעה גם עבור המשכורת שלא יקבל בתקופת אובדן הכושר.

23.3.7 מי שאינו עובד ואינו עובד עצמאי

בקבוצה זו נכללים סוגי מבוטחים החייבים בתשלום דמי ביטוח בעד עצמם, כדלקמן:

1. בעל הכנסות, שאינו נכלל בגדר הגדרת "עובד" או "עובד עצמאי", כמפורט לעיל, לרבות הכנסות שאינן מעבודה או ממשלח יד (להלן: הכנסות פסיביות);
2. מובטל;
3. תלמיד במוסד להשכלה גבוהה או בישיבה או במכללה, שאין להם הכנסות;
4. תושב ישראל, השוהה בחו"ל שהות של ארעי;
5. ספורטאי, בתנאים שנקבעו בצו סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים;
6. מבוטח, שאין לו הכנסות;
7. הכנסות מועברות מחברה משפחתית או מחברת בית.

אחריות לדיווח ולתשלום:

סוגים אלה, כמו העובד העצמאי, חייבים לדווח על מעמדם ולשלם את דמי הביטוח בעצמם (סעיף 345 לחוק הביטוח הלאומי). החיוב מבוסס על שומת המס השנתית, על פי סעיף 2 לפקודת מס הכנסה, לפני כל פטור, ניכויים או זיכויים לפי הפקודה, למעט ניכוי בשל קופת גמל ודמי ביטוח לאומי, המותרים בניכוי לצורכי מס. מי שאין לו הכנסות משלם דמי ביטוח מינימליים.

הכנסות פסיביות בגיל פרישה פטורות מתשלום דמי ביטוח לאומי כאמור בסעיף 351 לחוק הביטוח הלאומי, ובדרך כלל גם מתשלום דמי ביטוח בריאות.

איחור בתשלום דמי הביטוח עלול בתנאים מסוימים לשלול מן המבוטח זכאות לגמלאות, כאמור בסעיף 366 לחוק הביטוח הלאומי.

23.3.8 מבוטחות, שאינן חייבות בדמי ביטוח

עקרות בית מבוטחות, בתנאים מסוימים, למרות שאינן משלמות דמי ביטוח. כיום הן פטורות מתשלום דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות, למרות שהן מבוטחות בביטוח בריאות ומבוטחות באופן חלקי לענפי הביטוח הלאומי. מדובר בנשים, שאינן עובדות על פי ההגדרות בחוק הביטוח הלאומי, כדלקמן:

1. נשים נשואות (לרבות ידועות בציבור, בתנאים מסוימים, ולמעט עגונות), שכן זוגן תושב ישראל, המבוטח בביטוח הלאומי כחוק (לעניין פרק זקנה ושאיירים), והן אינן עובדות כשכירות ואינן "עובדות עצמאיות" על פי ההגדרה בחוק הביטוח הלאומי ("עקרת בית נכה" נחשבת "מבוטחת חובה" כמפורט בחוק הביטוח הלאומי).

ידועה בציבור אמורה לעדכן את המעמד באמצעות טופס שמצוי באתר הביטוח הלאומי באינטרנט ולצרף מסמכים מאמתים.

2. אלמנות, המקבלות קצבת שאירים או קצבת תלויים מן המוסד לביטוח לאומי בישראל (אלמנות בנות קצבה) והן אינן עובדות כשכירות ואינן "עובדות עצמאיות" על פי ההגדרה בחוק הביטוח הלאומי. מאלמנות אלה מנוכים דמי ביטוח בריאות מהקצבה.

בג"צ דחה עתירה להכיר בגבר "עקר בית" לצורך פטור מתשלום דמי ביטוח (1046/09 מיום 15.8.2010).

23.3.9 פנסיה מוקדמת (פרישה לגמלאות לפני גיל הפרישה)

עד לפנסיה שהשתלמה בעד חודש ינואר 2004, הכללים לניכוי דמי ביטוח מפנסיה מוקדמת היו קבועים בתקנה 12א לתקנות הביטוח לאומי (הוראות מיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח). תקנה 12א בוטלה לאור חקיקת סעיף 345ב לחוק הביטוח הלאומי.

הכללים עד ליום 31 בינואר 2004:

"פנסיה - קיצבה המשתלמת מכוח חיקוק או הסכם עבודה לעובד או למי שהיה עובד, לאחר שפרש מעבודתו פרישה מוחלטת, או חלקית". גיל הפרישה לפנסיה, שאינה פנסיה מוקדמת, היה גיל 65 לגבר ו-60 לאישה.

אחריות לדיווח ולתשלום :

משלם הפנסיה ניכה דמי ביטוח ממחצית הפנסיה המוקדמת (למעט מנשים ומבוטחים אחרים, בתנאים מסוימים).

במצבים בהם משלם הפנסיה לא ניכה דמי ביטוח על פי התקנות, הפנסיה המוקדמת חוייבה בדמי ביטוח, בפועל, כהכנסה שאינה מעבודה.

הכללים לפנסיה, המשתלמת בעד חודש פברואר 2004, ואילך :

בחוק המדיניות הכלכלית לשנת 2004 (תיקוני חקיקה), התשס"ד-2004, הוסף סעיף 345ב לחוק הביטוח הלאומי. החל בחודש פברואר 2004 חלה חובה על כל משלמי הפנסיה, לרבות חברות הביטוח, לנכות דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות ממלוא הקצבה (או הפנסיה) המשולמת מכוח חיקוק או הסכם עבודה לגמלאים בפרישה מוקדמת, **לרבות "פנסיה", המשולמת בשל נכות או בשל אובדן כושר עבודה מלא או חלקי.**

הכללים לתשלום הם :

1. דמי הביטוח מנוכים מכל הפנסיה, בגבולות ההכנסה המירבית לתשלום דמי ביטוח, בשיעורים שמשלם עובד שכיר, למעט התשלום בעד ענף אבטלה, ולפי המדרגות שנקבעו לעובד השכיר.
2. דמי ביטוח מנוכים מפנסיה מוקדמת על פי סעיף 345ב לחוק הביטוח הלאומי עד גיל פרישה, על פי חוק גיל פרישה.
3. לפני תיקון החוק לא הקפידו לנכות דמי ביטוח מפנסיה מוקדמת, ששולמה בשל נכות או בשל אובדן כושר עבודה.

עובד עצמאי, המקבל גם פנסיה מוקדמת

מבוטח עצמאי, שמקבל גם פנסיה מוקדמת - משלם דמי ביטוח על הכנסותיו כעצמאי בשלב הראשון. מהכנסותיו מהפנסיה המוקדמת מנכה המשלם דמי ביטוח לפי הכללים הנהוגים באותו מועד.

אם סך ההכנסות החייבות בדמי ביטוח עלה על המקסימום, ניתן לבקש החזר דמי הביטוח שנוכו ביתר מהפנסיה המוקדמת, או לערוך תיאום דמי ביטוח מראש.

מבוטח, שאינו עובד ואינו עובד עצמאי, המקבל גם פנסיה מוקדמת

מבוטח, שיש לו הכנסות שאינן מעבודה כעובד שכיר ואינן מעבודה כעובד עצמאי, ובנוסף לכך הוא מקבל פנסיה מוקדמת, משלם דמי ביטוח בשלב ראשון מהכנסותיו שאינן מעבודה - על פי שיעורי דמי הביטוח והכללים המתאימים. מהכנסותיו מהפנסיה המוקדמת מנכה המשלם דמי ביטוח לפי הכללים הנהוגים באותו מועד (הכנסה מפנסיה מוקדמת אינה הכנסה ממשכורת לעניין תקנות 14 ו-15 להוראות המיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח כנוסחן עד 2007, למרות שלעיתים נחשבת ההכנסה כיגיעה אישית לצורכי מס הכנסה).

בתקופה שקיימת תקרה, אם סך ההכנסות החייבות בדמי ביטוח עולה על התקרה, ניתן לבקש החזר של דמי הביטוח שנוכו ביתר מהפנסיה המוקדמת, או לערוך תיאום דמי ביטוח מראש.

חובת ניכוי דמי ביטוח מפנסיה, המשולמת לגמלאים בפרישה מוקדמת

חובת ניכוי דמי הביטוח חלה על משלמי הפנסיה, רק אם הקצבה נכללת בהגדרת "פנסיה" שבסעיף 345ב לחוק הביטוח הלאומי. פנסיה מוקדמת אינה כלולה בפטורים שמצויים בסעיף 350 לחוק הביטוח הלאומי.

"פנסיה מוקדמת" מוגדרת בסעיף 345ב לחוק כקצבה, המשתלמת מכוח חיקוק או הסכם עבודה לעובד או למי שהיה עובד בטרם הגיעו לגיל פרישה, לאחר שפרש מעבודתו פרישה מוחלטת או חלקית, לרבות קצבה המשתלמת כאמור בשל נכות או אובדן כושר עבודה, מלא או חלקי.

כלומר, חובת הניכוי חלה גם על "פנסיה", המשתלמת בשל נכות או בשל אובדן כושר עבודה, מלא או חלקי, שנרכשה מכוח חיקוק או הסכם עבודה לעובד, לאחר שפרש מעבודתו פרישה מוחלטת או חלקית.

חברות הביטוח אינן חייבות בניכוי במקור של דמי ביטוח מתשלומים, המשולמים בגין פוליסות, שבמקורן אינן מכוח יחסי עובד ומעביד. במקרים אלו, ההכנסה הזו מפוליסת אובדן הכושר תראה כהכנסה פסיבית.

אם משולמת פנסיה מוקדמת לגמלאי, שהוא גם עובד שכיר ו/או גם עצמאי ו/או גם מקבל פנסיה במקום נוסף, יש לנכות מהמבוטח את השיעור המלא של דמי הביטוח על כל הכנסתו, למעט אם המציא המבוטח למשלם הפנסיה אישור על ניכוי בשיעור שונה.

המקרים בהם פנסיה מוקדמת פטורה מדמי ביטוח

1. גמלאים, שהגיעו ל"גיל הפרישה" על פי חוק גיל פרישה.
2. פנסיה, המשולמת לשאיריו של גמלאי (כגון: אלמן/ה וילדים), פטורה מניכוי דמי ביטוח בכל מקרה
3. מבוטח שפרש לגמלאות ב-2 לחודש ואילך – לא ינוכו באותו חודש דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות מהפנסיה באותו החודש, אלא רק מהחודש שלאחריו ואילך.
4. המוסד לביטוח לאומי רואה במענק שנים עודפות בפנסיה הכנסה פטורה מתשלום דמי ביטוח.
5. אלמנה, המקבלת מהביטוח הלאומי בישראל קצבת שאירים או קצבת תלויים.
6. מבוטח נכה, המקבל מהמוסד לביטוח לאומי בישראל קצבת נכות כללית זמנית מלאה לתקופה של שנה לפחות, או קצבת נכות כללית יציבה מלאה, או קצבת נכות מעבודה בשיעור של 100% לצמיתות.
7. מבוטחת ברשות (שעדיין מבוטחת באופן זה, למרות שהזכות לביטוח ברשות בוטלה).
8. כאשר הגמלאי אינו תושב ישראל, הוא פטור מתשלום דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות בכל מקרה.
9. "עקרת בית נשואה" – אישה נשואה, עקרת בית (כלומר: שאינה עובדת מחוץ למשק ביתה, כעובדת שכירה או כעובדת עצמאית), שבעלה (או בן זוגה) מבוטח לפי פרק י"א לחוק (מבוטח לזקנה), גם אם היא טרם הגיעה ל"גיל הפרישה" על פי החוק (עליה לעדכן את משלם הפנסיה באם יחול שינוי).

23.3.10 סיווג הכנסות של חבר דירקטוריון

פסק דין בנושא שכר דירקטורים פורסם ביום 16 במרץ 2011 בבית הדין האזורי לעבודה בתל אביב - יפו: אלון רם נגד המוסד לביטוח לאומי (ב"ל 09-3550). בית הדין קובע שמקור ההכנסה של שכר דירקטורים אינו מסעיף 2(10) לפקודה. כמו כן קובע בית הדין, שאי הכללת סעיף 2(10) לפקודה בתקנה 14 להוראות המיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח, אינו מעניק פטור אוטומטי מדמי ביטוח להכנסות משכר דירקטורים.

רקע

אגף הביטוח במוסד לביטוח לאומי פרסם חוזר (220/04) ביום 27 באוקטובר 2004, שזה לשונו: "על פי חוות דעת הלשכה המשפטית במוסד לביטוח לאומי, יש לראות בהכנסת "חבר דירקטוריון" כהכנסה שמקורה בסעיף 2(10) לפקודת מס הכנסה, היינו כמבוטח שאינו עובד ואינו עובד עצמאי בגין הכנסה זו, עם כל המשתמע מכך.

אם למבוטח, העובד כעצמאי, נכללה בשומה הכנסה כחבר דירקטוריון, יש להפחית את ההכנסה כחבר דירקטוריון מסך הכנסתו כעצמאי בשומה.

ש"ח	לדוגמה:
300,000	הכנסה ממשלח יד
<u>250,000</u>	הכנסה כחבר דירקטוריון
<u>550,000</u>	סך ההכנסה בשומה כעצמאי

על פי אישור מרואה חשבון, מיועץ מס או מפקיד השומה, המבוטח יחוייב כעובד עצמאי על פי הכנסה בסך של 300,000 ש"ח בלבד."

הערות לחוזר

חוזר הביטוח הלאומי אינו דן במצב שבו יש הכנסות נוספות למבוטח, או כאשר ההכנסה משכר דירקטורים היא ההכנסה העיקרית, או כאשר השתתפות בדירקטוריונים היא משלח ידו של המבוטח.

החוזר נכתב בשנת 2004 כאשר הפטור על הכנסות פסיביות לפי תקנה 15 להוראות המיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח עדיין היה בתוקף. ההכנסה בדוגמה ממשלח היד היא עיקר הכנסתו של המבוטח, ולכן ההכנסה משכר דירקטורים היתה פטורה מתשלום דמי ביטוח עד שנת 2007, כאשר היא הכנסה פסיבית.

לא פורסם פטור גורף מדמי ביטוח על הכנסות אלה. כל מקרה נבחן לגופו.

החוזר מאפשר הגשת אישור מהמייצג או מפקיד השומה. באפריל 2010 המוסד לביטוח לאומי הוציא הנחיה, שעל פיה מתבקש הדירקטור לצרף אסמכתאות בכל בקשה שתוצאתה שינוי בסכום ההכנסה החייבת בדמי ביטוח כפי שמופיע בשומה, הן מבחינת סכום והן מבחינת מקור ההכנסה.

כאשר המייצג מבקש לסווג חלק מההכנסה כשכר דירקטורים כהכנסה שאינה מעבודה – המייצג נדרש להציג אישור מכל מי שמשלם שכר דירקטורים, על סכום התשלום ששולם למבוטח בפועל, או לחילופין, אישור מפקיד השומה, כמו שנדרש בחוזר.

המסקנה העולה מפסק הדין

השופטת אינה קובעת במפורש את סיווג ההכנסה, אך לדעתה זו אינה הכנסה לפי סעיף 2(10) לפקודה. השופטת מציינת לדוגמה את פסק דין סריגי ארצי בע"מ נגד פ"ה, פד"א ט 122, כפסק דין שתומך בעמדתה (פסק דין זה שימש את המוסד לביטוח לאומי לקבוע ששכר דירקטורים הוא הכנסה לפי סעיף 2(10) לפקודה).

אולם, גם אם סיווג ההכנסה לא היה נבחן, טוענת השופטת כי סעיף 345 לחוק הביטוח הלאומי, המחייב בדמי ביטוח את כל ההכנסות הכלולות בגדר סעיף 2 לפקודה, גובר על האמור בתקנה 14, ועל כן ההכנסה משכר דירקטורים של המבוטח חייבת בדמי ביטוח, כיוון שהיא גבוהה מהכנסתו מהעסק.

כיום, שכר הדירקטורים חייב בדרך כלל בדמי ביטוח, אך אינו מזכה בגמלאות מחליפות שכר. סביר שהמוסד לביטוח לאומי יחזור ויבחן מחדש האם באמת בכל המקרים שכר דירקטורים הוא הכנסה פסיבית. המוסד לביטוח לאומי טרם פרסם את התייחסותו לפסק הדין.

23.3.11 תלמיד שטרם מלאו לו 19 שנים ומבוטח המתגייס לצה"ל

החל מיום 1 באוקטובר 2010 תלמיד כיתה י' עד י"ב במוסד חינוכי על יסודי, שהכנסתו מזערית (אינה עולה על 5% מן השכר הממוצע במשק) וטרם מלאו לו 19 שנים, פטור מתשלום דמי ביטוח בעד התקופה שהוא לומד.

תלמיד במוסד חינוכי על יסודי או מי שמצוי בהכשרה מקצועית (שהוכרה ככזו) מיום שמלאו לו 18 שנים וכל עוד לא מלאו לו 21 שנים, בעד התקופה שבה הוא לומד, פטור מתשלום דמי ביטוח אם אינו עובד, כל עוד הכנסתו בתקופה הזו אינה עולה על הסכום המזערי, ובלבד שהחל לשרת בשירות סדיר לפי חוק שירות בטחון [נוסח משולב], התשמ"ו-1986, או בשירות לאומי בהתנדבות, לפני שמלאו לו 21 שנים.

מבוטח, שעבר את גיל 18, פטור מתשלום דמי ביטוח אם החל לשרת בצה"ל (לרבות בשירות לאומי בהתנדבות) לפני שמלאו לו 21 שנים, הוא אינו עובד ואין לו כל הכנסה אחרת העולה על הסכום המזערי (בעבר, גיל הגיוס היה 20 שנים). הפטור לא יעלה על 12 חודשים. מוצע להרחיב את הפטור לחניך במכינה קדם צבאית ולמתנדב בשנת שירות בהצעת חוק הביטוח הלאומי (תיקון מס' 132) (פטור מתשלום דמי ביטוח לחניכי מכינות קדם-צבאיות ולמתנדבים בשנת שירות), התשע"א - 2011.

הפטור הוא מצטבר. תלמיד עד כיתה י"ב שעד גיל 19 וכן תלמיד במוסד חינוכי על יסודי או מי שמצוי בהכשרה מקצועית אשר התגייס לפני גיל 21, פטור מתשלום דמי ביטוח בתקופת הלימודים או ההכשרה המקצועית, כאמור, ובנוסף פטור מדמי ביטוח עד 12 חודשים רצופים, או שאינם רצופים, מסיום הלימודים או ההכשרה המקצועית ועד הגיוס. לאחר תקופות אלה ועד מועד הגיוס, יחוייב בדמי ביטוח בהתאם למעמדו הביטוחי באותו המועד.

המבוטחים כאמור (למעט תלמידים שלומדים בתיכון), שלא נקבע להם מועד גיוס, או שמועד גיוסם נדחה למועד אשר בו מלאו להם 21 שנים, חייבים בתשלום דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות, כמקובל.

23.3.12 הכנסות שאינן מעבודה, המשותפות לבני הזוג

כשיש הכנסות שאינן מעבודה, ששייכות לאחד מבני הזוג, עשוי להיות בן זוג זה חייב בגיבן דמי ביטוח, גם אם החיוב במס הוא על בן הזוג השני. לדוגמה: שכר דירה, שמחויב במס בשומה של הבעל, מחויב בדמי ביטוח בתיק האישה. אם האישה היא עקרת בית, שאינה עובדת, שכר הדירה עשוי להיות פטור מדמי ביטוח.

חוזר מס' 242/2004 שפורסם בחודש דצמבר 2004, והבהרות נוספות של מנהל הביטוח והגבייה בביטוח הלאומי, מפרטים את דרך הטיפול בחלוקת הכנסות שאינן מעבודה, שמקורן מנכסים הרשומים על שם שני בני זוג, או על שם אחד מהם. החוזר נותן דוגמאות של נכסי מקרקעין, אך הכוונה, כנראה, היא גם לרכוש אחר. ככלל, כל הכנסה פסיבית, שהיא פרי המאמץ המשותף של בני הזוג, אמורה להיחשב כהכנסה שניתנת לחלוקה ביניהם, בכפוף לכללים הכתובים בחוזר.

בני משפחה, שאינם בני זוג, אינם נכללים בכללי החוזר האמור.

החוזר האמור מבטל את כל ההנחיות הקודמות בנושא חלוקת הכנסות שאינן מעבודה בין בני זוג, ותוקפו מיום פרסומו. נקבע, שניתן לחלק את ההכנסה על פי החוזר, רק בשנה השוטפת, ובשנתיים שקדמו לה.

ריכוז הנחיות הביטוח הלאומי באשר לחלוקת הכנסות שאינן מעבודה בין בני זוג

נישואין אחרי 1/1/1974	נישואין לפני 1/1/1974	חלוקת הכנסות שאינן מעבודה
חלוקת ההכנסות בשנה השוטפת ובשנתיים שלפניה - תתבצע עם המצאת אישור שהנכס רשום על שם שני בני הזוג.	חלוקת ההכנסות בשנה השוטפת ובשנתיים שלפניה - תתבצע על פי בקשת אחד מבני הזוג או שניהם, ללא בקשת אישור נוסף.	הנכסים רשומים על שם שני בני הזוג
חלוקת ההכנסות בשנה השוטפת ובשנתיים שלפניה - תתבצע עם הצהרה בכתב של שני בני הזוג על כוונת שיתוף בנכסים. (נוסח ההצהרה מצורף כנספח לחוזר).		הנכסים רשומים על שם אחד מבני הזוג

הערות

- (1) כבת זוג נחשבת גם "ידועה בציבור".
- (2) ההצהרות הן חד פעמיות. אין צורך להצהיר על אופן החלוקה בכל שנה מחדש.
- (3) כאשר המוסד לביטוח לאומי מקבל מידע מגורמים נוספים, הוא רשאי להתייחס למידע לפי הכללים שבחוזר. לדוגמה: בעת ביקורת גבייה בתביעה לגמלה.

23.3.13 עולים חדשים

תושב ישראל, שעלה לפי חוק השבות, הכנסותיו אינן עולות על סכום מזערי שנקבע והוא אינו עובד ואינו עובד עצמאי, פטור מדמי ביטוח בעד תקופה שעד 12 חודשים מיום שעלה.

מי שביום שנעשה תושב ישראל לראשונה כבר הגיע לגיל הקבוע לגביו (גבר או אישה), משלם דמי ביטוח מופחתים. עד ליום 30 ביוני 2004 הגיל היה 60. עם חקיקת חוק גיל פרישה, החל מיום 1 ביולי 2004, הגיל עלה בהדרגה לילידי חודש יולי 1944 ואילך, עד שבסוף התהליך הגיל האמור: 62 לילידי מאי 1947 ואילך.

23.3.14 תושבי חוץ

תושבות המבוטח נבחרת על פי קריטריונים, שקבע בית הדין לעבודה, הבוחנים היכן מרכז החיים של אותו אדם. סעיף 2א בחוק הביטוח הלאומי מחריג קבוצת מבוטחים, שהם אינם תושבי ישראל לעניין חוק הביטוח הלאומי. נוסף על כך נקבעו המבוטחים, שבתנאים מסוימים ניתן לראותם כתושבי ישראל.

בעבור תושבי חוץ שעובדים בישראל יש לשלם דמי ביטוח לאומי לענפי הביטוח: נפגעי עבודה, אימהות וזכויות בפירוק חברה או פשיטת רגל של מעסיק.

בחודש ינואר 2010, המוסד לביטוח לאומי הבהיר למעסיקי עובדים תושבי חוץ ממדינות שעימן ישראל חתומה על אמנה לביטחון סוציאלי, שיש לנכות מהעובדים הללו דמי ביטוח לאומי ולהעביר בעדם את חלק המעסיק בדמי הביטוח הלאומי כתושבי ישראל, למעט דמי ביטוח בריאות.

23.3.15 הכנסות שאינן מהמקורות המנויים בסעיף 2 לפקודת מס הכנסה

הכנסה הונית, כלומר, הכנסה שמקורה אינו בסעיף 2 לפקודת מס הכנסה, אינה חייבת בתשלום דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות. דוגמה להכנסות אלו הן רווח הון ושבח מקרקעין. במקביל, הכנסות אלו אינן מזכות את המבוטח בגמלאות.

לעיתים "העץ" נמכר (ה"פירות" לא נמכרו) ומשיקולים שונים ההכנסה נרשמה בשומה סופית כהכנסה פירותית. המוסד לביטוח לאומי מוכן, לעיתים, לקבל מפקיד השומה אישור חד - משמעי, שמצביע שמקור ההכנסה הוא הוני, במקום תיקון השומה (לאחרונה פירסם הביטוח הלאומי בחוזר כי יש להמציא אישור ממס הכנסה שההכנסה היא הונית, וששולם לגביה מס מוגבל ולא מס שולי).

ביום 24/1/2010 דחה בית הדין הארצי תביעה של סוכן ביטוח נגד המוסד לביטוח לאומי בעניין הכנסות הוניות (עבל 82/09 איציק מועלם נגד המוסד לביטוח לאומי).

לטענתו, הוא קיבל מחברת מגדל כספים עבור התחייבותו לבלעדיות. נקבע בבית הדין:

- 1) רשויות המס לא הכירו בהכנסות כהוניות.
- 2) ההכנסות אינן בעלות אופי הוני.

23.3.16 כספי פיצויים שהתקבלו בגין מלחמה

חוזר אגף הביטוח והבריאות מיום 1.8.2007, מפרט את אופן חיוב דמי הביטוח של תשלום שניתן למבוטחים, שהכנסתם נפגעה עקב מלחמת לבנון השנייה ואשר המדינה שילמה להם הכנסות שהיו מקבלים, לכאורה, אלמלא המלחמה בצפון. ההנחה היא, שהוראות אלה תקפות גם עבור מקרים דומים.

ההנחה היא כדלקמן:

1. אם הפיצוי התקבל בשומה כהכנסה ממשלח יד כעובד עצמאי, יש לראות בפיצוי כהכנסה ממקור עצמאי.
2. אם הפיצוי התקבל בשומה כהכנסה פסיבית, בגין השכרת נכסים למשל, יש לראות בפיצוי כהכנסה שלא מעבודה.
3. אם המבוטח יוכיח שהפיצוי הוא הוני, לא יראו בפיצוי הכנסה חייבת בתשלום דמי ביטוח.

23.4 הוראות מיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח

תקנות הביטוח הלאומי (הוראות מיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח), התשל"א-1971, קובעות עבור סוגים מיוחדים של מבוטחים, שפורטו בתקנות, האם הם חייבים בדמי ביטוח, על מי חלה האחריות לדווח ולשלם, מה שיעור דמי הביטוח, על אילו הכנסות חייבים המבוטחים בתשלום ואת סדר החיוב בדמי ביטוח של העיסוקים השונים, כפוף, כמובן, למגבלות המינימום והמקסימום בכל תקופה.

הרישא של סעיף 371 במתכונתו מחודש פברואר 2004:

"371. השר רשאי לקבוע, הן בדרך כלל והן לסוגים, הוראות מיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח של המבוטחים המנויים להלן, וכוחן יפה על אף הוראות פרק זה, למעט הוראות סעיף 345ב, ובלבד שלא יחייבו בתקנות לשלם דמי ביטוח מסכום העולה על ההכנסה המירבית שלפיה משתלמים דמי ביטוח..."

הכוונה ברישא של סעיף 371, שעל אף האמור בפרק ט"ו, שעל פיו חלה החובה לשלם דמי ביטוח, רשאי השר לקבוע הוראות מיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח, לרבות מתן פטור ותשלום בתנאים שנקבעו בתקנות, למעט בכל הקשור לפנסיה מוקדמת.

23.4.1 תיקוני חקיקה משנת 2008

החל משנת 2008, חוק הביטוח הלאומי מגדיר מושג חדש: "הכנסה אחרת". הכנסה אחרת היא הכנסה מהמקורות המפורטים בסעיף 2 לפקודה, אשר אינה הכנסה מעבודתו של המבוטח כעובד שכיר ואינה הכנסה מעבודתו כ"עובד עצמאי" (הכוונה להכנסות פסיביות כשמסגרת הכנסות אלה כלולות גם הכנסות של עצמאי, שלעניין חוק הביטוח הלאומי אינן כלולות בהגדרת "עובד עצמאי").

על פי התיקון, את דמי הביטוח משלם מבוטח שהוא עובד שכיר ו/או "עובד עצמאי", גם על "הכנסתו האחרת", גם אם ההכנסה האחרת פחותה ממחצית סך הכנסותיו. כלומר, התיקון בחוק ביטל את הפטור מדמי ביטוח על הכנסות פסיביות על פי תקנות 13, 14 ו-15 לתקנות האמורות.

על פי התיקון בחוק אינה מובאת בחשבון הכנסה אחרת עד סכום של 25% מהשכר הממוצע במשק, והיא פטורה מתשלום דמי ביטוח. על פי חוזר הביטוח הלאומי, חובת התשלום אינה מן השקל הראשון, אלא על ההכנסה העולה על 25% מן השכר הממוצע במשק.

מינהל הביטוח והגבייה במוסד לביטוח לאומי פרסם את תמצית התיקונים בחודש מרץ 2008, בחוזר ביטוח מס' 1368 (להלן: החוזר) ועדכן את החוזר ביום 16 בדצמבר 2008. הדוגמאות במאמר זה הן מתוך החוזר האמור. בקשר לחברות משפחתיות, חברות בית וחברות שקופות, נמסרו הבהרות בעל פה.

להלן שתי דוגמאות המבוססות על חוזר מינהל הביטוח והגבייה מחודש מרץ 2008, ולכן הסכומים מעודכנים לשנת 2008:

הכנסה מהשכרת חנות

מבוטח עבד כעובד עצמאי בשנת 2008, והכנסתו החודשית הממוצעת הייתה 10,000 ש"ח בחודש ("הכנסה אקטיבית"). במקביל, הייתה לו הכנסה נוספת מהשכרת חנות בסך 9,000 ש"ח בחודש ("הכנסה אחרת").

עד לתיקון החוק, הכנסתו האחרת של המבוטח לא הייתה חייבת בדמי ביטוח, מאחר שהייתה נמוכה מהכנסתו האקטיבית. משנת 2008 ואילך, הכנסתו האחרת חייבת בדמי ביטוח, כאשר סך של 1,915 ש"ח (בשנת 2008) הראשונים (25% מהשכר הממוצע במשק) פטור מדמי ביטוח, והיתרה עד לסך של 9,000 ש"ח חייבת בדמי ביטוח.

שכר דירקטורים

למבוטח הייתה הכנסה שנתית כשכיר בשנת 2008 בסך של 200,000 ש"ח, והכנסה שנתית של 70,000 ש"ח כדירקטור. עד 2007 מכוח תקנות 14,15 לא חוייבה ההכנסה כדירקטור בדמי ביטוח (בהיות הכנסה זו הכנסה פסיבית לעניין הביטוח הלאומי, כפי שיוסבר בהמשך).

החל משנת 2008, הכנסה זו חייבת על חלק ממנה בדמי ביטוח, בשיעור 12% כלהלן:
החלק הפטור (25% מהשכר הממוצע במשק) 22,980 ש"ח (בשנת 2008).
החלק החייב (70,000 - 22,980) 47,020 ש"ח (בשנת 2008).

23.4.2 סקירה של סוגי מבוטחים המפורטים בהוראות המיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח

להלן סקירה קצרה וחלקית של סוגי מבוטחים, החייבים בדיווח ובתשלום בעד עצמם ומפורטים בתקנות האמורות. מודגש, שהפטור על הכנסות פסיביות מכוח תקנות 13, 14 ו-15 בוטל החל משנת 2008, כפי שמוסבר להלן.

23.4.2.1 מבוטח, שהוא גם עובד שכיר וגם עובד עצמאי (תקנה 13)

מהכנסותיו משכר של מבוטח זה מנכה המעסיק דמי ביטוח (מדי חודש בחודשו), ועל הכנסותיו ממשלח ידו משלם המבוטח הנ"ל דמי ביטוח כעובד עצמאי (בדרך של תשלום מקדמות). ההכנסה מחושבת על פי צירוף הכנסותיו כשכיר, בשלב הראשון, ובשלב השני כעובד עצמאי (עד המקסימום, בתקופה שבה הוא חל).

הפירוש של המוסד לביטוח לאומי עד שנת 2007

למבוטח כזה, שבו-זמנית ובנוסף היו לו גם הכנסות פסיביות, משכר דירה עסקי, למשל, ההכנסות הללו פטורות מדמי ביטוח (הבדיקה נעשית על בסיס חודשי). למרות שפנסיה מוקדמת כלולה בגדר הכנסות שאינן מעבודה, הכלל האמור אינו חל על הכנסה מפנסיה מוקדמת, שמנוכים ממנה דמי ביטוח על ידי משלם הפנסיה בכל מקרה.

החל משנת 2008 - ההכנסות הפסיביות חייבות בדמי ביטוח כפוף לחוק ולתקנות.

23.4.2.2 עובד עצמאי, שאין עיקר הכנסתו ממשלח ידו ואינו עובד שכיר (תקנה 14) - עד שנת 2007

לעובד עצמאי שטרם הגיע לגיל פרישה, שאינו גם עובד שכיר באותו הזמן והכנסתו ממשלח ידו נמוכה מהכנסותיו האחרות שאינן מעבודה או שווה להן, הכללים הם כדלקמן:

מבוטח זה חייב בדמי ביטוח על הכנסותיו כעובד עצמאי מהמקורות המפורטים בסעיף 2(1) ו-2(8) לפקודה, לפי שיעורי דמי הביטוח של מבוטח עצמאי, ועל הכנסותיו האחרות, כאמור בתקנות (סעיפים 2(4) עד 2(7) ו-2(9) למעט הכנסה מפנסיה, שעליה חלים כללים אחרים), לפי שיעורי דמי הביטוח החלים על הכנסות שאינן מעבודה - אם עיקר הכנסותיו אינן מעבודה.

המבחן לפטור מדמי הביטוח עד שנת 2007 היה 50% מההכנסות: אם לפחות 50% מהכנסותיו הכוללות של המבוטח אינן מעבודתו כעובד עצמאי - הוא חייב בדמי ביטוח על הכנסותיו כעובד עצמאי ועל הכנסותיו הנוספות (עד המקסימום, בתקופה שבה הוא חל).

לצורך קביעת חובת התשלום על פי התקנה, הובאה בחשבון הכנסת העובד העצמאי ממשלח ידו לפי שומת המס, לאחר הפחתת הסכום המותר בניכוי בשל הפקדה בביטוח אובדן כושר עבודה ובשל הפקדה בקרן השתלמות, אך לפני ההפחתה של הסכומים המותרים בניכוי בשל הפקדה לקופת גמל או תשלום לביטוח הלאומי. החיוב בדמי הביטוח התבצע בסופו של דבר לאחר שהובאו בחשבון הניכויים האמורים.

עובד עצמאי, שאינו עובד שכיר באותו הזמן, והכנסותיו ממשלח ידו נמוכות מהמינימום החייב בדמי ביטוח, משלם דמי ביטוח כאילו הכנסתו היא המינימום האמור. אי לכך, ההכנסות הפסיביות הושוּו עד שנת 2007 להכנסת המינימום, בהתאם להוראות שפרסם אגף הביטוח בביטוח הלאומי.

23.4.2.3 עובד שכיר, שאין עיקר הכנסתו משכר או ממשכורת ואינו עובד עצמאי (תקנה 15) - עד שנת 2007

לעובד, שטרם הגיע לגיל פרישה, שאינו באותו זמן עובד עצמאי והכנסתו, שאינה מעבודה, עולה על הכנסתו ממשכורת או שווה לה, הכללים הם כדלקמן:

מבוטח זה, שהכנסותיו שאינן ממשכורת עולות או שוות להכנסותיו ממשכורת, חייב בדמי ביטוח על משכורתו (הכנסתו מהמקורות לפי סעיף 2(2) לפקודה) באמצעות הניכוי שמבצע המעסיק, ובשלב השני - משלם דמי ביטוח מהכנסותיו הנוספות המצטברות על המשכורת (לפי המקורות המפורטים בסעיף 2 לפקודה, עד המקסימום, בתקופה שבה הוא חל).

המבחן לפטור מדמי הביטוח עד שנת 2007 זהה למבחן העצמאי - דהיינו: אם יותר מ-50% מההכנסות הכוללות הן ממשכורת אזי ההכנסות הנוספות שאינן ממשכורת, פטורות מדמי ביטוח.

החל משנת 2001 מובטל המקבל דמי אבטלה, מבוטח כעובד **לעניין תקנה זו**, ורואים כהכנסה לפי סעיף 2(2) לפקודה את ההכנסה, שלפיה חושבו דמי האבטלה.

התקנה חלה על עובד שכיר, שהכנסתו הכוללת עולה על מחצית השכר הממוצע במשק. כלומר, עובד שכיר שיש לו הכנסות פסיביות וסך ההכנסה אינו עולה על מחצית השכר הממוצע במשק - פטור מתשלום דמי ביטוח על ההכנסות הפסיביות, גם משנת 2008 ואילך.

23.4.2.4 עובד לשעה

מבוטח, שהקשר בינו לבין מעסיקו הוא לתקופה שאינה עולה על שבעה ימים רצופים. דמי הביטוח ישולמו כדלקמן:

1. "עובד לשעה" בעבודה, שאינה לצורך עסקו או משלח ידו של המעסיק, משלם את דמי הביטוח בעד עצמו.
2. "עובד לשעה" בעבודה לצורך עסקו או משלח ידו של המעסיק, אם כלל מספר שעות העבודה אצל אותו מעסיק אינו עולה על 4 לשבוע, משלם את דמי הביטוח בעד עצמו. אם מספר שעות העבודה אצל אותו מעסיק עולה על 4 שעות, המעסיק חייב בניכוי ובתשלום דמי הביטוח בעדו.

23.4.2.5 תושב ישראל השוהה בחו"ל

מבוטח, תושב ישראל, השוהה בחו"ל באופן ארעי, משלם דמי ביטוח בעד עצמו בכל מקרה, למעט המבוטחים המפורטים להלן:

1. תושב ישראל, המועסק על ידי מעסיק ישראלי בתוקף חוזה עבודה שנקשר בישראל (דמי הביטוח ישולמו כמקובל לגבי עובד שכיר המועסק בישראל).
2. מבוטח בחופשה ללא תשלום, בחודשיים הראשונים בהם המעסיק משלם את דמי הביטוח, כמקובל.
3. מבוטח, שמקבל פנסיה מוקדמת ומשלם הפנסיה מנכה את דמי הביטוח מהפנסיה.
4. אסיר בחו"ל, בתנאים מסוימים.
5. נשים, בתנאים מסוימים.
6. פטור מדמי ביטוח לאומי בלבד - מבוטח במדינה עמה יש אמנה לביטוחן סוציאלי המסדירה מניעת כפל דמי ביטוח לאומי, והוא משלם דמי ביטוח לאומי בארץ האמנה (כיוון שאין אמנה לביטוח בריאות על המבוטחים לשלם דמי ביטוח בריאות, בכל מקרה).

תושב ישראל השוהה בחו"ל, חייב דמי ביטוח בעד עצמו על פי הכנסותיו בארץ. אם אין לו הכנסות הוא משלם דמי ביטוח מינימליים (המבוטחים שפורטו לעיל בסעיפים 1 עד 5 פטורים מתשלום דמי הביטוח המינימליים האמורים). החל משנת 2003 בעקבות המיסוי הפרסונלי, הורחבה ההגדרה של ההכנסות החייבות במס בארץ. המוסד לביטוח לאומי פרסם הנחיות באשר לאופן קביעת מעמד המבוטחים השוהים בחו"ל וההתייחסות להכנסה בחו"ל בעקבות הרפורמה במס.

23.4.2.6 עובד בחופשה ללא תשלום מעל לחודשיים

עובד שנמצא בחופשה ללא תשלום (להלן: חל"ת) על פי אישור המעסיק מעל חודשיים קלנדריים, ובתקופת חופשתו אינו עובד אצל מעסיק אחר ואינו עובד עצמאי, המעסיק מדווח עליו ומשלם דמי ביטוח מינימליים בחודשיים המלאים הראשונים. המעסיק רשאי לנכות סכום זה מכל סכום שיגיע לעובד ממנו (כמפורט בתקנות). הכוונה לחודשיים מלאים, שבהם העובד נמצא בחופשה ללא תשלום. כאשר העובד עובד אפילו יום עבודה אחד בחודש, ישולמו דמי הביטוח בעד יום העבודה בלבד.

החל מהחודש השלישי של החל"ת על המבוטח לשלם דמי ביטוח בעצמו (לרבות מבוטחת בחל"ת ולרבות מבוטחת בחופשת לידה שהאריכה את החופשה לפי תיקון מס' 46 לחוק עבודת נשים).

23.4.2.7 עובד, שמעסיקו אינו תושב ישראל

מבוטח נחשב לעובד שמעסיקו אינו תושב ישראל, באם מתקיים אחד מהתנאים, כדלקמן:

1. מקום מגוריו של המעסיק אינו בישראל ואין למעסיק בישראל מען למסירת מסמכים משפטיים.
2. המעסיק הוא ארגון בינלאומי הנהנה מחסינות מכוח אמנה בינלאומית, שישראל צד לה.
3. עובד בשירות דיפלומטי או קונסולרי של מדינת חוץ, למעט עובד:
 - 3.1 שהמעסיק חייב בתשלום דמי ביטוח על פי חוזה עם המוסד לביטוח לאומי, או על פי אמנה בינלאומית.
 - 3.2 שהמעסיק משלם למעשה את דמי הביטוח גם באין חובה כאמור.

המבוטח הנ"ל הוא עובד, המשלם דמי ביטוח בעד עצמו על פי הקריטריונים של עובד עצמאי, לרבות זכאות לדמי אבטלה כאמור בתקנות הביטוח הלאומי (הרחבת חוג המבוטחים בביטוח אבטלה ותשלום דמי ביטוח), התשנ"ח-1997. ההכנסה כעצמאי תהיה בגובה המשכורת שמקבל העובד מהמעסיק, שאינו נחשב תושב ישראל. כאשר המבוטח עובד אצל מעסיק שאינו תושב ישראל ועיסוקו בחו"ל, חשוב לבחון מראש זכאות לגמלאות נפגעי עבודה מהמוסד לביטוח לאומי.

מעסיק, שמקום מגוריו אינו בישראל ואין לו בישראל מען למסירת מסמכים משפטיים, אינו רשאי לפתוח תיק ניכויים במוסד לביטוח לאומי על פי תקנה זו.

23.5 הכנסות פיננסיות, הפטורות מדמי ביטוח

בעקבות הרפורמה במס הוספה לחוק הביטוח הלאומי, כהוראת שעה, פסקה (6) לסעיף 350(א). תיקון מס' 76 לחוק הביטוח הלאומי הרחיב את הוראת השעה, והאריך אותה ללא מגבלת זמן.

23.5.1 הרחבת הפטור

פסקה (6) לסעיף 350(א) לחוק הביטוח הלאומי קבעה כי הכנסה, החייבת במס לפי הוראות סעיפים 125ב או 125ג(ב) או (ג) לפקודת מס הכנסה, שאינה הכנסה בידי בעל שליטה, פטורה מדמי ביטוח. התיקון האמור הרחיב את הפטור גם להכנסה החייבת במס לפי הוראות סעיף 125ג(ד) לפקודה. למותר לציין, שעל כל הכנסה אחרת שמקורה בסעיף 2 לפקודה, חלות הוראות החוק והתקנות שהותקנו לפיו.

23.5.2 מועדי תחולה

הפטור נקבע בתחולה מיום 1 ביולי 2002 ועד ליום 31 בדצמבר 2003, כהוראת שעה. תיקון מס' 76 האריך את הפטור ללא הגבלת זמן בתחילה מיום 1 בינואר 2004, דהיינו: ברצף מתום הוראת השעה, שהסתיימה באותו המועד. לגבי ההוראה שבסעיף 125ג טרם נבחנה המשמעות לתחילה מיום 1/7/2002 מאחר וההוראה נוספה רק ברפורמה ומועד תחילתו של הסעיף לצורכי החיוב במס הוא ביום 1/1/2003.

23.5.3 הכנסה בידי בעלי שליטה (עד שנת 2007)

הפטור שבסעיף 350(א)6) בנוסחו עד 2007, לא חל על הכנסה בידי בעל שליטה, לדוגמה: הכנסה שמקורה בדיבידנד לבעלי שליטה, אינה כלולה מלכתחילה בגדר הוראות הפטור שבסעיף 350(א)6) האמור, וראים בה הכנסה חייבת בדמי ביטוח בהתאם להוראות החוק והתקנות שהותקנו לפיו. לעניין חברות בית וחברות משפחתיות, יובאו בחשבון הסכומים שחולקו בפועל (ולאו דווקא הסכומים, שדווחו לצורכי מס הכנסה על ידי בעל המניות). "בעל שליטה" - לעניין זה, כמשמעותו בסעיף 32(9) לפקודת מס הכנסה.

23.5.4 הרחבת הפטור מדמי ביטוח על הכנסות מחו"ל

על פי סעיף 2 לפקודה, החל משנת מס 2003 מס הכנסה משתלם, בכפוף להוראות הפקודה, על הכנסתו של אדם תושב ישראל שנצמחה או שהופקה בישראל או מחוץ לישראל. כאמור, הכנסה חייבת בדמי ביטוח הינה הכנסה מהמקורות שבסעיף 2 לפקודה. לאור התיקון האמור מחויבות בהתאם להוראות החוק והתקנות שהותקנו לפיו, גם הכנסה שהופקה, נצמחה או נתקבלה מחוץ לישראל, ולכן הפטור בסעיף 350(א)6) חל גם על הכנסות אלה, לפי התקנות.

23.5.5 הרחבת הפטור על הכנסות ריבית ודמי ניכיון בשיעור מס שולי

בשל תיקון 147 לפקודה, הורחב הפטור מדמי ביטוח על הכנסות ריבית ודמי ניכיון בשנים 2006 ו-2007, גם על הכנסות האמורות שממוסות בשיעור מס שולי.

23.5.6 תיקון סעיף 350(א)6) לחוק הביטוח הלאומי - חוק משנת 2008

על פי סעיף 350(א)6) המתוקן, ההכנסות להלן פטורות מתשלום דמי ביטוח, החל משנת 2008:

1. הכנסות מדיבידנדים, שחל עליהן שיעור מס מוגבל בסעיף 125ב לפקודה (למעט הכנסה בחברה משפחתית, בחברת בית ובחברה שקופה). בין היתר, פטורה מתשלום דמי ביטוח הכנסה מדיבידנד, שמקבל בעל מניות מחברה (לרבות בעל שליטה).
חשוב מאוד להדגיש, שלעניין הזכאות לגמלאות, ההכנסה "האקטיבית" החייבת בדמי ביטוח היא ההכנסה שמהווה בסיס לגמלה בקרות אירוע המזכה בגמלה.

2. הכנסות ריבית ודמי ניכיון, שחל עליהן שיעור מס מוגבל בסעיפים 125ג(ב) ו-125ג(ג) לפקודה.

להלן דוגמה מחוזר מינהל הביטוח והגבייה מחודש מרץ 2008:

למבוטח, שהוא בעל שליטה בחברה, שאינה חברה משפחתית או חברת בית או חברה שקופה, יש הכנסה חודשית ממוצעת בסך 10,000 ש"ח בחודש. החברה החליטה שבעלי המניות, ובכללם מבוטח זה, יקבלו דיבידנד בסך 30,000 ש"ח בחודש. מאחר שעל דיבידנד זה משולם מס בשיעור מוגבל, הדיבידנד פטור מתשלום דמי ביטוח.

כלומר, ההכנסה החודשית הממוצעת בסך של 10,000 ש"ח לחודש, ממשכורת, היא ההכנסה שמהווה בסיס לגמלה בקרות אירוע המזכה בגמלה.

כאשר מדובר במשכורת של בעל שליטה בחברה, הכוונה למשכורת בעד עבודה בפועל ובעל החברה מתנהג כשכיר בחברה שבשליטתו, לפי הלכת גרוסקופף. כלומר, יש לשלם שכר וסוציאליות ולהתנהג כעובד שכיר ולא כבעלים, כדי שהביטוח הלאומי יכיר בפעילות הזו כמשכורת שמקנה גמלאות.

23.6 דמי שכירות והכנסות פטורות מדמי ביטוח

תיקון חוק הביטוח הלאומי, מס' 76, הוסיף לסעיף 350(א) לחוק הביטוח הלאומי פסקה מס' (7), במטרה לפטור מדמי ביטוח הכנסות מסוימות משכר דירה למגורים בישראל.

ההכנסות, שהיו פטורות על פי סעיף זה, כנוסחו בשנים 2004 עד 2007, הן:

1. הכנסות, הפטורות ממס לפי הוראות חוק מס הכנסה (פטור ממס על הכנסה מהשכרת דירת מגורים), התש"ן-1990.

2. הכנסה מהשכרת דירת מגורים בישראל, שחלות עליה הוראות סעיף 122 לפקודה (מס בשיעור 10%).

תחולת הפטור האמור מיום 1 בינואר 2004.

על פי סעיף 350(א)(7), בפטור האמור אינן כלולות ההכנסות: מדמי שכירות למגורים בחו"ל; מדמי שכירות שאינם מדירת מגורים; מדמי שכירות מהשכרת נכסים המוצגים בדוח כהכנסה מעסק; ומדמי שכירות החייבים בשיעור מס רגיל (דמי שכירות המוצגים בדוח לאחר ניכוי הוצאות, או לאחר קיזוז הפסדים, או יתרת דמי שכירות למגורים, שאינה פטורה ממס).

החבות בדמי ביטוח של הכנסות מדמי שכירות

הכנסות מדמי שכירות (בארץ או בחו"ל) חייבות **במס** מהשקל הראשון, למעט הפטור הקיים בהוראת שעה לדירת מגורים בישראל ולמעט הפטור לעולים חדשים ולתושבים חוזרים, בתנאים שנקבעו. רוב הציבור אינו מודע לכך, שהמוסד לביטוח לאומי אינו מתייחס להכנסות הפטורות ממס כהכנסות הפטורות גם מדמי ביטוח. בשנת 2008 הורחבו סעיפי הפטור מדמי ביטוח גם על הכנסות הפטורות ממס לפי כל דין.

לעניין החבות בדמי ביטוח - הכנסות מדמי שכירות הן בנות חיוב בדמי ביטוח, בין אם הן חייבות במס או פטורות, ובלבד שהן נכללות בגדר סעיפי 2 לפקודת מס הכנסה, כאמור בסעיף 345 לחוק הביטוח הלאומי, ובכפוף לחוק הביטוח הלאומי ולתקנות שהותקנו לפיו. כאמור, **החל מיום 1 בינואר 2004**, הכנסות מסוימות משכר דירה למגורים בישראל, פטורות מדמי ביטוח.

בחוזר ביטוח 1314 (כללי 219/04 מיום 26/10/04), הוצגה הבהרה בהתאם לחוות דעת משפטית. על פי חוות דעת זו, הכנסות משכר דירה למגורים בישראל פטורות מדמי ביטוח, ללא הגבלת סכום.

להלן מתוך חוזר ביטוח 1314, של אגף הביטוח והבריאות, בראשות מר **דני אלקיים**:

עד ליום 31/12/2003 הכנסות שמקורן מהשכרת דירת מגורים היו חייבות בדמי ביטוח. החל מיום 1/1/2004 ואילך, הכנסות שמקורן מהשכרת דירת מגורים בישראל פטורות מדמי ביטוח.

יודגש, כי הפטור מדמי ביטוח חל על כלל ההכנסות שמקורן מדמי שכירות ממגורים בישראל וללא כל תקרה שהיא.

במצבים בהם פונה מבוטח וטוען, כי ההכנסות שאינן מעבודה בהן חוייב מקורן, חלקן או כולן, נובע מהכנסות מהשכרת דירת מגורים בישראל, יתבקש להוכיח זאת, ובהתאם יופחתו אותן הכנסות מהשומה.

להוכחה כי מדובר בהכנסה שמקורה מדמי שכירות למגורים, ישמש העתק מדו"ח שהוגש לפקיד השומה (טופס 1301, הסעיף הרלוונטי הנו סעיף 20 בדו"ח).

האמור אינו חל על השכרה של דירת מגורים לצורך עיסקי (משרד עו"ד, גן ילדים וכד').

חוזר ביטוח 1368 מחודש מרץ 2008 מדגיש במפורש, כי הכנסות מדמי שכירות למגורים בישראל ימשיכו להיות פטורות מדמי ביטוח ללא הגבלה, בהתאם לאותה חוות דעת משפטית שהוצגה לעיל, גם בשנת 2008 ואילך.

הבהרות נוספות הקשורות לחוזר 219/04, כפי שעולה בפועל מתוך החוזר ומהטיפול בפועל במוסד לביטוח לאומי:

1. הפטור על פי חוק הביטוח הלאומי, הנוגע להכנסות מהשכרת דירה למגורים, אינו מוגבל בגובה ההכנסה מדמי השכירות. זאת, בשונה מהוראות מס הכנסה, ובלבד שמדובר בדירת מגורים בישראל.
2. הסעיפים הרלוונטיים בדוח למס (טופס 1301) לשנת 2010, הם 21 ו-36. פקיד הגביה בביטוח הלאומי מפחית מהשומה את הסכום שמופיע בסעיף (סעיף 21 – הכנסה משכר דירה למגורים – מס בשיעור של 10%. סעיף 36 – הכנסות פטורות משכר דירה).
3. סעיף 8 בטופס 1301 כולל הכנסה שמקורה מ"נכס בית". כדי להפחית מהשומה הכנסה זו, פקיד הגביה פונה למבוטח לקבל הבהרות והוכחות כי אכן מדובר בהכנסה שמקורה מהשכרת דירה למגורים, למטרת מגורים. לדוגמה: הסכמי שכר הדירה.
4. השכרת דירת מגורים לצורך עסקי אינה פטורה מתשלום דמי ביטוח (לדוגמה, משרד או גן ילדים).
5. **המשך ההוראה שבחוזר 219/04 עבור שנת 2012 ואילך נבחן בימים אלה, ויתכן שתוקפה לא יוארך.**

תיקון סעיף 350(א)(7) לחוק הביטוח הלאומי - החוק משנת 2008

על פי סעיף 350(א)(7) המתוקן, ההכנסות להלן פטורות מתשלום דמי ביטוח, החל משנת 2008:

1. הכנסות מדמי שכירות, שחל עליהן מס בשיעור מוגבל:
 - בארץ- לפי סעיף 122 לפקודה (הכנסות ממגורים בלבד, החייבות במס בשיעור 10%).
 - מחו"ל- לפי סעיף 122א לפקודה (כל שכר דירה שבמסגרת הסעיף. הכנסות בניכוי פחת וניכוי בשל פחת, החייבות במס בשיעור 15%).

להלן דוגמה מחוזר ביטוח 1368 :
- לעובד שכיר בישראל, יש הכנסה ממשכורת בסך 10,000 ש"ח בחודש וכן הכנסה חודשית ממוצעת בסך 20,000 ש"ח, שמקורה מהשכרת מגרש עסקי בארה"ב. ההכנסה מארה"ב תהיה פטורה מדמי ביטוח, אם חל על ההכנסה שיעור מס הכנסה מוגבל.
2. הכנסה פסיבית (שאינה הכנסה כעובד שכיר או כ"עובד עצמאי"), הפטורה ממס לפי כל דין, למעט הכנסה מפנסיה מוקדמת כהגדרתה בסעיף 345ב(א) לחוק הביטוח הלאומי, ולמעט הכנסות ששר האוצר יקבע בעתיד, בתנאים שבסעיף. לדוגמה: הפקדה מוטבת לקופת גמל או לקרן השתלמות לפי סעיף 9 לפקודה, או הכנסות פסיביות שפטורות ממס לנכה לפי סעיף 9(5) לפקודה.

23.7 תחולת תקנות 14 ו-15 להוראות המיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח על הכנסות, הפטורות מתשלום דמי ביטוח - עד שנת 2007

גמלה, תגמול או הכנסה, שלפי הוראות סעיף 350 אין רואים אותם כהכנסה לעניין תשלום דמי ביטוח, לא נכללו בעבר כחלק מהכנסת המבוטח לעניין חישוב דמי הביטוח לפי הוראות תקנה 14 ותקנה 15 להוראות המיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח. לא פורסמה החלטה בכתב על ידי המוסד לביטוח לאומי בדבר הזיקה שבין התקנות האמורות לבין סעיפים 350(א)(6) ו-350(א)(7) לחוק. לאור תיקוני החקיקה, הזיקה הזו אינה רלוונטית משנת 2008 ואילך.

23.8 השפעת הכנסות פסיביות על גמלאות

יש לזכור כי הכנסות הפטורות ממס, ו/או פטורות מדמי ביטוח, ו/או פטורות מדיווח למס הכנסה, עלולות להילקח בחשבון בקביעת זכאות לגמלה, ולכן קיומן עלול לשלול זכאות מלאה או זכאות חלקית של הגמלה, על פי הכללים שנקבעו.

לכל גמלה יש כללים להגדרת הכנסה, המחייבים רק לעניין אותה גמלה. הפטור הקיים בסעיף 350 הוא רק לעניין תשלום דמי ביטוח.

תיקון בחוק הביטוח הלאומי מטיל קנסות כבדים על מי שמעלים מידע ותובע גמלה שלא כדין, החל מיום 1 בינואר 2012.

23.9 צו הביטוח הלאומי (סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים), התשל"ב-1972

צו הביטוח הלאומי (סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים), התשל"ב-1972 (להלן: צו סיווג מבוטחים) קובע, שאם מבוטח נכלל בגדר התנאים שקבע הצו - יחשב המבוטח כעובד שכיר, כעובד עצמאי, או כמי שאינו עובד (שכיר) ואינו עובד עצמאי בהתאם לאמור בצו, ללא צורך במבחנים נוספים.

הצו מחייב עבור המוסד לביטוח לאומי בלבד ואין בקיום הצו אסמכתא לכך, שמתקיימים יחסי עובד ומעביד כהלכתם לעניין חקיקת עבודה אחרת.

קיימת חשיבות רבה לקיום הוראות הצו עבור המוסד לביטוח לאומי. אי קיום הצו, זהה למצב שבו מעסיק לא דיווח ולא שילם דמי ביטוח עבור העובד, וחלות על המעסיק כל הסנקציות הקבועות בחוק ובתקנות. יש לשים לב, שהצו חל על עסקים, על משקי בית, וגם על וועדי בתים המעסיקים חצרנים שתחום העבודה וזמני ביצועה נקבעו מראש ושומרים, אם תחום השמירה נקבע מראש.

בתוספת הראשונה של הצו מפורטים המבוטחים, שכל עוד הם ממלאים את תנאי העבודה הרשומים בצו, מעסיקים הוא זה שחייב בתשלום גמול העבודה וכן בדיווח ובתשלום דמי הביטוח כאילו היה המבוטח עובד שכיר. להלן דוגמאות נפוצות:

המעסיק	תנאי העבודה	סוגי העבודה
החייב בתשלום גמול העבודה;	תחום העבודה וזמני ביצועה נקבעו מראש	1. עובד נקיון או חצרן למעט מי שעיקר עיסוקו בגננות, שאינם מעסיקים עובדים
החייב בתשלום גמול העבודה;	הסכם העבודה נערך מראש לתקופה של רבע שנה לפחות או למתן סדרה של שבע הופעות, או שבע הרצאות או שבעה שיעורים לפחות, הכל לפי העניין	2. מרצה, מורה או מנחה, וכן אחרים המועסקים באמצעי תקשורת ציבוריים
החייב בתשלום גמול העבודה;	משתלם גמול בעד העבודה	3. מורה דרך, מלווה רפואי ומלווים אחרים בטיולים המאורגנים על ידי מוסדות, גופים ציבוריים ומשרדי נסיעות, לא כולל מורה דרך המנחה תיירים בכלי רכב שבבעלותו
החייב בתשלום גמול העבודה לפי ההתקשרות;	מבצע העבודה הופנה לעבודה לפי התקשרות בינו לבין אדם, שעיקר עיסוקו במשלוח ובהפניית עובדים, וגמול העבודה משתלם לו ע"י מי שהפנה אותו, למעט מי שנשלח כאמור ע"י שירות התעסוקה	4. עבודות משרד, שירותים, תעשייה ומסחר
החייב בתשלום גמול העבודה לפי ההסכם;	הסכם העבודה בכתב נערך מראש לתקופה של רבע שנה או לסדרה של חמש הופעות, ובלבד ששר העבודה והרווחה אישר את ההסכם לאחר שהתייעץ במועצה (הכוונה לרשימת מוסדות סגורה המצויינת בתקנות וההסכם עם העובד נחתם אחרי רישום המוסד בתקנות). בהופעות באמצעי תקשורת ציבוריים, כשלא חל האמור לעיל, הסכם העבודה בכתב נערך מראש למתן סדרה של שלוש הופעות בחודש לפחות	5. כל הופעה אמנותית או בידורית של אמן, או הנחיה במופע, לרבות משחק, שירה, דקלום, הקראה, נגינה, ניצוח, ריקוד, פנטומימה, לוליינות וקוסמות וכן כל הופעה בכל אחד מאלה לצורך הקלטה או צילום למעט הקלטה או צילום לצרכי פרסומת
החייב בתשלום גמול העסקה.	הסכם העסקה בכתב נערך מראש	6. ספורטאי, העוסק בפעילות ספורטיבית, במסגרת אגודת ספורט או מטעמה. לעניין זה, "אגודת ספורט" - חבר בני אדם העוסק בענף או בענפי ספורט מסויימים בין שהוא פועל באופן עצמאי ובין אם הוא מסונף לגוף ספורט אחר

התוספת השנייה של הצו מגדירה מבוטחים, שבתנאי הצו הם נחשבים כעובדים עצמאיים. לדוגמא: נהג מונית, בכל תנאי העסקה, ובלבד שגמול העבודה אינו משתלם על בסיס של יחידת זמן. דוגמה נוספת: עובד, המבצע עבודות בביתו על פי הזמנה כנגד תמורה (Home Worker) בכל תנאי העסקה, ובלבד שהוא עובד אך ורק בביתו (פסק דין של בית הדין הארצי לעבודה מיום 20.5.2004 אורה לוי נ. המוסד לביטוח לאומי עב"ל (ארצי) 219/03).

התוספת השלישית מגדירה מעמדם של ספורטאים - אלו שאינם נחשבים עובדים שכירים, כאמור לעיל. ספורטאים אלו נחשבים על פי הצו כמבוטחים, שאינם עובדים ואינם עובדים עצמאיים.

פסק דין

ביום 22/2/2007 פורסם פסק דין בל 006545/05 בבית הדין האיזורי לעבודה בתל אביב, בפני כבי השופטת הדס יהלום: צביקה דוידוביץ נ. המוסד לביטוח לאומי. נקבע בפסק הדין:

1. משמוגדר מבוטח על פי הצו כשכיר, אין מקום לקזז משכרו את ההוצאות שהותרו לו בניכוי בדוח השנתי, לצורך חישוב דמי הביטוח.
2. כאשר יזדקק המבוטח לזכויות מכוח היותו שכיר (כגון דמי אבטלה), יחושבו אלה על פי מלוא הכנסתו, שממנה נגבו דמי הביטוח.

23.9.1 צו סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים - יישום בפועל

כדי להימנע ממצב של כפל דמי ביטוח על אותן הכנסות בשנים הקודמות – פעם אחת כשכיר לפי הצו, ופעם שנייה מההכנסה המדווחת ממקור עצמאי למס – יש להעביר לפקיד הגבייה בסניף הביטוח הלאומי את אישור מקבל השירות על ניכוי דמי הביטוח הלאומי ודמי ביטוח הבריאות, כדי שיפחית מהשומה את ההכנסות שמהן נוכו דמי הביטוח.

יש להקפיד שהאישור יכלול את כל המידע הקשור להכנסות שמהן נוכו דמי הביטוח ולחודשים שבהם בוצעה העבודה. המוסד לביטוח לאומי מבקש להשתמש בנוסח המעודכן של טופס 806 (אישור שנתי על ניכוי מס הכנסה מתשלומים המחייבים ניכוי מס במקור) מתאריך 5/2008. הטופס נמצא באתר רשות המיסים (מי שמגיש תביעה לתגמולי מילואים אמור להגיש פירוט חודשי לפי מועדי מתן השירות ולא סכום שנתי).

23.10 עבודה בעסק משפחתי

על פי חוק הביטוח הלאומי, תקנותיו והלכות מפסקי דין, מפורטים להלן סוגי המבוטחים בעסקים משפחתיים, כדלקמן:

- העובד השכיר;
- העובד העצמאי;
- מי שאינו עובד ואינו עובד עצמאי;
- עזרה הדדית טבעית בין בני משפחה - באותם המקרים בהם בני משפחה עוסקים בעבודה אצל בן המשפחה האחר והם אינם נחשבים כעובדים, כיוון שמדובר בעזרה בין בני המשפחה.

בפסק דין - פד"ע כ"ו 283 פייגלשטוק נ. המוסד לביטוח לאומי, דב"ע נג' 78-0, מיום 11.11.93, נקבע:

"כאשר הצדדים הם קרובי משפחה, יש מקום לבחון בקפידה את טיב היחסים שנוצרו: יחסים וולונטריים, התנדבותיים או קשר חוזי להסדרת מערכת זכויות וחובות, ויש לתת את הדעת, בין היתר, לסימני היכר כגון מסגרת שעות העבודה, שכר ריאלי או 'סמלי' וכדומה".

לגבי קרוב משפחה ניתן להפריד בין עבודה לבין עזרה על בסיס משפחתי. מקובל שאדם עוזר לבני משפחתו בעסק ובמקרה כזה אין הדבר נחשב לעבודה, כי אם לעזרה משפחתית. במקרים בהם העזרה חורגת מעזרה משפחתית, המבוטח נחשב לעובדו של בן המשפחה (ובעניין זה, חלה ההגדרה של בן משפחה כאמור בסעיף 1 לחוק, כפי שכבר הוסבר לעיל).

פסק דין מוסטאפא כמאל

ההלכה הנהוגה היום היא של כב' השופט פליטמן בפס"ד מוסטאפא כמאל נ. המוסד לביטוח לאומי עב"ל 1147/01 מחודש דצמבר 2003.

כב' השופט קבע בפסק הדין כדלקמן :

"יש ליתן הדעת לכך, שמבחינת המדיניות המשפטית הרצויה, על בית הדין להיזהר לבל יהפוך מערכת יחסים משפחתית בה הבן נעזר באביו לקידום עיסוקו, למערכת יחסים עסקית מסחרית בה כל פעולה של עזרה הדדית טבעית בין בני המשפחה נבחנת בשוויון כסף ומוערכת כשכר עבודה, כאילו מדובר במסגרת קשר חוזי להסדרת זכויות וחובות שבין עובד למעביד. משום כך, על הטוען כי היחסים בינו לקרובו חורגים מגדר היחסים של עזרה משפחתית ולובשים אופי של יחסי עובד-מעביד עליו חובת ההוכחה כי כזהו היחס ביניהם; ומשום כך בחינת טיב הקשר שבין קרובי משפחה חייבת להיעשות בקפידת יתר, כפי שפסק וחרז ופסק בית דין זה לא אחת ולא שתיים."

מצבים בהם קיימים יחסי עזרה משפחתית בין בני זוג ובין בני משפחה

כשמתקיימים יחסי עזרה משפחתית בין בני זוג, ובת הזוג נחשבת "עקרת בית", היא פטורה מדמי ביטוח ומבוטחת כעקרת בית. כשלא מתקיימים יחסי עובד ומעביד ובת הזוג אכן עובדת בעסק (לפחות 12 שעות בשבוע בממוצע), יתכן שהיא תיחשב עובדת עצמאית בעסק המשותף לה ולבן זוגה.

לעניין "ידועה בציבור" - היא תיחשב במוסד לביטוח לאומי כאישה נשואה הן לעניין הזכויות והן לעניין החובות, אם מתקיימים כל הסימנים המאפיינים בני זוג נשואים.

במקרה של יחסי עזרה הדדית טבעית בין בני משפחה (כשלא מתקיימים יחסי עובד ומעביד), בן המשפחה המועסק אינו נחשב "עובד" והמעמד נבחן מחדש. פסק דין מוביל בעניין זה הוא עב"ל 1147/01 - מוסטאפא כמאל נ. המוסד לביטוח לאומי בבית הדין הארצי לעבודה. יתכן שבני המשפחה יחשבו עובדים עצמאיים, החייבים בדמי הביטוח בעד עצמם וזכאים לגמלאות בהתאם.

המסקנה הבלתי נמנעת היא, שקיימת חשיבות רבה לבחינת המעמד הביטוחי מראש ובמיוחד בהתקשרויות בין בני משפחה.

השלכות שיטת חישוב המס - בין בני זוג בעסק משותף

המוסד לביטוח לאומי קובע מעמד מבוטחים על פי דיני עבודה, ולא על פי אופן תשלום דמי הביטוח, או על פי אופן תשלום המס.

על פי עמדת המוסד לביטוח לאומי, שיטת חישוב המס בין בני הזוג אינה אמורה להשפיע על הדיווח למוסד לביטוח לאומי, כיוון שתקנות הביטוח הלאומי מחייבות יחס חלוקה בין בני זוג העובדים בעסק משותף, כאשר לא מתקיימים יחסי עובד ומעביד (תקנה 24 להוראות המיוחדות בדבר תשלום דמי ביטוח).

בני זוג, המדווחים על הכנסתם על פי תקנה 24 האמורה, וההכנסה מחולקת ביניהם, רשאים להצהיר על יחס החלוקה (לפי התקנה) עד ליום 30 באפריל בכל שנה (שינוי כאמור לפני זכאות לקצבת זקנה, אינו חל על הזכאות לקצבה).

חשוב לשים לב שחלוקת הכנסה בין בני הזוג על פי תקנה 24 האמורה, אפשרית רק אם בת הזוג עונה לכללים של "עובדת עצמאית".

במקרים שבהם מתקיימים יחסי עובד ומעביד בין בני הזוג, בת הזוג היא שכירה. במקרים, שבהם שני בני הזוג הם עובדים עצמאיים, ללא תלות במקור הכנסתם, תקנה 24 האמורה אינה חלה עליהם.

מצבים בהם בת הזוג שכירה בעסק של בעלה (בעסק שאינו מאוגד כחברה)

אין מניעה חוקית כי אישה תיחשב כעובדת שכירה של בעלה (בעסק פרטי), אך בת זוג נחשבת שכירה בעסק של בעלה אך ורק אם מתקיימים ביניהם יחסים של עובד ומעביד כהלכתם. המוסד לביטוח לאומי פרסם הבהרות בעניין זה בשנת 1995 באיגרת למעסיקים.

עם זאת, לאור מיעוט המקרים בפסיקה שבהם אישה הוכרה כשכירה של בעלה, המוסד לביטוח לאומי אימץ מספר מבחנים **מצטברים**, שנקבעו בפסיקה. הכללים זהים גם למקרים בהם בן הזוג מועסק בעסק של אשתו :

1. שכר קבוע ויציב, שמתקבל בפועל, שאינו מותנה במצב הכלכלי של העסק, ושאינו מושפע ממנו. העובדת (האישה) אינה חשופה לסיכון כלכלי.
2. קיימת מסגרת קבועה של שעות עבודה.
3. בת הזוג מקבלת שכר ריאלי בתוספת התנאים הסוציאליים, כגון: חופשה, הבראה ותוספת יוקר, כמו כל העובדים.
4. האישה אינה נוהגת מנהג בעלים בעסק, ובעלה הוא זה שמקבל את ההחלטות המהותיות במקום העבודה.

באותם מקרים, שבהם האישה עובדת בפועל והוגשה תביעה לגמלה, כאשר העובדת שכירה או עובדת עצמאית, היא תהיה זכאית לגמלה כפוף לכללים במוסד לביטוח לאומי.

כאמור, חוק הביטוח הלאומי מאפשר מצב שבו אישה תהיה שכירה אצל בעלה. אולם כדי שהדבר יתאפשר, צריכים להתקיים יחסי עובד ומעביד בין הצדדים. דיווח טכני על האישה כשכירה, כאשר היא מתנהגת כעצמאית לכל דבר, אינו יכול "להכשיר" את המעמד כ"שכיר" כשלא מתקיימים יחסי עובד ומעביד בין הצדדים, שכן, שינוי במעמד האישה מעובדת עצמאית לעובדת שכירה, שלא על פי דיני עבודה בשל תכנוני מס, טומן בחובו הוספת זכויות ביטוחיות למי שאינו מבוטח בהן, כגון ביטוח בענף אבטלה ובענף פשיטות רגל.

אשר על כן, המוסד לביטוח לאומי מקפיד על בחינת מעמדה של אישה, המדווחת כשכירה של בעלה, כדי שלא תוכל ליהנות מזכויות אשר אינן מגיעות לה.

אם מתברר בדיעבד, שמעמד בת הזוג כשכירה בוטל, החזר דמי הביטוח יתבצע בהתאם להוראות הביטוח הלאומי, המפורטים בהמשך.

בפסק הדין עליזה בן אלישע נגד המוסד לביטוח לאומי (עב"ל 535/09) בת הזוג לא הוכיחה שהתקיימו יחסי עובד ומעביד למרות שהונפקו תלושי משכורת בעבורה ותביעתה לדמי לידה נדחתה. בית הדין הוסיף כי כל תביעה נבחנת לגופה על סמך כלל הנסיבות הרלבנטיות בכל תביעה.

מצבים בהם בן משפחה שכיר אצל בן משפחה אחר

כאשר בני משפחה (למעט בן/בת זוג) עובדים בעסק המשפחתי, יחשבו בני המשפחה כעובדים גם כשלא מתקיימים יחסי עובד ומעביד כהלכתם, רק כאשר מתקיימים התנאים שפורטו בחוק הביטוח הלאומי, שכוללים עבודה באופן סדיר ושאינולא עבד בה בן המשפחה, היו מעסיקים עובד אחר.

המוסד לביטוח לאומי פרסם עקרונות מצטברים להעסקה במשק בית (המפורטים בהמשך). עקרונות אלה מתאימים גם כאשר בני משפחה עובדים בעסק משותף.

כאשר הצדדים הטוענים ליחסי עבודה הם בני משפחה, בית הדין בוחן בקפידה רבה את טיב היחסים.

בפסק דין יהושע אוסקין נגד המוסד לביטוח לאומי בבית הדין הארצי לעבודה (17/2/10), ערעורו של בן המשפחה התקבל (עב"ל 701/08) ונקבע שהתקיימו יחסי עובד ומעביד. כך גם התקבל ערעורה של אמיליה מנשה לתשלום דמי לידה בעבור עבודתה אצל אבי בעלה (עב"ל 9142-09-10 מיום 9.10.2011).

להלן סקירת פסק דין בעניין סלומון מכאלה, שבו הכיר בית הדין בבני המשפחה כעובדים שכירים, אולם בפסקי דין רבים נדחתה תביעת המבוטחים להכיר בהם כעובדים, כמוזכר לעיל בפס"ד חווה פייגלשטוק ובפסק דין מוסטפא כמאל.

המוסד לביטוח לאומי נ. סלומון מכאלה, עב"ל 20188/97 בבית הדין הארצי לעבודה, מיום 12.8.1999.

בבית הדין האזורי לעבודה נקבע שהתקיימו יחסי עובד ומעביד בין המשיבה לבין אימה אשר ניהלה מסעדה, ולכן היא זכאית לדמי אבטלה.

עד חודש יולי 1994 עזרה המשיבה לאמה בניהול המסעדה מדי פעם בפעם. לפני נישואיה ועקב הזדקקותה לכסף, החלה המשיבה לעבוד במסעדה ברציפות, חמישה ימים בשבוע, שמונה שעות ביום בעבודות ניקיון, רחיצת כלים והגשה; והיא התמידה בעבודתה באותו אופן.

לטענת המוסד לביטוח לאומי עבודת הבת במסעדה לא חרגה מעזרת בת לאמה, ולכן לא קוימו יחסי עובד ומעביד בין השתיים. בית הדין הארצי לעבודה אישר את הממצא העובדתי בדבר עבודת המשיבה במסעדה, וטען שהיא ראויה להיחשב כעובדת.

23.11 החבות בדמי ביטוח של המעסיק

סעיף 342 לחוק הביטוח הלאומי קובע מי הם החייבים בתשלום דמי הביטוח. במצב בו יש עובד ויש מעסיק, נקבע, שהמעסיק הוא זה שחייב בדמי הביטוח בעד עובדו.

23.11.1 החובה לשלם דמי ביטוח

בסעיף 342 נקבע כדלקמן:

342" (ב) המעביד חייב בתשלום דמי ביטוח בעד עובדו; היה המבוטח עובד אצל מעבידים שונים ישלם כל אחד מהם את דמי הביטוח כאילו הוא בלבד היה מעבידו.

(ג) (1) היו דמי ביטוח משתלמים בעד עובד לפי סעיף 335^(*) (א), (ד), (ה), (ז), (ח) או (ט), ינכה המעביד משכרו של העובד אחוזים מהכנסה שלפיה משתלמים דמי הביטוח כאמור בלוח י'."

(*) דמי ביטוח אימהות, דמי ביטוח נפגעי תאונות, דמי ביטוח אבטלה, דמי ביטוח נכות, דמי ביטוח סיעוד ודמי ביטוח זקנה ושאיירים.

חוק הביטוח הלאומי מתייחס לחובת המעסיק כחובה מוחלטת ובלתי ניתנת להתנייה. עובד, שהוכיח, שעבד אצל מעסיק פלוני, המוסד לביטוח לאומי משלם לו את הגמלאות בהתאם לחוק, גם אם אותו מעסיק לא דיווח על העובד ולא שילם את דמי הביטוח (סעיף 365 לחוק הביטוח הלאומי). הסנקציות הכספיות במקרים אלה עלולות להיות כבדות מאוד. המוסד לביטוח לאומי רשאי לתבוע מהמעסיק להחזיר את הגמלאות המהוונות ששולמו לעובד, נוסף על דמי הביטוח שכוללים את חלק המעביד ואת חלקו של העובד בדמי הביטוח (מגולם), וכן הצמדה וקנסות. חוק הביטוח הלאומי כולל גם סעיף עונשין למי שלא שילם דמי ביטוח בעד עובדו (סעיף 398 לחוק הביטוח הלאומי).

בבג"צ אסתר כהן (2105/06) נקבע שטיפים ששולמו ישירות למלצר הן הכנסות עבודה שאינה ממעביד. הוגשה בקשה לדיון נוסף על החלטת בג"צ זו.

סעיף 342(ג) לחוק הביטוח הלאומי קובע רשימת ענפי ביטוח שהמעסיק חייב לנכות בעדן אחוזים ממשכורתו של העובד. אחוזים אלה מהווים את חלק העובד בדמי הביטוח הלאומי ובדמי ביטוח הבריאות, כשחובת תשלום למוסד לביטוח לאומי היא על המעסיק.

דיווח על פי צו סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים

מעסיקים, החייבים בדיווח ובתשלום דמי ביטוח על פי צו הביטוח הלאומי (סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים) התשל"ב-1972, מדווחים על פי האמור לעיל כאילו העסיקו עובדים שכירים, גם אם בפועל השירות ניתן על ידי מבוטח, המדווח כעצמאי למס הכנסה (או כעוסק למס ערך מוסף).

החיוב בדמי ביטוח נעשה לפי חודש השירות ולא לפי חודש התשלום. פעם ברבעון המעסיק מעביר את רשימת המבוטחים לפי הצו האמור למוסד לביטוח לאומי בקובץ ממוחשב באתר קשרים עסקיים של המוסד.

23.11.2 תביעות נגד צד שלישי (תביעת שיבוב)

המוסד לביטוח לאומי רשאי, בתנאים מסוימים, לתבוע פיצוי על גמלה ששילם למבוטח, אם המקרה האמור משמש עילה לחיוב צד שלישי לשלם פיצויים לאותו זכאי. לא ניתן לתבוע מהמעסיק להשתתף בתשלום הפיצוי שהצד השלישי חייב בו (סעיפים 328-333 לחוק הביטוח הלאומי).

נקבע בהלכות משפטיות, שהמוסד לביטוח לאומי רשאי לתבוע פיצוי ממי שלא שילם את דמי הביטוח בעבור העובד, גם אם מתברר, שהוא "המעסיק" על פי כל דין אחר.

לאור האמור לעיל קיימת חשיבות רבה להגדרת המעסיק על פי דיני העבודה ולתשלום דמי הביטוח בהתאם לחוק. האמור לעיל כולל גם תשלום דמי ביטוח לפי צו הביטוח הלאומי בדבר סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים, על פי ההלכה בפס"ד רע"א 10453/07 המוסד לביטוח לאומי נגד אריה חברה ישראלית לביטוח בע"מ ואח' בעניין חברת כוח אדם.

23.11.3 שיעורי דמי הביטוח

דמי הביטוח המשתלמים בעד עובד מפורטים בלוח י" (סעיף 337 בחוק הביטוח הלאומי).

החל מחודש ינואר 2006 שיעורי דמי הביטוח המופחתים חלים על הכנסה שעד 60% מן השכר הממוצע במשק. עד חודש דצמבר 2005 היו שיעורי דמי הביטוח מופחתים עד מחצית השכר הממוצע במשק. כל שקל נוסף חייב בשיעורי דמי ביטוח מלאים, עד לתקרה הקבועה בחוק, למעט בחודשים יולי 2002 ועד יוני 2003, שבהם בוטלה התקרה. שיעורי דמי ביטוח מופחתים חלים גם על חלקו של המעסיק, החל מחודש יולי 2005.

השיעורים האמורים אינם מתייחסים לדמי ביטוח מופחתים למעסיקים גדולים, המשלמים שיעור דמי ביטוח מופחת לענף ביטוח נפגעי עבודה, כיוון שבחרו לשלם לעובדים את דמי הפגיעה בעבודה במקום המוסד לביטוח לאומי (סעיף 343 לחוק הביטוח הלאומי).

שינוי בשיעור הפרשת המעסיק בדמי ביטוח, החל במשכורת חודש יולי 2005

במסגרת חוק ההסדרים במשק לשנת 2005 הופחתו שיעורי דמי הביטוח, שעל המעסיק להפריש בעבור עובדיו החל במשכורת חודש יולי 2005, אשר בעבורה מועד הדיווח והתשלום של דמי הביטוח חל ביום 15.8.2005. לפיכך תוקן לוח י" לחוק.

נקבעו שתי מדרגות דמי ביטוח למעסיק. כלומר, שיעור מופחת עד לשכר העובד שעד מחצית השכר הממוצע במשק, ושיעור מלא על כל שקל מעל מחצית השכר הממוצע במשק, ועד להכנסה המירבית החייבת בדמי ביטוח.

שיפוי אוצר המדינה למוסד לביטוח לאומי

על פי סעיף 339 לחוק הביטוח הלאומי, משתתף אוצר המדינה בעלות העבודה למעסיקים. החל מחודש יולי 2002 מופחת שיעור השתתפות האוצר בעלות העבודה.

שיעורי דמי ביטוח בעד בעלי שליטה בחברת מעטים

על פי תיקון מספר 61 לחוק הביטוח הלאומי, בתחולה מיום 1.1.2004, בעל שליטה בחברת מעטים אינו מבטוח לענף ביטוח אבטלה ולענף ביטוח זכויות עובדים בעת פירוק תאגיד (פש"ר).

החל בדין וחשבון לחודש ינואר 2004 אין משלמים דמי ביטוח לאומי בעבור בעל שליטה בחברת מעטים, המדווח כשכיר בחברה שבבעלותו, לענפי הביטוח: אבטלה וביטוח זכויות עובדים בפירוק תאגיד (הדיווח בעבורם בטופס 102 הוא בטור 2).

שיעורי דמי ביטוח על פי סוגי מבוטחים

המוסד לביטוח לאומי מפרסם את שיעורי דמי הביטוח על פי סוגי מבוטחים. הטבלה כוללת עובדים קבועים ויומיים תושבי ישראל בין גיל 18 לגיל פרישה, מבוטחים שעברו את גיל הפרישה, מקבלי קצבאות נכות, נערים שטרם מלאו להם 18 שנים וחיילים בשירות סדיר.

בנוסף, מפרט החוזר את שיעורי דמי הביטוח למבוטחים בהכשרה מקצועית, עובדים בחופשה ללא תשלום, מקבלי פנסיה מוקדמת, קיבוצים ומושבים שיתופיים, תושבי שטחים, שוטרים, סוהרים, חיילים בשירות קבע, עובדי משק בית, בעלי שליטה ותושבי חוץ.

מבוטחים בהכשרה מקצועית או בשיקום מקצועי משלמים דמי ביטוח כמבוטחים שאינם עובדים ישירות למוסד לביטוח לאומי החל מיום 1 ביולי 2011. המעסיקים משלמים לענפי הביטוח נפגעי עבודה ואימהות.

23.11.4 הכנסה מירבית לתשלום דמי ביטוח

בחודש ינואר 2000 הוגדלה ההכנסה המירבית לניכוי דמי ביטוח משכרו של עובד שכיר ושל גמלאי בפרישה מוקדמת מארבע פעמים שכר ממוצע במשק לחמש פעמים שכר ממוצע במשק. שינוי זה חל על הניכוי משכר העובד בלבד.

בחלקו של המעסיק בדמי הביטוח לא חל שינוי, והוא היה חייב בתשלום דמי הביטוח על הכנסת העובד, שעד ארבע פעמים השכר הממוצע, ועל פי הכללים שהיו נהוגים עד אז.

על ההפרש שבין ארבע פעמים שכר ממוצע במשק לחמש פעמים שכר ממוצע במשק היה המעסיק חייב בניכוי דמי ביטוח בשיעור המלא משכרו של העובד בלבד. כלומר, על סכום זה המעסיק היה פטור מתשלום דמי ביטוח, והוא העביר למוסד לביטוח לאומי את חלק העובד בלבד.

החל מחודש יולי 2002 ועד חודש יוני 2003 בוטלה התקרה לתשלום דמי ביטוח, הן לעובד והן למעסיק. בתקרה לחישוב גמלאות לא חל שינוי.

בחודש יולי 2003 הוחזרה התקרה לתשלום דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות לחמש פעמים השכר הממוצע במשק לעובד ולמעסיק.

בחודש ינואר 2006 נקבעה ההכנסה המירבית לסך של 35,760 ש"ח לחודש, לפי חמש פעמים הסכום הבסיסי, ללא שינוי בשנת 2007.

בחודש ינואר 2008 נקבעה ההכנסה המירבית לסך של 36,760 ש"ח לחודש, ובחודשים ינואר ועד יולי 2009 ההכנסה המירבית הייתה בסך של 38,415 ש"ח לחודש. בחודש אוגוסט 2009 נקבעה ההכנסה המירבית לעניין תשלום דמי ביטוח לסך 76,830 ש"ח לחודש. בשנת 2010 ההכנסה המירבית היתה בסך 79,750 ש"ח לחודש. בשנת 2011 נקבעה ההכנסה המירבית לסך של 9 פעמים הסכום הבסיסי שהם 73,422 לחודש.

23.11.5 שכר המינימום לעובד השכיר

ההכנסה המזערית (המינימום) לתשלום דמי ביטוח שווה לשכר המינימום על פי חוק שכר מינימום, התשמ"ז-1987. בחודש ינואר 2000 שכר המינימום במשק היה 2,798 ש"ח לחודש למשרה מלאה. החל מחודש אפריל 2000 עודכן שכר המינימום, לסך 2,965 ש"ח לחודש למשרה מלאה. בחודש אפריל 2001 שכר המינימום עודכן לסך 3,267 ש"ח בחודש למשרה מלאה ונותר ללא שינוי בשנת 2002. בחודש ינואר 2003 שכר המינימום עודכן לסך 3,335.18 ש"ח לחודש למשרה מלאה (שכר מינימום לשעה 17.93 ש"ח).

בחודש אפריל 2006 עודכן שכר המינימום לסך 3,456.58 ש"ח לחודש למשרה מלאה (שכר מינימום לשעה 18.58 ש"ח). בחודש יוני 2006 עודכן שכר המינימום לסך 3,585.18 ש"ח לחודש למשרה מלאה (שכר מינימום לשעה 19.28 ש"ח). בחודש אפריל 2007 עודכן שכר המינימום לסך של 3,710.18 ש"ח לחודש למשרה מלאה (שכר מינימום לשעה 19.95 ש"ח).

בחודש יולי 2008 עודכן שכר המינימום לסך של 3,850.18 ש"ח לחודש למשרה מלאה (שכר מינימום לשעה 20.70 ש"ח). בחודש אפריל 2011 עודכן שכר המינימום לסך של 3,890.25 ש"ח לחודש למשרה מלאה (שכר מינימום לשעה – 20.92 ש"ח). בחודש יולי 2011 שכר המינימום התעדכן לסך 4,100 ש"ח לחודש למשרה מלאה ובחודש אוקטובר 2012 מתוכננת העלאה לסך של 4,300 ש"ח לחודש למשרה מלאה (כפוף לשיעור של 47.5% מהשכר הממוצע במשק).

יש לזכור, ששכר המינימום שונה מעובד לעובד ותלוי בחלקיות המשרה וברכיבי השכר השונים.

תשר (טיפ) למלצרים

ביולי 2010 קבע בג"צ בעניין אסתר כהן (2105/06) כי לעניין תשלום קצבת תלויים לאלמנה שבעלה נהרג כתוצאה מהצלת נערים מטביעה (התנדבות מוכרת), התשר שקיבל המנוח ולא דיווח למוסד לביטוח לאומי יהיה חלק מבסיס ההכנסה שעל פיו תחושב הגמלה. בית המשפט התייחס לכך שהסעיף הדין בפיגור בתשלום דמי ביטוח (סעיף 366 לחוק הביטוח הלאומי) אינו חל על התנדבות. בית המשפט הסכים כי הטיפים שמגיעים ישירות למלצר הם הכנסת עבודה שאינה מגיעה מהמעביד. הוגשה בקשה לדיון נוסף.

בשלב זה אין שינוי בהוראות המוסד לביטוח לאומי שעל פיהן כל תשר שעובר דרך ספרי המעסיק הוא משכורת כפי שנקבע בפס"ד מלון רנסנס נגד המוסד לביטוח לאומי (עב"ל 1349/01) מיום 14.8.2005, ולא פחות משכר המינימום.

הכנסה מזערית לתשלום דמי ביטוח מפנסיה מוקדמת

ההכנסה המזערית (מינימום), החל מחודש פברואר 2006, לתשלום דמי ביטוח מפנסיה מוקדמת היא בשיעור של 5% מן השכר הממוצע במשק. בעבר בוצעה השלמה של הכנסה מזערית לעניין דמי ביטוח בריאות (עד לסך של 25% מן השכר הממוצע במשק).

23.11.6 עובד אצל מעסיקים שונים, ומבוטח שהכנסתו גבוהה מההכנסה המירבית

כל מעסיק חייב בתשלום דמי ביטוח (הכולל את חלקו של העובד) מהשכר המשולם על ידו לעובד, בגבולות ההכנסה המירבית החייבת בדמי ביטוח כאילו הוא בלבד היה מעסיקו. יש לכלול בחישוב דמי הביטוח גם שיעורים מופחתים.

החל מיום 1.1.1997 סכום דמי הביטוח שמחושב לעובד מכל המעסיקים, כולל תקרת שכר אחת החייבת בשיעורים מופחתים. יתרת השכר חייבת בשיעורי דמי ביטוח מלאים (כפוף למקסימום).

לצורך כך מבוצע תיאום דמי ביטוח של כל השכר המשולם לעובד מכל מעסיקיו, כדי שלא תיווצר אפשרות של תשלום מופחת מעל למותר בחוק.

החל מיום 1.1.1999 גם על מעסיקים, המעסיקים עובדים על פי צו הביטוח הלאומי (סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים) התשל"ב-1972, לערוך תיאום דמי ביטוח.

פנסייה מוקדמת נחשבת כ"מעסיק משני" לעניין תיאום דמי ביטוח.

המעסיק המשני חייב לנכות מהעובד דמי ביטוח בשיעור המלא אלא אם נערך תיאום. כאשר לא נערך תיאום מראש, יש לתבוע החזר.

תיאום דמי ביטוח מראש

מבוטח שיש לו הכנסות משני עיסוקים או יותר (לרבות מפנסייה מוקדמת), משלם דמי ביטוח על פי סדר החיוב המפורט להלן ובאופן המפורט להלן, אך לא יותר מההכנסה המירבית לתשלום דמי ביטוח:

1. מהכנסותיו כעובד שכיר, המעסיקים מנכים את דמי הביטוח.
2. מהכנסותיו כעובד עצמאי, כאשר הוא נכלל בהגדרת "עובד עצמאי" בחוק הביטוח הלאומי, הוא משלם דמי ביטוח בעד עצמו.
3. מהכנסות "פסיביות": הכנסות שאינן מעבודה כעובד שכיר או כעובד עצמאי (ואינן פטורות מדמי ביטוח על פי החוק או על פי התקנות), הוא משלם דמי ביטוח בעד עצמו.
4. מהכנסותיו מפנסייה מוקדמת כהגדרתה בחוק הביטוח הלאומי, משלם הפנסייה מנכה את דמי הביטוח.

23.11.7 הכנסה לעניין דמי ביטוח

סעיף 344(א) קובע כדלקמן:

"344. (א) יראו כהכנסתו החודשית של עובד את הכנסתו בעד החודש שקדם ל-1 בחודש שבו חל מועד התשלום, מהמקורות המפורטים בסעיף 2(2) לפקודת מס הכנסה; ואולם -

(1) אם הוא חבר אגודה שיתופית העובד במפעל האגודה, תוערך הכנסתו בהתאם להוראות השר בתקנות;

(2) אם הוא בן משפחה העובד במפעל של קרוב כאמור בסעיף 1, יראו כהכנסתו את הסכום שהיו רואים כהכנסתו של אדם שאת מקומו הוא ממלא."

המקורות המנויים בסעיף 2(2) לפקודת מס הכנסה הם כדלקמן:

"2. (2) (א) השתכרות או רווח מעבודה, כל טובת הנאה או קצובה שניתנו לעובד ממעבידו, תשלומים שניתנו לעובד לכיסוי הוצאותיו, לרבות תשלומים בשל החזקת רכב או טלפון, נסיעות לחוץ לארץ או רכישת ספרות מקצועית או ביגוד אך למעט תשלומים כאמור המותרים לעובד כהוצאה; שוויו של שימוש ברכב שהועמד לרשותו של העובד; והכל - בין שניתנו בכסף ובין בשווה כסף; בין שניתנו לעובד במישרין או בעקיפין או שניתנו לאחר לטובתו;"

ההכנסות החייבות בדמי ביטוח

בתקנה מס' 2 לתקנות הביטוח הלאומי (תשלום ופטור מתשלום דמי ביטוח), התשנ"ה-1995, נקבע כדלקמן: "לא ישולמו דמי ביטוח מהכנסת עובד הפטורה ממס לפי הפקודה למעט הכנסה לפי סעיף 9(5)... לפקודה".

הכנסות העובד, החייבות בדמי ביטוח, הן אותן ההכנסות החייבות במס הכנסה על פי סעיף 2(2) לפקודה, לרבות טובות הנאה וכו', כאמור בסעיף. החריג לכלל האמור הם אותם נכים, הפטורים ממס על פי סעיף 9(5) לפקודה, אולם הם אינם פטורים מתשלום דמי ביטוח על הכנסות אלו, כאמור לעיל.

עולה מהאמור לעיל (על פי עמדת המוסד לביטוח לאומי), ששכומים פטורים ממס, שלא על פי

סעיף 2(2) לפקודה, אינם פטורים מדמי ביטוח. לדוגמה: משכורת פטורה ממס של עובד אצל מעסיק ישראלי בחו"ל (במקום נקודות הזיכוי) חייבת בדמי ביטוח. הוצאות האש"ל בחו"ל, הפטורות ממס - פטורות גם מדמי ביטוח, כיוון שהן מותרות בניכוי, והן אינן בגדר הכנסה על פי סעיף 2(2) לפקודה.

הטבות שכר

סעיף 2(2) לפקודת מס הכנסה כולל בהגדרת ההכנסה החייבת גם טובות הנאה המשולמות לעובד, בין בכסף ובין בשווה כסף ובתנאי שניתן ליחס אותן לעובדים.

טובות הנאה אלה כוללות, בין היתר, גם ארוחות לעובדים, השתלמויות ולימודים המקנים יתרון מתמיד, טיולים ומסיבות לעובדים, כשניתן ליחס את ההוצאה לעובדים (לדוגמה: נופש בבית מלון), וכן הנחות על מוצרי המפעל, כגון: כרטיסי טיסה מוזלים לעובדי חברות תעופה ונסיעות ללא תשלום לעובדי חברות האוטובוסים.

המוסד לביטוח לאומי פרסם הבהרה, על פיה אין לערוך גילומים קיבוציים ללא שמות העובדים וללא ייחוס התשלומים לעובדים שקבלו אותם. סעיף 24 לחוק הגנת השכר מחייב את המעסיק לשקף את תנאי העבודה בתלושי השכר, כלומר, לפרט בתלוש את שכר העבודה ששולם ואת הסכומים שנוכו.

תשלום לאחר ניתוק יחסי עובד ומעביד

לעיתים, לעובד שכיר משולם תשלום לאחר שנתקו יחסי עובד ומעביד, ויש לשלם בגינו דמי ביטוח.

יש להבחין בין תשלום שניתן לאחר ניתוק יחסי עובד ומעביד, אשר מוגדר כשכר עבודה (כגון: הפרשי שכר ובונוס) לבין מצב שבו התשלום במהותו הוא פיצוי, שניתן רק לאחר שנתקו יחסי עובד ומעביד ועקב ניתוקם (כגון: פיצויי פיטורין ופדיון ימי חופשה).

נקבע במוסד לביטוח לאומי שדמי הביטוח בעבור מי שנתקו יחסי עובד ומעביד, ישולמו כמקובל לגבי מי שלא נותקו יחסי עובד ומעביד, אך מועד החיוב יהיה המועד שבו נותקו יחסי עובד ומעביד, וחלוקת ה"תשלום הנוסף", תתבצע בהתאם. דעה זו של המוסד לביטוח לאומי הובהרה בהודעת הצדדים בביטול פס"ד טופז ואח' נגד המוסד לביטוח לאומי (עב"ל 574/07) בעניין מימוש אופציות לפי סעיף 3(ט) לפקודת מס הכנסה.

כאשר משולמים תשלומים לאחר ניתוק יחסי עובד ומעביד, יש לדווח עליהם בדוח נפרד בקוד "03". החודש שרשם בדוח הוא החודש שבו נותקו יחסי עובד ומעביד.

הכנסה של עובד, שניתנת ממעסיק עקב ניתוק יחסי עובד ומעביד

בחוזר 239 של מינהל הביטוח והגבייה מיום 5 ביולי 1995 (הכנסות חייבות והכנסות פטורות מדמי ביטוח – מעבידים) הובהר, שהמעסיק פטור מלנכות ולשלם דמי ביטוח מתשלומים המשולמים לעובד עקב ניתוק יחסי עובד ומעביד. לדוגמה: פיצויי פיטורין כאמור בסעיף 9(א7) לפקודה, "פדיון חופשה", תשלום "דמי הסתגלות", פיצויי הלנת שכר ופיצוי בגין אי מתן הודעה מוקדמת (גם אם הם חייבים בניכוי מס על ידי המעסיק), ובלבד, ששולמו כשיחסי עובד ומעביד נותקו בפועל ועקב ניתוקם. בתנאים מסוימים יתכן שהעובד ישלם דמי ביטוח על ההכנסות האמורות באופן אישי, כהכנסות שאינן מעבודה.

לעניין פיצוי בשל אי מתן הודעה מוקדמת ההוראות שונו והפיצוי האמור שחייב על פי חוק, נחשב כמשכורת.

כאשר משולמים לעובד פיצויים מעבר לסכום שהמעסיק חייב לשלם על פי דיני עבודה, המוסד לביטוח לאומי שומר לעצמו את הזכות לבחון את מהותם כתשלום הוני או פירוטי (שחייב דמי ביטוח).

23.11.8 ביקורת ניכויים שעורך המוסד לביטוח לאומי

ביקורת ניכויים במוסד לביטוח לאומי מבוצעת, בדרך כלל, כל 3 עד 5 שנים. אין הגבלת זמן ואין התיישנות. אולם, נוהגים לבדוק עד 5 השנים המוקדמות מתוך שבע השנים האחרונות (למעט חריגים). תאגידים, המעסיקים יותר מ- 20 עובדים, נבדקים בשגרה. בעקבות דוח מבקר המדינה נבדקים גם מעסיקים קטנים יותר, לרבות חברות משפחתיות וחברות פרטיות.

הנושאים העיקריים שנבדקים בביקורת הם כדלקמן: חיוב כל רכיבי השכר בדמי ביטוח (למעט החזרי הוצאת הפטורים ממס, וכן רכיבים פטורים בעת ניתוק יחסי עובד ומעביד), התאמה בין ט' 126 לט' 102, סיווג עובדים בטור הנכון בט' 102, פריסת שכר נוסף, זקיפת הטבות שכר לעובדים

(לרבות הוצאות שלא נזקפו), בדיקת שכר מינימום, ביקורת הכנסות מחברה משפחתית, תשלום דמי ביטוח על דיבידנד בחברה פרטית, תיאום דמי ביטוח, סיווג עובדים על פי צו סיווג מבוטחים, ועוד.

ביקורת הניכויים היא המועד שבו אפשר לתבוע החזרים בשל טעויות שנעשו בתשלום דמי ביטוח לאומי ו/או דמי ביטוח בריאות כי ממילא ספרי המעסיק נבדקים. הגשת תביעות להחזר דמי ביטוח לאחר שנערכה ביקורת, כמוה, לדעת המוסד לביטוח לאומי, כערעור על ממצאי הביקורת כולה.

כאשר מבוצעת ביקורת ניכויים של רשות המיסים, ומגיעים מהמוסד לביטוח לאומי לביקורת בגין אותן השנים, תיתכן ביקורת כפולה בנושא הטבות שכר.

הכלל על פי פסק דין "גדות" לעניין הטבות השכר האמורות, שלא נזקפו במשכורת: אם הייתה ביקורת ניכויים של רשות המיסים על אותן שנים - מחייבים בדמי ביטוח את המעסיק בהתאם להסכם עם רשות המיסים.

עמדת הביטוח הלאומי היא כי רק שומות ניכויים בלבד מחייבות את הביטוח הלאומי בעת ביקורת. זאת, על בסיס פסק דין אמי פרסט, שניתן בבית המשפט העליון.

מבקר המדינה בדק בשנת 2006, בין היתר, את תחום ביקורת הניכויים במוסד לביטוח לאומי. בעקבות הדוח, פקידי תחום ביקורת הניכויים הונחו לבדוק עם המעסיק אם נעשתה אצלו ביקורת ניכויים של רשות המיסים, ומתי החלה הביקורת, כיוון שהמוסד לביטוח לאומי אינו מקבל את המידע מרשות המיסים. המוסד לביטוח לאומי מחייב את המעסיקים להצהיר בכתב על קיום שומות ניכויים של רשות המיסים. הדוח מחייב את המוסד לביטוח לאומי לנקוט את העונשים שנקבעו בחוק נגד מי שהצהירו הצהרה כוזבת. המעסיקים מתבקשים לצרף להצהרה את העתקי שומות הניכויים לשנים הרלוונטיות.

החל משנת 2009 המעסיקים נדרשים להעביר למוסד לביטוח לאומי את שומות הניכויים של רשות המיסים, כמוסבר להלן. בחוק ההתייעלות הכלכלית לשנים 2009 ו-2010 נקבע שרשות המיסים תעביר למוסד לביטוח לאומי את שומות הניכויים.

הבהרות לדרישת הביטוח הלאומי

1. **שומות ניכויים של רשות המיסים שנערכות מחודש ינואר 2009 ואילך** - החל מחודש ינואר 2009 כל מעסיק נדרש לדווח על ביקורת ניכויים של רשות המיסים בתוך 60 יום מקבלת השומה מרשות המיסים.
 המוסד לביטוח לאומי דורש את התשלום לאחר פנייה למעסיק, כמקובל גם כיום בעת ביצוע ביקורת ניכויים. מעסיק שידווח כנדרש, יבוטלו כל הקנסות בגין ממצאי שומות רשות המיסים.
 מבצע זה יבוטל כאשר רשות המיסים תעביר למוסד לביטוח לאומי את שומות הניכויים.
2. **לגבי שנים קודמות** - המוסד לביטוח לאומי ערך עד יוני 2009 מבצע לגביית דמי ביטוח בשל שומות ניכויים ישנות, שנערכו בעבור שנת 2002 ואילך, וביטל את הקנסות.
3. **זוחות אחרים** - פרט לשומות הניכויים של רשות המיסים, המוסד לביטוח לאומי דורש לקבל גם זוחות אחרים. להלן דוגמאות לזוחות אלה:
 - א) גילומים קיבוציים שדווחו לרשות המיסים ולא שולמו בגינם דמי ביטוח (זאת, אף על פי שאין לדווח על גילום קיבוצי ברשימה מרוכזת ללא פירוט שמי).
 - ב) דיווחים של נאמן על הכנסות שמקורן בהקצאת מניות ואופציות במסלול הפירותי, בהקצאות לאחר הרפורמה במס. לדוגמה: עובד שלא עמד בתנאי המסלול ההוני, ומימש את האופציה או המניה במסלול הפירותי באמצעות הנאמן.
 - ג) הכנסות פירותיות שנכללו בשומות סופיות של חברה, ובעל השליטה לא דיווח עליהן למוסד לביטוח לאומי במסגרת הדוח האישי (לדוגמה: דיבידנד בחברה פרטית ודיבידנד בחברה משפחתית או בחברת בית).
4. **קביעת דמי ביטוח עקב שומה** - המוסד לביטוח לאומי שולח את הקביעה האמורה בדואר רשום.

5. **ביטול הקנסות** - הזכות לביטול הקנסות נשמרת למעסיק במשך 30 ימים ממועד מסירת קביעת דמי הביטוח בדואר רשום (סעיף 358 לחוק הביטוח הלאומי).
6. **תשלום דמי הביטוח** - מובהר ומודגש שלא לשלם את דמי הביטוח בלי שהוצאה קביעה מן המוסד לביטוח לאומי.
7. **השגות** - אם למעסיק יש השגות על קביעת דמי הביטוח בשל שומות הניכויים שהעביר מיוזמתו למוסד לביטוח לאומי, הוא חייב לפנות למוסד לביטוח לאומי תוך 30 ימים, כמקובל.
8. **תיאום עם המוסד לביטוח לאומי** - כאשר ההכנסה החייבת בדמי ביטוח כהטבת שכר אינה חייבת במלואה בדמי ביטוח, יש להסב את תשומת לב מבקרי המוסד לביטוח לאומי לעניין זה. לדוגמה: משכורת מעל תקרת ההכנסה החייבת בדמי ביטוח, עובדים מעל גיל פרישה, נערים עובדים וכו'.
- אם למעסיק יש הבהרות בקשר לשומה, מומלץ לשלוח אותן עם השומות. מעסיקים שלא יעשו כן, המוסד לביטוח לאומי יתייחס לנתונים הקשורים לשיעורי דמי הביטוח, ולנתונים הקשורים לעובדים שהכנסתם עולה על תקרת ההכנסה החייבת בדמי ביטוח, בהתאם למידע שנמצא ברשותו.
9. **עריכת ביקורת ניכויים עתידית** - העברת שומת הניכויים של רשות המיסים למוסד לביטוח לאומי לא תמנע מהמוסד לביטוח לאומי לערוך ביקורת ניכויים, אך כרטיסי הנהלת החשבונות ודוחות ההתאמה למס לא יבדקו בביקורת הזו, אם תיערך (כפי שמקובל מאז פסק דין "גדות").
10. **שומות של רשות המיסים שנמצאות בהשגה** - המעסיקים מתבקשים לשלוח גם את השומה וגם העתק מן ההשגה. המידע יישמר במוסד לביטוח לאומי עד שרשות המיסים תדון בהשגה.
- גם כיום, בעת ביקורת ניכויים, המידע האמור נמסר למבקר הניכויים של הביטוח הלאומי ונשמר ב"הקפאה" עד קבלת שומה סופית מרשות המיסים.
- המעסיק מתבקש להעביר למוסד לביטוח לאומי את השומה הסופית, כדי שייכלל במסגרת המבצע לביטוח כל הקנסות.

23.11.9 תקופת תשלום

"כל תקופת תשלום תסתיים בסופו של חודש" (סעיף 336 לחוק הביטוח הלאומי), ולכן הכנסתו של העובד השכיר היא הכנסה חודשית, בחודש הקלנדרי המדווח.

1. על המעסיק לדווח למוסד לביטוח לאומי על שכרו של העובד, ולשלם את דמי הביטוח עד היום ה- 15 בחודש שאחרי תקופת התשלום, גם אם מסיבה כלשהי התעכב תשלום השכר (סעיף 353 לחוק הביטוח הלאומי).

לדוגמה: ירדנה, החלה לעבוד בתאריך 25 בינואר 2011. בחודש אוקטובר 2011 ילדה ויצאה לחופשת לידה. המעסיק, מטעמי נוחות, דיווח עליה רק החל מחודש פברואר 2011 והוסיף לדיווח של חודש פברואר את הימים, שעבדה בחודש ינואר 2011.

על פי רישומי המוסד לביטוח לאומי, לירדנה לא נצברה תקופת אכשרה לזכאות מלאה לדמי לידה (10 חודשי עבודה מתוך 14 חודשים, שלפני היום בו הפסיקה לעבוד בהיותה בהריון). הקפדה על דיווח מדויק הייתה יכולה למנוע את אי הנעימות למבוטחת, שאושרה לה זכאות חלקית בלבד.

2. יש לדווח כתקופת תשלום של חודש, גם על עבודה, שבוצעה ביום אחד במשך כל החודש.

3. מעסיק חייב לדווח למוסד לביטוח לאומי גם על התקופות בהן אינו מעסיק עובדים.

23.11.10 אופן הדיווח

הדיווח השוטף כולל את השכר החודשי הרגיל, שמשולם לעובד מדי חודש וגם את הפרמיות, השעות הנוספות, העמלות וכד', אם הנ"ל מחושבים על בסיס חודשי ומשולמים מדי חודש.

המוסד לביטוח לאומי הודיע בתשובה למשרד מבקר המדינה מחודש דצמבר 2006, כי החל מחודש ינואר 2007, כ- 153,000 מעסיקים יחויבו לדווח על כל אחד מעובדיהם מדי חודש (המעסיקים יחויבו לדווח עבור 5 עובדים בשנת 2007). המוסד לביטוח לאומי הוסיף כי לאחר תקופת ניסיון,

תיבחן האפשרות להחיל את שיטת הדיווח הזו גם על מעסיקים גדולים יותר. החל משנת 2008 הוראות הדיווח חלות על מעסיק בעבור בעלי השליטה בכל מקרה, ללא תלות במספר העובדים המועסקים אצלו (מעסיק שיש לו מעל 9 בעלי שליטה, רושם את 9 בעלי השליטה בעלי השכר הגבוה ביותר), וגם על מעסיק, המעסיק עד 9 עובדים בחודש הדיווח. הדיווח מתבצע בגב טופס 102 ומבחן מספר העובדים הוא חודשי. בדוח הפרשים יש לדווח בגב הטופס למי שמעסיק עד 9 עובדים בחודש הדיווח.

טופס 102 (חזית וגב) מועבר למוסד לביטוח לאומי בטופס המקורי, או במחשב. אי אפשר להעביר את הטופס בפקס. צילום גב הטופס או פלט מחשב אינם מתקבלים במוסד לביטוח לאומי. **מומלץ להעביר את הטפסים באופן ממוחשב, כדי לחסוך גם את העתקת הנתונים, וגם את בעיית חיסיון המידע כאשר הטופס מוגש בדואר.**

החל מיום 1.1.1995 מועד הדיווח על השעות הנוספות הוא בחודש, שלאחר החודש שבעדו הוא משתלם (ולא החודש שבו בוצעו השעות הנוספות, כפי שהיה נהוג קודם לכן) כל עוד משולמים תשלומים אלו באופן קבוע בחודש העוקב.

לדוגמה - עובד עבד שעות נוספות ביוני 2011, דיווח עליהן למעסיק ביום 1.7.2011 ולכן שולמה התמורה במשכורת של חודש יולי 2011. הדיווח למוסד לביטוח לאומי על שעות נוספות אלו התבצע עד יום 15.8.2011, כחלק מהשכר החודשי הרגיל של חודש יולי 2011.

תקנות הביטוח הלאומי (תשלום ופטור מתשלום דמי ביטוח), התשנ"ה-1995

התקנות מתייחסות להפרשי שכר ולתשלום נוסף.

הדיווח על התשלום הנוסף או על הפרש השכר יעשה בדיווח נפרד לא יאוחר מה-15 בחודש, שלאחר החודש בו שולם.

דיווח על הפרשים

כשמעסיק משלם לעובד הפרשי שכר בעד תקופות קודמות, הפרשים בגין העלאה בדרגה וכד', יש לערוך דוח על הפרשים.

על פי התקנות, הפרשים נחשבים כשכרו החודשי הרגיל של העובד, ונוקפים על כל אחד מהחודשים, בהתאמה. לכן, הדוח יתייחס לתקופה שבגינה שולמו הפרשים, בהתאם לשיעורי דמי הביטוח והמקסימום, שהיו נהוגים באותן התקופות. יש לשים לב לשינויים בשיעורי דמי הביטוח, לשינויים בהכנסה החייבת בשיעור מופחת ולתקרה החייבת בדמי ביטוח באותה התקופה.

דיווח על תשלום נוסף

"תשלום נוסף" הוא שכר, שניתן לעובד בנוסף לשכר החודשי הרגיל, למעט הפרשי שכר.

ה"שכר החודשי הרגיל" הוא השכר שנהוג לשלמו לעובד מידי חודש, לרבות תשלום חודשי לעובד, שנהוג לשלמו בחודש שלאחר החודש שבעדו הוא משתלם, בהתאם לדיווח של העובד (כגון: פרמיות, שעות נוספות וכד'). תשלומים כאלה ייחשבו כשכר חודשי רגיל של העובד, בעד החודש שלאחר החודש שבעדו משולם התשלום החודשי.

כ"תשלום נוסף" נחשבים, בין היתר, מרכיבי השכר הבאים: ביגוד, דמי הבראה, משכורת יג', בונוס, מענק השתתפות ברווחי מעסיק, מענק יובל, ביטוח רכב וכד', ולרבות כל גילום מס עבור כל אחד מהרכיבים הנ"ל, וכן כל תשלום תקופתי, שלא נהוג לשלמו מדי חודש, למעט הפרשי שכר (שאותם, כאמור, יש ליחס לכל אחד מהחודשים, שבגינם שולמו).

כשמעסיק משלם לעובד בונוס או תשלום נוסף כל שהוא בנוסף לשכרו החודשי הרגיל, עליו לערוך דוח על תשלום נוסף.

התקנות קבעו הוראות כיצד לפרוס את השכר הנוסף, וזאת לאחר שבודקים מהו השכר החודשי הרגיל של העובד בחודש המסוים והאם שולם תשלום נוסף באותו החודש.

בעת פריסת שכר (על פי התקנות) יש להשוות את השכר הנוסף לשיעור מהשכר הרגיל.

במקרה של שכר חודשי רגיל, שמשתנה מדי חודש בגלל תשלום פרמיות, שעות נוספות וכד', יש להשוות את השכר הנוסף לשיעור מהשכר החודשי הרגיל של אותו החודש הכולל גם את הפרמיות, השעות הנוספות וכד'.

כאשר השכר ברוטו כולל יותר ממרכיב אחד של "תשלום נוסף", כגון: גם דמי הבראה וגם ביגוד, יש להביא בחשבון את סה"כ ה"תשלומים הנוספים" באותו חודש ולבחון את שיעורם ביחס לרבע השכר הרגיל באותו חודש (או למחצית השכר הרגיל עד ליום 31 בדצמבר 2002).

23.11.11 הגברת ההרתעה באמצעות ענישה פלילית

המוסד לביטוח לאומי, משטרת ישראל ומשרד המשפטים, חברו יחדיו כדי להילחם בתופעת העבירות כנגד ניצול כספי הביטוח הלאומי. במהלך מהיר העבריינים מובאים לדין פלילי, ונענשים בהתאם לחומרת העבירה. כך מנהלי חשבונות ואחרים מוצאים את עצמם מעורבים בחשד לעבירות פליליות, או בסיוע לביצוע עבירות פליליות בתום לב, מפני שלא הקפידו הקפדה יתרה על נכונות הרישומים במועד ביצועם.

מאז הקמת היחידה הארצית ללוחמה בפשיעה כלכלית במשטרת ישראל באוקטובר 2004, הורשעו נאשמים רבים בעבירות כלפי הביטוח הלאומי בקבלת דבר במרמה, בניסיון לקבל דבר במרמה, בזיוף ובשימוש במסמך מזויף.

המוסד לביטוח לאומי הקים יחידה ליצירת קשר עם גורמי האכיפה השונים. מר אמיר קירש הוא מנהל יחידת התיאום. היחידה האמורה מרכזת את בחינת ההיבט הפלילי בביטוח הלאומי ומלווה את ההליך המשפטי מרגע הגשת התלונה ביחידה הכלכלית במשטרה (יאל"כ - יחידה ארצית לחקירות כלכליות) ועד למתן גזר הדין.

עם הגשת כתב האישום החשוד מופנה למוסד לביטוח לאומי. עליו להסיר את המחדל ולהשיב את הכספים שקיבל שלא כדין, על מנת לקדם הסדר טיעון עימו.

סל הענישה הצפוי למבוטח לאחר הסרת המחדל :

1. הרשעה פלילית (גם אם מחייב ערעור לבית המשפט המחוזי).
 2. מחצית מגובה המרמה נתבע ממקבל הגמלה שלא כדין, כקנס לטובת המדינה.
 3. מאסר על תנאי או מאסר בפועל, בהתאם לאופי העבירה.
- לעניין אדם שמסייע לקבל גמלה שלא כדין – מדובר בהרשעה פלילית, מאסר על תנאי וקנס כספי. להלן החלטות של בית המשפט כפי שפורסם על ידי המוסד לביטוח לאומי :

בפ"א 330/05 - מבוטחת הגישה תביעה לדמי לידה ולה צירפה שבעה תלושי שכר מזוייפים, אותם זייף עבורה הנאשם שהינו רואה חשבון במקצועו. הנאשם עשה זאת במטרה לסייע לחברו הטוב – בעלה של התובעת. רואה החשבון הודה בביצוע העבירה ודמי הלידה לא שולמו. בערעור בפני בית המשפט המחוזי קבעו השופטים, שיש להרשיע את הנאשם בעבירות של שימוש במסמך מזויף בכוונה לקבל דבר במרמה.

בע"פ 4370/07 - רואה חשבון הורשע בקבלת דבר במרמה, בכך שלא דיווח לביטוח הלאומי על הכנסותיו בעת הגשת תביעה לדמי אבטלה.

בע"פא 237/08 - יועץ מס הורשע בכך שזייף תלושי שכר רבים בהיקף כספי גדול ביודעו כי בכוונת הרוכשים לעשות בהם שימוש במרמה (גם הרוכשים הורשעו בדין). הוטל עליו עונש מאסר של 24 חודשים וקנס של 100,000 ש"ח (או 10 חודשי מאסר כנגדם). גזר הדין ניתן ביום 28.10.2008.

23.11.12 חברה משפחתית, חברת בית וחברה שקופה

חברה משפחתית, על פי סעיף 64א לפקודת מס הכנסה היא חברה, שהכנסותיה והפסדיה נחשבים לצורכי מס בלבד כהכנסותיו או הפסדיו של ה"נישום המייצג".

הפקודה קובעת כי בחברה משפחתית ההכנסה החייבת תיוחס לנישום מייצג אחד, ובחברת בית מיוחסת ההכנסה לכל אחד מבעלי המניות לפי חלקו בחברה. חלוקת הדיבידנד לבעלי המניות אינה נחשבת אירוע מס.

בעקבות פסקי דין של בית הדין הארצי לעבודה נקבע בעבר ("הלכת וייסי"), שהכנסותיה של חברה משפחתית המיוחסות לנישום המייצג, הן הכנסות פסיביות, המחוייבות בדמי ביטוח על פי התקנות, בתנאי שחולקו דיבידנדים בפועל, ובגבולות הסכומים שחולקו. דהיינו: יובאו בחשבון הסכומים שחולקו בפועל, ולא דווקא הסכומים, שדווחו לצורכי מס הכנסה על ידי בעל המניות.

כלומר, בעלי המניות יחויבו בדמי ביטוח, בשנת חלוקת הדיבידנד בפועל בלבד, בהתאם לחוק הביטוח הלאומי ולתקנותיו.

הובהר בביטוח הלאומי, שעם קבלת הדיווח כי הדיבידנדים חולקו בפועל, נוצרה הזכות החוקית למוסד לביטוח לאומי לבדוק את החיוב בדמי הביטוח.

בחברת בית, על פי סעיף 64 לפקודה, רואים את הכנסתה החייבת של החברה כחייבת במס בידי בעלי המניות לפי חלקם בזכויות לרווחים. בפסק דין של בית הדין הארצי לעבודה, ע"ע 001117/01 ברק יוסף נ. המוסד לביטוח לאומי מיום 3/2/03 נקבע, שיש לחייב בדמי ביטוח הכנסות בחברת בית בדומה לחיוב בחברה המשפחתית (ראה להלן הרחבה בעניין פס"ד ברק יוסף).

ביום 17 במאי 2010 נקבעה הלכה דומה בעניין הכנסות חברת LLC מארה"ב שיוחסו למבוטח, שהוא החבר היחיד בחברה. כיוון שהתובע לא נהנה מהכנסות החברה בשנים 2003 ו-2004, קבע בית הדין האיזורי לעבודה, שאין לראות בהן את הכנסותיו לצורך חיובו בדמי ביטוח (אבשלום הורן נגד המוסד לביטוח לאומי, בל 3423/07).

הדיווח על דיבידנדים שחולקו בפועל נבחן במסגרת ביקורות הניכויים שעורך המוסד לביטוח לאומי בחברות המשפחתיות ובחברות הבית. התעלמות מהדיווח על חלוקת הדיבידנד עלולה להיות, למעשה, אי דיווח על הכנסות חייבות בדמי ביטוח. בעקבות הרפורמה במס נקבע מנגנון מיסוי חדש בשם - "חברה שקופה". בחברה השקופה הכנסותיה החייבות של החברה והפסדיה ייוחסו בין בעלי מניותיה, שאינם מחויבים להיות בני אותה משפחה, לפי חלקם בזכויות לרווחים (טרם נקבעו תקנות).

הוספת סעיף 373 לחוק הביטוח הלאומי בשנת 2008

החל משנת 2008 נוסף סעיף 373 לחוק הביטוח הלאומי. על פי הסעיף האמור, כאשר חברה משפחתית, חברת בית או חברה שקופה מפיקות הכנסה חייבת לפי סעיף 1 לפקודה בשנת מס פלונית, יראו את ההכנסה האמורה כאילו חולקה בסוף אותה שנת המס לבעלי המניות. זאת, גם אם ההכנסה טרם חולקה בפועל, והכול בהתאם לזכאותם היחסית ברווחי החברה (כולל בחברה משפחתית).

על פי חוזר הביטוח הלאומי מחודש מרץ 2008, הכנסות מדיבידנדים, שמקורן בחברה משפחתית או בחברת בית או בחברה שקופה, חייבות בדמי ביטוח בסוף אותה השנה שבה הופקה ההכנסה (ולא במועד חלוקת הדיבידנד בפועל, כפי שהיה עד 2007). רווחי החברה המשפחתית יחולקו בין בעלי המניות בחברה לפי חלקם היחסי ברווחי החברה.

כלומר, על פי החוזר, התיקון התאים את מועד החיוב בדמי הביטוח למועד החיוב במס הכנסה, וההכנסה החייבת בדמי ביטוח הושוותה להכנסה החייבת במס הכנסה, למעט הכנסה הפטורה עד לשיעור 25% מן השכר הממוצע במשק.

להלן דוגמה מן החוזר :

לחברה משפחתית יש ארבעה בעלי מניות, ולכל בעל מניה 25% מהרווחים. רווחי החברה המשפחתית, שיוחסו לבעל מניות אחד לצורך מס הכנסה, היו 200,000 ש"ח בשנת 2008. לצורך ביטוח לאומי תיוחס הכנסה שנתית של 50,000 ש"ח לכל בעל מניות. החיוב בדמי ביטוח, בשיעור 12% לכל בעל מניות, יהיה כדלהלן בשנת 2008 : החלק הפטור (25% מהשכר הממוצע במשק) - 22,980 ש"ח לשנה, והחלק החייב - 27,020 ש"ח לשנה.

הערות לחיוב בדמי ביטוח

כפי שניתן לראות בדוגמה שפורסמה בחוזר, ההכנסה החייבת במס, כהגדרתה בסעיף 1 לפקודה, תחולק כהכנסה פסיבית בין כל בעלי המניות. המהלך אמור להיות מתואם עם רשות המיסים, במטרה לבצע את החיוב עם קבלת המידע על השומה.

בהמשך לשיחות בעל פה עם **מר דני אלקיים**, מנהל אגף הביטוח והבריאות באותו המועד, עולות ההנחיות הבאות, שכאמור טרם הועלו על הכתב.

1. הכנסות חברה משפחתית המוצגות כיגיעה אישית ומיוחסות לנישום המייצג, יחולקו בין כל בעלי המניות כהכנסה פסיבית.
2. חשוב להדגיש שכאשר יש עבודה בפועל ומדובר בבעלי מניות בחברה, שעובדים בפועל בחברה שבשליטתם כשכירים, הרי שהחברה חייבת, ככל מעסיק, לנכות דמי ביטוח מבעל השליטה ולהעביר את חלק העובד ואת חלק המעסיק מדי חודש למוסד לביטוח לאומי. כאשר בעל השליטה הוא "עובד עצמאי", חלים עליו כל הכללים החלים על עובד עצמאי, לרבות רישום במוסד לביטוח לאומי כ"עובד עצמאי" ותשלום מקדמות בהתאם מדי חודש.

3. בכוונת המוסד לביטוח לאומי להתייחס להכנסות של החברה המשפחתית, או של חברת הבית, הכלולות בגדר ההכנסות הפטורות מדמי ביטוח לפי סעיף 350(א) לחוק הביטוח הלאומי (לדוגמה: ריבית ושכר דירה), **ומוצגות בהתאם בדוח השנתי למס הכנסה**, כאילו הן הכנסות היחיד. כלומר, הן יהיו פטורות מתשלום דמי ביטוח. כאמור, טרם פורסמה הודעה רשמית מן המוסד לביטוח לאומי.

4. קיזוז הפסדים בחברה משפחתית מבוסס על כללי מס הכנסה, להלן דוגמה:

בשנת 2009 יש למבוטח משכורת בסך 100,000 ש"ח והפסד מחברה משפחתית בסך 100,000 ש"ח. למס הכנסה מדובר "אפס" הכנסה. לעומת זאת, דמי ביטוח הוא ישלם מהמשכורת (ולא יקבל החזר). בשנת 2010 - לחברה המשפחתית יש הכנסה בסך של 100,000 ש"ח. ההכנסה בסך של 100,000 ש"ח תחויב בדמי ביטוח, על אף שבשנה קודמת לא קוזז הפסד לצורך הביטוח הלאומי.

חשוב לשים לב שכאשר מדובר במשכורת של בעל שליטה בחברה, לרבות בחברה משפחתית, בעל השליטה מתנהג כשכיר לכל דבר ועניין.

פס"ד ברק יוסף

להלן תקציר פס"ד ברק יוסף, המוזכר לעיל, לאור חשיבותו בהבנת ההתייחסות לחברות האמורות:

התובע הינו בעל מניות יחיד ב"חברת בית", כמוגדר בסעיף 64 לפקודת מס הכנסה. הכנסת החברה נחשבת כהכנסת חברי החברה והתובע שילם מס הכנסה גם על חלקו בהכנסת החברה - ממשכורת ומדיבידנד.

מכוח היותה של החברה "חברת בית" התווספה להכנסתו של התובע לצורכי מס הכנסה בנוסף לשכר ולדיבידנד שקיבל, גם חלקו בהכנסות (רווחי) החברה שלא חולקו, ולטענת המוסד לביטוח לאומי התובע חייב לשלם דמי ביטוח על הכנסה מדיבידנד מחולק שקיבל, וכן על רווחי החברה אשר לא חולקו והתווספו להכנסתו לצורך חישוב מס הכנסה.

בסעיף 64 לפקודה ניתנה אפשרות להרמת מסך סטטוטורית לחברת מעטים כמשמעותה בסעיף 76 לפקודה, שכל רכושה ועסקיה הם החזקת בנינים (להלן - חברת בית) ובמקרה שהיא מבקשת זאת - "הכנסתה תחשב כהכנסתם של חברי החברה, וחלוקתה של אותה הכנסה, לענין השומה, בין חברי החברה כולם או מקצתם תעשה כפי שיוורה הנציב...".

לדעת בית הדין, אין המקרה של חברת בית שונה מהמקרה של חברה משפחתית שנדון בהילכת וייס. וכשם שבמקרה וייס, נפסק, כי אין לחייב את המבוטח בתשלום דמי ביטוח על הכנסתו מחברה משפחתית, המיוחסת לו כנישום לעניין מס הכנסה על פי סעיף 64א לפקודה; כך יש לפסוק לענין חיוב המערער בדמי ביטוח על הכנסת חברת הבית שלא חולקה.

בפסיקה נסמך בית הדין קודם כל על שניים מטעמיה של הילכת וייס:

האחד - "שלא בכדי השתמש המחוקק במונח "ייחשבו" בסעיפים 64 ו-64א לפקודה לעניין יחוס הכנסות החברה לבעלי מניותיה, ללמדך שרק לצורך חישוב מס הכנסה יש לראות את הכנסת החברה כהכנסת החבר בחברה".

השני - בסעיף 345 לחוק נקבע מפורשות מהי הכנסתו השנתית של מי שאינו עובד ואינו עובד עצמאי, ו"הקביעה מפנה מפורשות למקורות שנקבעו בפקודה. ההכנסה מאותם מקורות, והיא בלבד נקבעת על פי השומה הסופית ואין להוסיף ללשון הכתוב, דבר שאין בו"; דהיינו, גם את ההכנסה על פי סעיף 64 לפקודה.

לדעת בית הדין נושא הזכויות על פי חוק הביטוח הלאומי הינו האדם המבוטח. להכנסת המבוטח וסוג הכנסתו, חשיבות לענין זכאותו לגמלה ושיעורה, אף מעבר לאותן גמלאות כמו בנפגעי עבודה, אבטלה ודמי לידה, בהן הגמלה הינה נגזרת מהכנסתו של המבוטח מעבודה או ממשלח יד. כך למשל, הזכאות לקצבת זקנה בגיל המותנה לגבי גבר, או לקצבת שאירים לגבי אלמן, או הבטחת הכנסה וכו' - מותנית בהכנסת המבוטח לא רק מעבודה או ממשלח יד.

לאור האמור, ברורה החשיבות בקביעת הכנסתו האמיתית של המבוטח, ובמקביל בחיובו בדמי ביטוח על הכנסתו האמיתית.

במקרה של חברת בית, מיוחסות למבוטח, לענין שומת מס הכנסה, הכנסות החברה שלא חולקו, מכוח הרמת המסך הסטטוטורית על פי סעיף 64 לפקודה; ומבלי שהוא יקבל בפועל את אותן הכנסות. במילים אחרות, מיוחסות לו הכנסות של אחר, אלא שאותו אחר איננו בעל מניות חבר בחברה, כפי שהדבר בחברה משפחתית אלא אותו אחר הינו – אישיות משפטית אבסטרקטית, דהיינו – החברה עצמה.

משכך הם הדברים, יחוס תיאורטי של הכנסת החברה לבעל מניותיה – אינו משקף נכוחה את הכנסתו במציאות; וכשם שזכאותו צריכה להיקבע על פי הכנסתו האמיתית, כך גם דמי הביטוח שעליו לשלם.

למען הסר ספק יובהר המובן מאליו, כי לענין תשלום דמי הביטוח על פי חוק – שנת המס בה יחולקו הכנסות חברת הבית לבעלי מניותיה, תיחשב לשנה בה הייתה להם הכנסה מהמקורות המפורטים בסעיף 2 לפקודת מס הכנסה; אף כי הם חויבו בתשלום מס הכנסה על הכנסות אלה עוד בשנים עברו, בטרם חולקה אותה הכנסה.

השלכות פסקי הדין על הזכאות לקצבת זקנה

בית הדין האיזורי לעבודה בת"א מחיל את המסקנות שנקבעו בפס"ד מתתיהו וייס גם על מבחן ההכנסה של מבוטח, בעת קביעת זכאות לקצבת זקנה בגיל פרישה המותנה בהכנסות (פס"ד שבת בן בסט נ. המוסד לביטוח לאומי בל 003595/07 מיום 26/12/07).

הכנסה מרווחים של חברה משפחתית – חוזר הביטוח הלאומי – בתוקף עד 2007

ביום 13 באוקטובר 1991 פורסם חוזר בענין הכנסה מרווחים של חברה משפחתית (מס' 226/91). להלן ציטוטים מהחוזר האמור:

"לאחר תקופה ארוכה של המתנה ניתן פסק דין (דב"ע מס-0-98 ו-דב"ע מס-0-107) על ידי בית הדין הארצי בענין הכנסה מחברה משפחתית. על פי פסק הדין, רווחים של חברה משפחתית, שלא חולקו, למרות שהם מופיעים בשומה מכוח סעיף 64א' לפקודת מס הכנסה, אינם מהווים הכנסה החייבת בדמי ביטוח".

אופן ביצוע פסק הדין

א". פונה מבוטח הטוען כי בשומה נכללו הכנסות הנובעות מרווחי חברה משפחתית, ידרש להמציא אישור ממס הכנסה או העתק מהדוח שהוגש למס הכנסה או אישור מרו"ח על גובה ההכנסה הנובעת מרווחי חברה שנכללה בשומה, ואין חלוקת דיבידנדים בפועל לבעלי מניות.

עם קבלת האישור כאמור יש לנהוג כלהלן:

1. להפחית את ההכנסה הנובעת מרווחי חברה משפחתית מההכנסה המופיעה בשומה;
2. לבחון האם לאור הפחתת ההכנסה אין שינוי בסיווג המבוטח לאותה שנה. אם הסיווג עדיין מתאים, תוזרם השומה החדשה שאיננה כוללת את רווחי החברה המשפחתית. אולם, אם לאור ההפחתה, משתנה הסיווג, יש לתקן את הסיווג ולבטל את השומה הקיימת בשאלתה "4" לאותה שנה.
- ב. כמו כן יודגש שבפסק הדין הנ"ל נאמר כי כאשר חברה משפחתית מחלקת בפועל דיבידנדים לבעלי המניות, הכנסה זו חייבת בתשלום דמי ביטוח ממקור סעיף 2(4) לפקודת מס הכנסה. לפיכך, ידרש בעל המניות, שבעבורו הוצאה השומה, למסור האם חולקו דיבידנדים בפועל ואם כן – מתי, וכן פרטים מזהים של שמות בעלי המניות שקיבלו את הדיבידנדים, כתובותיהם וסכום הדיבידנד.

על פי פרטים אלה יבדק מעמדם וסיווגם של בעלי המניות לאור נתוני ההכנסה שנמסרו.

במידה והמבוטח שבגינו הוצאה השומה הוא אשר קיבל דיבידנדים בפועל, יש ליחס לו את גובה הדיבידנד כהכנסה שמקורה בסעיף 2(4) לפקודה ולבחון לאור הכנסה זו את מעמדו וסיווגו".

23.11.13 הביטוח הלאומי ועובדי משק הבית

בבתים רבים מועסקים אנשים בתפקידים הקשורים לעבודת משק הבית והבניין המשותף, שלא לצורך עסקו של המעסיק.

עובד במשק בית מוגדר במוסד לביטוח לאומי כמי שמועסק בעבודות שוטפות ורגילות במסגרת ביתו הפרטי של המעסיק או בעבודות ניקיון בבנין משותף. נכללים גם מי שעוסקים בטיפול בילדים, במבוגרים, בקשישים ובסיעודיים.

מדובר בעבודות שבטבען נחוצות לשמירה על אחזקה תקינה ועל תפקוד משק הבית הפרטי ו/או הבנין המשותף וסיוע לבעל הבית הפרטי ו/או לבני ביתו בניהול משק הבית.

אם הבית משמש גם לעסק, יש לשלם חלק יחסי מדמי הביטוח בתיק ניכויים נפרד. למשל, אם הבית משמש כמשרד של חברת הסעות, העבודה אינה כלולה במסגרת העבודה במשק הבית ויש לפתוח תיק ניכויים של מי שמעסיק עובד שכיר בעסקו.

עובד במשק הבית מוגדר כעובד שכיר, המבוטח בכל ענפי הביטוח הלאומי כמו כל עובד שכיר אחר. הוא מבוטח גם על פי חוק ביטוח בריאות ממלכתי כאשר הוא תושב ישראל, וחובת תשלום דמי הביטוח מוטלת על המעסיק.

מבחן הקשר האישי הוא המבחן שקובע את מעמדו החוקי של מבוטח זה כ"עובד". כך למשל, מעמדו של חצרן הינו עובד שכיר ואם הוא מעסיק עובדים הוא נחשב עצמאי, כמפורט בצו הביטוח הלאומי בדבר סיווג מבוטחים וקביעת מעבידים.

במילים אחרות, כדי להיחשב עובד משק בית, על העובד לבצע את העבודה ישירות ובעצמו ואם הוא מעסיק עובדים, הרי שבמצב כזה לא ניתן להכיר בו כעובד שכיר.

עובד המטפל בקשיש סיעודי, נחשב עובד משק בית. אם הקשיש הסיעודי (המטופל) משלם שכר, נוסף על השכר שהעובד מקבל מחברת כוח האדם, עליו לדווח ולשלם דמי ביטוח.

לאור ההגדרה של עובד משק בית, כאשר עיקר הטיפול בילדים נעשה בבית המטפל, המטפל נחשב למנהל עסק עצמאי משלו. גם מורה פרטי אינו נחשב לעובד משק בית.

המוסד לביטוח לאומי פרסם הוראות בחודש נובמבר 2008, כדי ליצור אחידות בטיפול במשק בית בין סניפי הביטוח הלאומי.

בהוראות נקבעו מי שאינם כלולים בין העבודות במשק בית: הוראה פרטית והנחיית סדנאות, גננים שעיקר עיסוקם בגננות וניקיון ואחזקת עמותות, לרבות בתי כנסת.

להלן העקרונות **המצטברים**, שעל פיהם ייחשב מבוטח כעובד במשק בית על פי ההוראות האמורות:

- המעסיק הוא אדם פרטי (או ועד בית) והעבודה אינה לצורך עסקו או משלח ידו של המעסיק.
- העבודה נחוצה וחיונית, ואם לא היו מעסיקים את העובד היו מעסיקים עובד אחר במקומו.
- לעובד במשק הבית משולם שכר ריאלי (ולא סמלי) והוא אינו עובד בהתנדבות ו/או ללא שכר.
- העובד במשק הבית אינו מבצע את העבודה במסגרת עזרה הדדית טבעית בין בני המשפחה ו/או בין חברים.
- העבודה שמבוצעת נמדדת בכסף ומוערכת כשכר עבודה במסגרת קשר חוזי להסדרת זכויות וחובות שבין עובד למעבידו.
- עיקר העבודה נעשה באופן סדיר וקבוע במסגרת שעות עבודה ו/או ימי עבודה קבועים.
- העובד במשק הבית מחוייב לבצע את העבודה באופן אישי.
- העובד במשק הבית אינו מעסיק עובדים בביצוע העבודה.
- היקף העבודה הוא ריאלי וסביר ביחס לסוג העבודה.

חובת רישום, דיווח ותשלום

חובת הרישום, הדיווח והתשלום במקרה של העסקת עובד משק בית חלים על המעסיק, שרשאי לנכות משכרו של העובד את חלקו בדמי הביטוח. הסנקציות המוטלות אם לא נפתח תיק, או לא שולמו דמי הביטוח, הן חמורות ונעשות תמיד נגד המעסיקים, שעליהם חלה אחריות מוחלטת לתשלום דמי הביטוח.

איך לדווח למוסד לביטוח לאומי

על המעסיק להירשם במוסד לביטוח לאומי רק בפעם הראשונה, שבה החל להעסיק עובד משק בית, תוך שבועיים מהיום שבו החל להעסיק לראשונה. עד חודש יוני 2010 נעשה הדיווח פעמיים בשנה. החל מחודש יולי 2010 חובת הדיווח היא פעם ברבעון. ניתן לפתוח תיק מעסיק במשק בית באמצעות אתר התשלומים באינטרנט. השירות מאפשר תשלום ודיווח חודשי גם על עובדים במשק בית.

בעת הרישום הראשוני, המחייב את מסירת פרטי העובד במלואם, מבצע המוסד לביטוח לאומי בדיקות ראשוניות לאימות הקשר העסקי בין המעסיק לעובד.

איחור בדיווח על העסקת עובד משק בית, ביותר מ- 12 חודשים, יחייב את המעסיק לפנות למוסד לביטוח לאומי בצירוף הוכחות והצהרות, המעידות על גובה ההכנסה ועל שיעור המשרה. המעסיק יחוייב בדמי ביטוח על פי שכרו של העובד, אך לא פחות מסכום השווה למחצית השכר הממוצע במשק, בצירוף לקנסות ולהצמדה, שפורטו לעיל.

חשוב למלא את כל הפרטים הנדרשים בטופס הדיווח, לרבות את פרטי המעסיק ואת פרטי המועסק.

טעות בדיווח על עובדי משק בית ניתן לתקן לאחר פנייה למוסד לביטוח לאומי. זאת, בשונה מהדיווח בטופס 102, המאפשר להגיש דוח מתוקן, דוח נוסף וכו'.

העסקת קרובי משפחה

כאשר העובד הוא קרוב משפחה של המעסיק, יש לציין זאת כדי שהמוסד לביטוח לאומי יבדוק קיום יחסי עובד ומעביד בין המעסיק והמועסק (בדרך כלל בעת פתיחת התיק ולפני התחלת העבודה). יחסים שהם "עזרה הדדית טבעית בין בני משפחה", נוטלים מהעובד את זכויותיו כעובד.

כדי שקרוב משפחה של המעסיק יזכה לגמלאות מן המוסד לביטוח לאומי, עליו להוכיח שקיים קשר של מעסיק ומועסק (ולא אמא שבאה לעזור לבתה). לדוגמה: שעות עבודה קבועות, שכר הולם, הסכם עבודה וכו'.

סוגי העבודות המוכרות במשק הבית על פי ההוראות

סוג העבודה	תנאי עבודה	הסבר
1. עבודות נקיון	העבודה מתבצעת בבית הפרטי ובחצרות הבית הפרטי. מדובר בעבודות ניקיון לרבות בישול, גיהוץ, קיפול כביסה וכד'	העבודה מתבצעת על ידי העובד עצמו והוא אינו מעסיק עובדים מטעמו
2. טיפול, השגחה ושרותי שמרטפות	<u>עיקר</u> העבודה לא מתבצע בבית של המטפל	סעיף זה מתייחס לטיפול בילדים, קשישים וחולים הזקוקים להשגחה. במסגרת זו יכללו גם מצבים זמניים שהטיפול מתבצע מחוץ לבית כגון: בתי אבות, בית חולים וכד'.
3. עבודות נקיון וחצרנות בבתים משותפים	העבודות מתבצעות ברכוש המשותף ולא ברכוש הפרטי ומבצע העבודה אינו מעסיק עובדים	מתייחס למעסיק שהוא ועד בית
4. נהג פרטי	ההסעה מתבצעת שלא בכלי הרכב של הנהג הפרטי, והנהג לא נשלח מטעם חברה ו/או מעסיק אחר	
5. שומר	בכל תנאי ההעסקה ובלבד שלא נשלח לעבודה מטעם חברה	
6. מטפל שנשלח ע"י חברה פרטית ומועסק ע"י המטופל <u>מעבר</u> לשעות שנקבעו ע"י החברה		בתחום הסייעוד
7. העסקה משותפת ע"י קבוצת הורים בשמירה על ילדים	גם אם ההעסקה מחוץ לבית	על קבוצת ההורים המעסיקה לצרף מכתב בו הם מציינים מי נבחר לשמש כמעסיק ועל מי תחול חובת הדיווח ותשלום

החשיבות של מסירת פרטי העובד במלואם

הכללים מחייבים את המעסיק למסור את כל הפרטים אודות העובד. אם לא כן יתכנו שתי אפשרויות:

1. יהיו חסרים לעובד (או לעובדת) תקופות ביטוח ותשלום במוסד לביטוח לאומי;
2. העובדת אינה צוברת תקופות ביטוח, אלא אם תוכל להוכיח בדרך אחרת את זכאותה. הכוונה לנשים נשואות או לאלמנות, בתנאים מסוימים, שפטורות מתשלום דמי ביטוח בתקופה שהן אינן עובדות.

נשים שעבדו שנים רבות, מגישות תביעה לקצבת זקנה, אך בגלל חוסר הדיווח על פרטי זהותן מצד המעסיק, הן אינן יכולות להוכיח את תקופת הביטוח הנחוצה, כי המעסיק אינו ניתן לאיתור. במקרים אלה תקבל העובדת קצבת זקנה כעקרת בית, ולא כמי שזכאית לקצבה בזכות עבודתה.

הסיבות שבעטיין מסרב העובד למסור את פרטיו האישיים

עובדי משק בית מעדיפים להישאר בעילום שם מסיבות שונות, הקשורות לחבותם במס, או של בני זוגם, וכן מסיבות הקשורות לזכאותם לגמלאות, המותנות ברמת ההכנסה של הזכאים לגמלה ו/או של בני זוגם. פעמים רבות החשש משלילת גמלאות אינו מוצדק, ומומלץ לבחון את תנאי הזכאות המדוייקים בכל מקרה של תביעה לגמלה.

העובד "מסרב", שהמעסיק ירשום את שמו בטופס

האחריות למתן פרטי העובד למוסד לביטוח לאומי מוטלת על המעסיק. בהתאם לפרסום של המוסד לביטוח לאומי, החל מחודש אוגוסט 2005 אין אפשרות לפתוח תיק כמעסיק עובד משק בית, ללא מסירת פרטי עובד; ולא ניתן לשלם את דמי הביטוח ללא דיווח על פרטי העובד.

מעסיק, שלא דיווח על פרטי העובד במלואם עד חודש יולי 2005, היה מודע לאפשרות שהמוסד לביטוח לאומי יטריד אותו במכתבים ואפילו בזימון לבית המשפט כעד. אך אם יחליט העובד להוכיח שעבד, לא תתעורר בעיית תשלום או קנס כלשהו, שהרי שולמו דמי הביטוח. במקרה זה יש חשיבות רבה גם לפרטי המעסיק המעודכנים.

כאמור לעיל, החל מחודש אוגוסט 2005, על פי פרסומי המוסד לביטוח לאומי, לא ניתן יותר לדווח על עובד משק בית ללא פרטים מלאים. כמו כן, לא נפתחים תיקים למעסיקי עובדי משק בית ללא ציון פרטי העובד.

מי שפתח בעבר תיק כמעסיק במשק בית ומדווח בעילום שם, והמוסד לביטוח לאומי מקבל את תשלומיו, צפוי להיות חשוף לכך שבעת הזכאות לגמלה, היא תישלל מעובד ששמו אינו רשום. המעסיק יחשב כמי שלא דיווח ולא שילם.

חשוב לשים לב, שיש לבקש את פרטי העובדים המועסקים במשק הבית מיד עם קבלתם לעבודה, כדי שבמועד הדיווח יהיו הפרטים בנמצא, גם אם העובד עזב את העבודה. את הפרטים יש להעתיק במדויק מתוך תעודת הזהות (או הדרכון של העובד).

מדוע חשוב לדווח על ההכנסה הנכונה

הכנסתו של העובד משפיעה על סכום הגמלה שהוא מקבל. לדוגמה, בגמלאות שבהן העובד מקבל גמלה המבוססת על שכרו לפני האירוע, או על שכרו תוך כדי קבלת הגמלה.

למותר לציין את החשיבות, שיש לדיווח על סכום ההכנסה האמיתי, ובמיוחד לאור האפשרות שיש למוסד לביטוח לאומי - לתבוע את היוון הגמלה ממעסיק, שלא שילם כחוק את דמי הביטוח.

העובד רשאי להגיש תביעה לגמלה בדרך כלל עד שנה מקרות האירוע, ולכן יש חשיבות רבה לדיווח במועד על גובה ההכנסה הנכון. בתביעה לקצבת זקנה מועד האירוע יכול להיות שנים רבות לאחר סיום העבודה.

כאמור לעיל, המעסיק עלול למצוא עצמו מעורב בחשד לסיוע לעבירה, כאשר נתבעו גמלאות במרמה על ידי העובד בתקופה הרלוונטית.

עובד, שאינו תושב ישראל

עובדי משק בית, שהם תושבי חוץ (כולל תושבי השטחים), מבוטחים רק בביטוח נפגעי עבודה, ביטוח אימהות וביטוח זכויות עובדים במקרה של פשיטת רגל של המעסיק (ביטוח אימהות לתושבי השטחים כולל זכות לדמי לידה בלבד).

מי שמעסיק תושב שטחים שאינו תושב ישראל כעובד משק בית, מדווח עליו ומשלם דמי ביטוח לאומי ישירות למוסד לביטוח לאומי ולא לשירות התעסוקה.

בעקבות תיקון בחוק ההסדרים במשק המדינה (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנת הכספים 2003), התשס"ג-2002 (להלן חוק ההסדרים לשנת 2003), **החל מיום 1 במרץ 2003 לא משולמות גמלאות לעובדים בעד תקופה, שבה הם שוהים באופן לא חוקי בישראל.**

גמלאות, שאינן מוגדרות כתשלום בעד תקופה, ממשיכות להשתלם גם למי ששוהה בישראל שלא כדין. לדוגמה: דמי טיפול רפואי לנפגע בעבודה ומענק אשפוז בעת לידה.

ככל עובד שכיר אחר, המעסיק חייב לדווח ולשלם דמי ביטוח בעד עובד תושב חוץ, גם אם הוא שוהה בישראל באופן בלתי חוקי. החל מחודש מרץ 2003, רק כשתובע הגמלה עוזב את ישראל, הוא מקבל את הגמלה עבור התקופה, שנותרה לאחר עזיבתו. קצבת תלויים משתלמת על פי החוק לתלויים, משום שהם אינם נמצאים בישראל. תלויים השוהים בישראל כדין זכאים לקצבה.

למרות האמור לעיל, מומלץ שלא להעסיק עובדים זרים, השהים בישראל שלא כדין.

עובד משק בית, שהוא תושב חוץ, ימסור למעסיק את כל פרטיו, ובמקום את מספר תעודת הזהות ימסור את מספר הדרכון.

23.11.14 הקבלן - כמעסיקים של עובדי קבלן-המשנה (בעבודות בניה)

על פי סעיף 355 לחוק הביטוח הלאומי הותקנו תקנות בדבר חובת קבלן להודיע על ביצוע עבודה באמצעות קבלן-משנה ובדבר דינו של קבלן, שלא קיים את החובה האמורה. התקנות הן: תקנות הביטוח הלאומי (דינים וחשבונות של קבלנים), התשי"ח-1957.

בהתאם לחקיקה האמורה: קבלן בניין, שאינו מדווח למוסד לביטוח לאומי על קבלני-המשנה שהוא מעסיק, מקבל עליו - במודע - את האחריות כמעסיקים של עובדי קבלן-המשנה. אם קבלן-המשנה מוכיח לקבלן שהוא מדווח למוסד לביטוח לאומי ומשלם דמי ביטוח על פי החוק והתקנות, אין צורך לדווח על פי סעיף 355 והתקנות שהותקנו לפי סעיף זה. הדיווח מבוצע בטופס מיוחד שהנפיק המוסד לביטוח לאומי.

בכוונת המוסד לביטוח לאומי להרחיב נוהל זה גם לקבלני משנה בענפים אחרים.

פסק דין - הקבלן הוכר כמעסיק

ביום 21 ביוני 2011 נדונה בבית הדין האזורי לעבודה (ב"ל 05-6664) תביעתו של אברהים רבעי (להלן: "המבוטח") נגד המוסד לביטוח לאומי להכיר בפגיעה מיום 2.8.2004 שבה נפל מפגום בקומה 7, כתאונת עבודה.

המבוטח טען כי מעסיקו היה מיכאל לסרי (להלן: "הקבלן") ועל כן המוסד לביטוח לאומי שלח הודעת צד ג' כנגד הקבלן, שטען כי לא התקיימו יחסי עובד ומעביד בינו לבין המבוטח וכי המעסיק בפועל בזמן התאונה היה קבלן - המשנה בשם אברהים אבו מדיגם, שאליו הקבלן שלח הודעה לצד ד'.

המוסד לביטוח לאומי שלח הודעה לצד ה' כנגד קבלן-המשנה (אברהים אבו מדיגם) למקרה שבית הדין יקבע כי הוא היה מעסיקו של המבוטח, ועל כן הוא זה שחייב בתשלום דמי ביטוח בגין העסקת המבוטח.

בית הדין קבע בדיון קודם, כי התקיימו יחסי עובד ומעביד בין המבוטח לבין הקבלן (מיכאל לסרי) וכי האירוע הוא פגיעה בעבודה כמשמעה בחוק.

בדיון הנוכחי, התקבלה הודעת צד ג' ששלח המוסד לביטוח לאומי כנגד הקבלן ונדחו הודעות צד ד' שהגיש הקבלן כנגד קבלן-המשנה והודעת צד ה' שהגיש המוסד לביטוח לאומי כנגד קבלן-המשנה.

השלכות מעשיות

דרישה להחזר גמלאות ממעסיק שלא שילם דמי ביטוח כחוק - במקרה זה חל סעיף 369 לחוק הביטוח הלאומי לפיו המוסד לביטוח לאומי רשאי לתבוע ממעסיק שלא נרשם במועד או לא שילם במועד דמי ביטוח בעד עובדיו, ואירע מקרה המזכה בגמלה, את שווי כל הגמלאות בעין ובכסף ששולמו וישולמו בעתיד לעובד על ידי המוסד לביטוח לאומי בקשר לאותו מקרה.

דרישה מהמעסיק לשלם את דמי הביטוח - המוסד לביטוח לאומי יפנה למעסיק לתבוע ממנו את דמי הביטוח שלא שולמו לו (מגולמים) בצירוף הפרשי הצמדה וקנסות (היבטים פליליים, אפשריים אף הם).

הקבלן - כמעסיק קבלן המשנה - במקרה הנדון בפסק הדין, גם לו היה נקבע בבית הדין כי קבלן-המשנה (אברהים אבו מדיגם) הוא המעסיק בפועל של המבוטח, כך שלכאורה סעיף 369 לחוק היה חל על קבלן-המשנה, ככל הנראה, יכול היה המוסד לביטוח לאומי ליישם את הוראות התקנות מכוח סעיף 355 ולהחיל על מר מיכאל לסרי (הקבלן) את כל החבויות, לאור העובדה שהקבלן לא הודיע למוסד לביטוח לאומי על העסקת קבלן-משנה.

23.11.15 מימוש ניירות ערך ואופציות לעובדים

הרפורמה במס שינתה את כללי החיוב במס של הכנסות ממימוש מניות ואופציות לעובדים בהקצאות חדשות, שמבוצעות החל מיום 1 בינואר 2003.

בחירה של מסלול מיסוי, שיחול על תוכנית ההקצאה - מסלול הכנסת עבודה או מסלול רווח הון, משפיעה על החבות בדמי ביטוח ועל הזכאות לגמלאות בשל הכנסה זו.

עמדת המוסד לביטוח לאומי הייתה בעבר ששווי האופציות וניירות הערך מתוכניות הקצאה שעד הרפורמה במס, נחשבות כולן כהכנסה מעבודה. למרות שני פסקי הדין המפורטים להלן, המוסד לביטוח לאומי טרם פרסם הוראות חדשות.

בפסק דין: **בנק המזרחי ובנק טפחות נגד המוסד לביטוח לאומי** (בל 010133/06, בל 10134/06) מיום 11 במאי 2008, בבית הדין האזורי לעבודה בירושלים, נקבעה עמדה שונה לעניין סעיף 102 לפקודה. את בנק המזרחי טפחות ייצגו עורכי הדין עמנואל גבאי ואליעזר צוקרמן.

כב' השופט אייל אברהמי קובע חד-משמעית כי הכנסת עובדי הבנק מההטבה שניתנה להם במסגרת ההפרטה של הבנק ובמסגרת סעיף 102 לפקודה, בנוסחו לפני הרפורמה במס, "אינה הכנסת עבודה, כי אם רווח הון, הפטור מתשלום דמי ביטוח לאומי ומס בריאות. מועד המיסוי הינו המועד בו מסתיימת תקופת חסימת המניות, היינו תקופת ההפקדה בידי הנאמן".

בבית המשפט העליון ניתן פס"ד (ע"א 6161/05) **חגי כץ נגד פ"ש ת"א 3**, שקבע את ההלכה כי הרווח שנקבע לעובד ממימוש אופציות ומניות, שהוקצו לפני ינואר 2003 לפי סעיף 102 לפקודה - הוא רווח הון.

23.11.16 בעלי שליטה בחברות מהיבט הביטוח הלאומי

בעבר, היה נסיון לקבוע בצו את מעמד בעלי השליטה אך טרם הותקנו תקנות בעניין זה.

פסקי דין רבים עסקו בסוגיה: האם מעמד בעלי השליטה כלפי הביטוח הלאומי הוא כשל עובדים שכירים, עובדים עצמאיים או כבעלי הכנסות שאינן מעבודה. לקביעה זו יש השלכות על זכויות לגמלאות ועל החבות בדמי ביטוח.

תיקון בחוק הביטוח הלאומי שיפורט להלן נועד להקטין את הספקות באשר למעמד בעלי השליטה ובאשר לזכויותיהם לגמלאות.

תיקון בחוק התוכנית להבראת כלכלת ישראל

בחוק התוכנית להבראת כלכלת ישראל (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנות הכספים 2003 ו-2004), התשס"ג-2003 (להלן: "חוק התוכנית להבראת כלכלת ישראל") נקבע, שבעלי שליטה בחברת מעטים לא יהיו זכאים לגמלאות דמי אבטלה וזכויות בעת פירוק חברה ולא ישולמו דמי ביטוח בעד גמלאות אלה. התיקון חל על גמלאות ודמי ביטוח המשתלמים בעד יום 1 בינואר 2004 ואילך. לצורך תיקון החוק הוספו שתי הגדרות לסעיף 1 בחוק הביטוח הלאומי:

"בעל שליטה - כהגדרתו בסעיף 32 בפקודת מס הכנסה".
"חברת מעטים - כמשמעותה בסעיף 76 בפקודת מס הכנסה".

בנוסף, חוקק סעיף 66 לחוק הביטוח הלאומי, כדלקמן: **"הוראות פרקים ז' וח' לא יחולו על בעל שליטה בחברת מעטים".**

בעל שליטה

בעל שליטה הינו מונח, שנועד להציג מערכת יחסים של בעל מניות עם חברה בה יש לו מניות. ההגדרה אינה מונעת מבעל השליטה לשמש גם כדירקטור, כמנהל כללי או כעובד שכיר אחר. בהתאם לתפקיד, יכול בעל השליטה ליהנות מתמורות שונות בגין שירותיו, לדוגמה: דיבידנד, משכורת ושכר דירקטורים.

אין כל התניה בחוקים השונים, המגבילה את בעל המניות בתפקידו בחברה או מייחסת ייחוס שונה לתמורות. שלהן זכאי בעל השליטה בהתאם לתפקידו. ואולם, תפקידו יוצר מעמד שונה בכל אחד מהחוקים, ולכן התמורות הן בעלות חובות וזכויות שונות. לעיתים נוצר בלבול, לדוגמה, במצב שבו התמורה, שניתנת לבעל שליטה בהיותו בעל שליטה, נקראת משכורת.

ניתן לראות זאת בפסקי הדין של בתי הדין לעבודה, בהם קובע בית הדין את המעמד הנכון, לדעתו, ואת המשמעות האמיתית של התמורה, שלא בהכרח תואמת את האופן, שהצדדים ראו אותה ודווחו על פיה המעמד נקבע על פי מהות ההתקשרות בין מקבל השכר לארגון.

בעלי המעמד בתאגיד

קיימים מקרים בהם היחסים בין התאגיד לבין הפרט מתקיימים במקביל בשני מישורים: האחד - יחסים העולים מעצם החברות או המעמד בתאגיד, והשני - יחסים חוזיים של עובד ומעביד.

פסקי דין של בתי הדין לעבודה דנו בסוגיה זו, ובכל המקרים נשאלה השאלה, האם בנוסף לחברות בתאגיד או מילוי תפקיד של מנהל בתאגיד, בעל השליטה עובד מכוח התקשרות אחרת. המבחן הוא, האפשרות להבחין בין מערכת היחסים שבין הדירקטור כאורגן של החברה לבין מעמדו כעובד.

בעל שליטה בחוק הביטוח הלאומי

למונח "בעל שליטה" בחברה חשיבות רבה בחוקי הביטוח הלאומי בהקשר של קיום יחסי עובד-מעביד בין בעל השליטה לחברה. זאת מן הסיבה, שמעמד המבוטחים במוסד לביטוח לאומי קובע את ענפי הביטוח בהם הם מבוטחים, את חובת התשלום, את שיעורי דמי הביטוח ואת האחריות הביטוחית.

בדנג"צ 4601/95 **סרוסי חי יוסף נ' בית הדין הארצי לעבודה ונ' המוסד לביטוח לאומי**, מציג כבי' השופט ברק, נשיא בית המשפט העליון, דעה מתקדמת, ששוברת מוסכמות של שנים רבות בבית הדין לעבודה. לדעתו, חוק הביטוח הלאומי הוא חוק סוציאלי ולכן המונחים שבו אמורים להתפרש על רקע היעדים הסוציאליים.

להלן האפשרויות הקיימות לבעל שליטה בחברה:

1. בעל שליטה הזכאי לחלוקת הרווחים בחברה, כבעל מניות - מעמדו כמי שאינו עובד ואינו עובד עצמאי לעניין הדיבידנדים.
2. בעל שליטה, שמונה לדירקטור - מקבל שכר דירקטורים ומעמדו נקבע בהתאם.
3. בעל שליטה, העובד כשכיר בחברה - זכאי לכל הגמלאות שמעניק החוק לעובדים השכירים, למעט זכאות לדמי אבטלה וגמלאות במקרה של פירוק החברה, החל מיום 1 בינואר 2004, בתנאים שנקבעו.
4. בעל שליטה המוגדר כעובד עצמאי על פי ההגדרה בחוק הביטוח הלאומי זכאי לגמלאות המתאימות למעמדו.
5. בעל שליטה בעסק משפחתי, שפעולתו היא עזרה משפחתית בלבד - מעמדו נבחן בהתאם (עסק משפחתי - הכוונה לעסק שהוא בבעלות של בני משפחה אחת).

פסק דין גרוסקופף - מבחנים לקביעת יחסי עובד ומעביד לבעלי השליטה בחברות

כאשר מדובר בחברה בע"מ שבני זוג או אחד מהם בעלי שליטה בה, ובני הזוג מועסקים בחברה כעובדים שכירים, מדובר באישיות משפטית נפרדת. המבחנים לקביעת מעמד בני הזוג נקבעו בפס"ד גרוסקופף.

פסק דינו של בית הדין הארצי לעבודה - עב"ל 20182/97, דב"ע נ/182-02 **המוסד לביטוח לאומי נ' יוסף צבי גרוסקופף** - שניתן באפריל 1999, נחשב פסק דין מוביל בסוגיית בעלי השליטה. פסק הדין מהווה בסיס להחלטות בביטוח הלאומי לעניין מעמד ולעניין גובה ההכנסה המזכה בגמלה.

בית הדין הארצי, בפסק דין **גרוסקופף**, קובע את המסקנות שלהלן:

- (1) הכלל הוא - שאדם, שמבצע עבודה עבור חברה הינו "עובד" החברה.
- (2) על החריגים לכלל, המפורטים להלן, מוטלת חובת ההוכחה לעניין קיום יחסי עובד-מעביד:
 - (א) מצבים בהם קיימת קירבה משפחתית. לדוגמה, אב המעסיק את הבת בחברה בה הוא בעל שליטה;
 - (ב) מצבים של כפל תפקידים בחברות בע"מ. לדוגמה: בחברה שני בעלי מניות; אחד מהם מנהל בפועל את החברה והשני עוסק בייצור;
 - (ג) מצבים של ריבוי תפקידים בחברת יחיד. לדוגמה: בעל שליטה, שהוא גם המנהל וגם העובד היחיד בחברה.

בית הדין לא פסל את האישיות המשפטית הנפרדת, ואמר: **"ניתן להכיר גם בבעל החברה כאישיות נפרדת מ"עובד" החברה"**.

בפסק דין גרוסקופף ערך בית הדין מבחנים ובעזרתם קבע שהמבוטח, שהוא בעל שליטה בחברה, היה עובד שכיר. מבחנים אלו הפכו למבחנים מובילים בפסקי הדין בבתי הדין לעבודה, והמוסד לביטוח לאומי משתמש בהם כדי לקבוע את אופן ביטוחם של בעלי השליטה בחברות. שלושת המבחנים מובאים כלשונם:

"המבחן הראשון - האם ניתן לאבחן בין תפקידו ופעילותו של האדם כ"עובד", לבין פעילותו כדירקטור, בעל מניות או קרוב משפחה.

המבחן השני - האם הסדר העבודה בחברה הוא אמיתי או פיקציה כלומר: האם בעל השליטה עובד בחברה בפועל.

המבחן השלישי - האם ניתן לקבוע מה היה "שכרו", של האדם כ"עובד":

א. האם היה לתשלומים אופי של שכר?

ב. האם יש עירוב נכסים? כלומר, האם נשמרת ההפרדה בין החברה לבין בעלי המניות בנכסים, בחובות ובהכנסות. ובפועל: האם יש הפרדה בהנהלת החשבונות בין חשבון משכורת, לחשבון הלוואה, לחשבון משיכות וכדומה.

פסק דין סוהיל ונאדרה אבו סיני

בפסק דין עב"ל 20216/97, דב"ע נו/216-02 המוסד לביטוח לאומי נ' סוהיל ונאדרה אבו סיני השתמש בית הדין הארצי באותם המבחנים שלעיל, ודחה את ערעור המוסד לביטוח לאומי מן הסיבות דלהלן: המשיבים עבדו עבור החברה; החברה דיווחה עליהם כ"עובדים"; ניתן לאבחן בין תפקידם של המשיבים כבעלי שליטה בחברה לבין עבודתו של המשיב כמחלק גז ועבודתה של המשיבה ב"משרד"; כמו כן, ניתן לקבוע, מה היה שכרו של כל אחד מהמשיבים. צויין בפסק הדין, כי העדר חוזה עבודה אינו משנה את המסקנה אליה הגיע בית הדין.

פסק דין שלמה חיון

על פי אותם מבחנים, דחה בית הדין הארצי לעבודה את הערעור בעניין עב"ל 34/95, דב"ע נו/0-34 **שלמה חיון נ' המוסד לביטוח לאומי**. אולם הוסיף בית הדין ואמר:

"על אף כל האמור לעיל, אין בכך כדי למנוע הכרתו של המערער כ"עובד" אם יפעיל להבא את החברה בדרך שיש בה כדי להפריד בינו לבניה. מה שאין כך לגבי התקופה שנדונה בהליך זה."

מבחנים לקביעת יחסי עובד ומעביד בין בעל שליטה לחברה שבשליטתו

מכיוון שפס"ד גרוסקופף דן במבחנים, שפסקי הדין הבאים אחריו מצטטים, ניתן להסתמך על אותם המבחנים גם כשבאים לבחון יחסי עובד ומעביד בין בעל שליטה לבין חברה שבשליטתו. בפועל, ניתן לשלב מבחנים אלו עם המבחנים "המסורתיים" לבחינת יחסי עובד ומעביד, הרלוונטיים לבעלי השליטה. להלן סקירת המבחנים שפורטו בפסק דין גרוסקופף:

האם הסדר העבודה בחברה הוא אמיתי או פיקציה?

מבחן זה מיועד למנוע ניצול לרעה של זכויות ביטוח ולמנוע מניפולציות, שכל מטרתן לזכות בכספים מהמוסד לביטוח לאומי שלא כדין.

בעל שליטה, שאינו מבצע עבודה עבור החברה, לא נחשב עובד ולא תקום לו זכאות לגמלה, לא כעובד שכיר ולא כעובד עצמאי, גם אם הוא מקבל "שכר".

האם ניתן להבחין בין תפקידו ופעילותו של האדם כ"עובד" לבין פעילותו כדירקטור, בעל מניות או קרוב משפחה?

בעל מניות יכול לבצע עבודה עבור חברה הן כ"דירקטור" והן כ"עובד". אדם, שקשרו היחיד עם החברה מתמצה בהשתתפות בישיבות הדירקטוריון, פירוש הדבר הוא שעבודתו בחברה מסתכמת בהיותו דירקטור ולא בהיותו עובד. דירקטור המבצע עבודת שיווק או עבודה אחרת עבור החברה יכול להיות במעמד של דירקטור ושל עובד כאחד. הדבר נכון גם לגבי מנכ"ל חברה, שהוא גם יושב ראש פעיל של מועצת המנהלים בחברה. בעל מניות יכול גם שלא לבצע עבודה עבור החברה ולקבל דיבידנדים מהחברה בהיותו בעל מניות. במקרה זה, הכנסותיו הן הכנסות שאינן מעבודה והוא לא יוגדר כשכיר או כעצמאי. אין מניעה, שבעל מניות, במעמדו, יעזור מדי פעם בפעילות השוטפת,

אולם אין עובדה זו מקנה לו מעמד של עובד שכיר או של עובד עצמאי.

האם ניתן לקבוע מה היה "שכרו" של האדם כ"עובד"?

מבחן זה נוגע לשאלה, האם ניתן להפריד בין תשלומי השכר, שקיבל בעל שליטה כ"עובד" לבין התשלומים שקיבל כרווחים ו/או כהחזר השקעות. מבחן זה נועד למנוע ניצול לרעה של המוסד לביטוח לאומי על ידי בעל מניות השולט בחברה והתובע גמלה. כמו כן, המבחן נועד למנוע ניצול לרעה של הגוף המשפטי שהוא חברה בע"מ - על מנת להשיג גמלה בניגוד לתכלית החוק.

ההיגיון שעומד מאחורי מבחנים אלה על פי פסקי הדין הוא, שעובד שכיר אינו נהנה מיעול בעבודה, אלא "בעל העסק", וכי ההשקעות באמצעי הייצור ובהון החוזר הן של בעל העסק.

שכרו של בעל השליטה אמור להתנהג כמו שכרם של העובדים, או שכרם של עובדים זהים לו בתפקיד, לרבות מתן בonusים, עמלות, פרמיות, תוספות יוקר וכו'.

המועד בו נבחן בעל השליטה לעניין זכאותו לגמלאות

להבדיל מהעובד העצמאי, שמעמדו נבחן בעת פתיחת התיק במוסד לביטוח לאומי, מעמד בעל השליטה השכיר נבחן על פי רוב בעת הגשת תביעה לגמלה. כתוצאה מכך, ייתכן שמבוטח יראה עצמו במעמד של עובד במשך שנים רבות וכשיגיש תביעה לגמלה, יתברר שמעמדו לא תאם לדיווח.

לדוגמה: בעלת שליטה, נשואה, דיווחה כשכירה בחברה ביחד עם בעלה. אם יתברר שלא התקיימו יחסי עובד ומעביד ואין היא נכללת בגדר הגדרת "עובד עצמאי", היא תקבל קצבת זקנה כעקרת בית, ולא כמבוטחת שעבדה (לעניין החזר דמי הביטוח ראה להלן).

כאשר בעל השליטה עובד בפועל בחברה שבבעלותו הוא זכאי לקבל דמי לידה, דמי פגיעה, תגמולי מילואים וכו', בין אם מתקיימים יחסי עובד ומעביד ובין אם הוא נכלל בהגדרת "עובד עצמאי".

לעניין דמי אבטלה, מאז חודש ינואר 2004 בעלי שליטה בחברת מעטים אינם מבוטחים בביטוח אבטלה (סעיף 36 לחוק הביטוח הלאומי). אך לעיתים, לבני משפחה יש פחות מ-10% ממניות החברה. במקרים אלה כל מקרה נבחן לגופו (פס"ד שביט חיים נגד המוסד לביטוח לאומי בבית הדין האיזורי לעבודה ב"ל 1059-09 מיום 3.10.2010).

ככלל, כאשר לכמה בני משפחה יש מניות בחברת מעטים, מחברים את אחוזי המניות של כולם ומחלקים במספר בני המשפחה. אחוז נמוך מ-10% מאפשר לקבל דמי אבטלה, בכפוף כמובן, לקיום יחסי עובד ומעביד וליתר התנאים המזכים בדמי אבטלה.

מאז התיקון בחוק, שהוציא את בעלי השליטה מהביטוח בענף אבטלה ובזכויות בפירוק חברה, בתי הדין כמעט ואינם נדרשים לקבוע את מעמדם של בעלי השליטה, כלומר, המוסד לביטוח לאומי לא נדרש לזאת. כל זאת כאשר ברור מעל לכל ספק שההכנסה המהווה בסיס לגמלה מקורה בעבודה, וכאשר המשכורת שמושך בפועל בעל השליטה היא משכורת ראויה, שמקורה בעבודה האמורה ומשולמת לפי כללים ברורים, ואין שינויי שכר קיצוניים סמוך לפני הגשת התביעה לגמלה.

לצורך החלטה בתביעה לגמלה של בעלי שליטה, פקיד התביעות שולח שאלון לתובע הגמלה לברור אופי העבודה, על פי המבחנים בפסק דין גרוסקופף (לשאלון זה יש להתייחס כחלק מהתביעה. אי מתן מענה במועד ישלול את הזכאות, והתביעה תידחה).

המוסד לביטוח לאומי ממשיך לחקור ולבדוק כאשר קיים ספק באשר לעצם עבודתו של בעל השליטה, וכאשר המשכורת אינה סדירה, או שאינה משולמת בפועל לבעל השליטה.

פקיד הביטוח הלאומי בודק, בין היתר, את הזכאות לגמלה כאשר תקופת העבודה קצרה, או במצב של עזרה משפחתית, או כאשר משולמים תשלומים שאינם כנגד עבודה, או כאשר העבודה אינה חיונית, או כאשר יש שינויים גדולים במשכורתו של בעל השליטה, או כאשר בעל השליטה אינו מושך את המשכורת בפועל והוא ביתרה גדולה בחברה, או כאשר החברה חייבת דמי ביטוח למוסד לביטוח לאומי.

ככלל, מומלץ להתייחס למשכורתו של בעל השליטה כמשכורת עובד רגיל, לרבות תשלום המשכורת מדי חודש באופן סדיר ומעקב שוטף בהנהלת החשבונות בכרטיס נפרד (לפי הכללים שנקבעו בהלכת גרוסקופף, שפורטו לעיל).

להלן הבהרה מטעם מר שלמה אשכנזי, לשעבר מנהל תחום הביטוח במוסד לביטוח לאומי, בעניין בעלי השליטה (ההבהרה הוצאה לפני פרסום פס"ד סגנון הכרך בע"מ נגד המוסד לביטוח לאומי, שנתן לה משנה תוקף):

א. פס"ד ויפג בע"מ נגד המוסד לביטוח לאומי עב"ל 00376/06:

כאשר מדובר בבעל שליטה – עליו לשלם דמי ביטוח לפי ההכנסה שמדווחת למוסד לביטוח לאומי.

כאשר בוחנים במוסד לביטוח לאומי את ההכנסה לעניין תשלום גמלאות, בוחנים את ההכנסה האמיתית שנמשכה בפועל על ידי בעל השליטה.

בשל הלכה פסוקה, לפיה תכלית חוק הביטוח הלאומי היא לשמור על רמת החיים שהאדם היה רגיל אליה, קובעים את הבסיס לתשלום הגימלה לפי ההכנסה האמיתית שנמשכה בפועל, ערב האירוע המזכה בגימלה. כמו כן, בעת בחינת הבסיס לגימלה של מקרים בהן משיכות השכר לא היו סדירות אך בסופו של דבר נמשך השכר הנקוב בתלוש, תבחן התאמה בין סך כל ההכנסות שנמשכו על ידי המבוטח, בתקופה של 12 חודשים שקדמו לתאריך העילה, לבין ההכנסות שדווחו למוסד לביטוח לאומי.

ב. המוסד לביטוח לאומי יוציא הנחיה אחידה ושאלון אחיד לסניפים.

בחודש מרץ 2009 המוסד לביטוח לאומי פרסם הנחיות אחידות לסניפים בעניין הזכאות לדמי אבטלה. על פי ההנחיות על פקדי המוסד לאסוף נתונים רבים, לרבות מהמעסיקים באמצעות השאלון האמור, ולנסות להימנע, ככל שאפשר, משימוש בחקירה.

הקמת חברות בעקבות העלאת התקרה לבעלי הכנסות גבוהות

בעקבות העלאת התקרה מחודש אוגוסט 2009 מומלץ, לעיתים, לפעול באמצעות חברה. עם זאת, למרות החיסכון בתשלומי הביטוח הלאומי וביטוח הבריאות, יש לבחון את כל ההשלכות והעלויות בטרם תתקבל ההחלטה אם לעבור ולפעול באמצעות חברה, שכן, למרות יתרונות המיסוי, בתנאים מסוימים הקמת חברה לא רק שלא תשרת את אינטרס החיסכון של היחיד אלא אף תפעל כנגדו.

כפי שיובהר להלן, בחינת התארגנות כחברה חייבת להיעשות בשיקול דעת מעמיק:

1. לבחון האם מדובר בעצמאי, בשכיר, או בבעל שליטה - לכל אחד מהני"ל דרך התארגנות שונה והשלכות מיסוי שונות.
2. לבחון אם הסכום הנחסך בשל העברת הפעילות לחברה עולה על הוצאות תפעול החברה.
3. קיימת חשיפה לטענות מצד פקיד השומה כדוגמת טענת המלאכותיות.
4. העברת פעילות עסקית של עצמאי לחברה מהווה אירוע מס. לפיכך, יש להעביר את הפעילות בצורה מסודרת, בהתאם להוראות פקודת מס הכנסה. בהקמת חברה והעברת פעילות מעסק של יחיד לחברה, יש להתחשב גם בהעברת נכסים לא מוחשיים, דוגמת מוניטין, ידע וכו'.
5. משיכת משכורת - יש לשלם משכורת גבוהה יחסית בחברה כדי לשמור על הכיסוי הביטוחי העתידי (הכוונה גם לגמלאות וגם לסכום הפטור ממס לפי סעיף 9(5) לפקודה).
6. למי שמתכנן למשוך משכורת נמוכה בשל היותו בעל שליטה, מומלץ לבדוק היטב את הכיסוי הביטוחי לאובדן כושר עבודה ולהיערך בהתאם. הגדלת כיסוי ביטוחי בעתיד כפופה להצהרת בריאות חדשה.
7. שינוי הסכמי עבודה - במעבר של שכיר לפעילות באמצעות חברה, המעסיק מנסח מחדש את הסכמי העבודה. משכך, זכויות העובד עלולות להיפגע, בין במודע או שלא במודע.
8. עצמאי שמעסיק עובדים - חייב לשמור על רציפות זכויות העובדים בעת העברתם לחברה.
9. דמי אבטלה וזכויות בפירוק חברה - בעל שליטה בחברה מעטים אינו זכאי לדמי אבטלה ואינו זכאי לזכויות מן המוסד לביטוח לאומי בעת פירוק החברה שבשליטתו.
10. חשיפה לשיבוב - בהתאם לסעיף 82(א) לפקודת הנזיקין, כאשר עובד שנפגע בעבודה זכאי לפיצוי ממעבידו (שאחראי לנזק שנגרם לעובד), יש לנכות מסכום הפיצוי את סכום הגמלה שהעובד מקבל מן המוסד לביטוח לאומי בשל אותה פגיעה בעבודה.

בהתאם לסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי בשילוב סעיף 82 לפקודת הנזיקין, אין המוסד לביטוח לאומי רשאי לתבוע "תביעת שיבוב" כנגד צד שלישי שהוא מעסיקו של האדם שניזוק, שדיווח על העובד למוסד לביטוח לאומי ושילם את דמי הביטוח כדן, אם רשלנותו גרמה נזק לעובד. כאשר השכיר נותן שירות למעסיק באמצעות חברה בבעלותו ודרכה משולמים

תשלומי דמי הביטוח, נוצרת חשיפה למעסיק בפועל, שאצלו מתקיימים יחסי עובד ומעביד לפי דיני העבודה, ושאינו מי שמשלם את דמי הביטוח.

11. שינוי מעמד - כאשר מבוטח משנה מעמד מעובד עצמאי לעובד שכיר הוא חייב להודיע למוסד לביטוח לאומי בכתב. הפסקת עיסוק כעובד עצמאי נעשית מתום החודש שבו הפסיק את עיסוקו. כל עוד לא שונה המעמד במוסד לביטוח לאומי, ההכנסות לעניין דמי הביטוח מתחלקות באופן יחסי על פני כל התקופה שבה המבוטח "עובד עצמאי" (פס"ד ישע פרימס ואח' בבית הדין הארצי לעבודה מיום 18.12.2007 (עב"ל 1353/04).

12. דמי מחלה - בעל שליטה חייב לרשום את ימי המחלה ואת ימי החופשה שצבורים לו על פי דיני עבודה, וכפוף בעצמו לביקורת של משרד התמ"ת.

13. זכאות לדמי תאונה - תנאי לזכאות לדמי תאונה מהמוסד לביטוח לאומי הוא שהנפגע אינו זכאי לדמי מחלה ממעסיקו, או לתשלום מכוח חיקוק או קופת גמל או חברת ביטוח מטעם המעסיק. בעל שליטה זכאי לדמי מחלה לפחות על פי חוק.

23.12 החזר דמי ביטוח כתוצאה משינוי מעמד בדיעבד

אדם, שמעסיק בן משפחה שלא באופן סדיר (ויותר כעזרה משפחתית מאשר עבודה נחוצה וחיונית), וככל הנראה הוא לא היה מעסיק עובד בשכר במקום את בן המשפחה, בן המשפחה אינו נחשב עובד שכיר על פי חוק הביטוח הלאומי. מכאן, אין מקום לדווח על בן המשפחה כעל עובד שכיר, שכן העובד לא יהנה מגמלאות הביטוח הלאומי, ולא יוחזרו למעביד ולעובד דמי הביטוח, אלא לפי כללים חדשים שפורסמו בחוזר הביטוח הלאומי שמובהר להלן.

ביום 21 באוגוסט 2007 המוסד לביטוח לאומי פרסם חוזר, המפרט את הכללים בהחזר דמי ביטוח במצבים מסוימים. העיקרון המנחה בגיבוש הכללים הוא שהכנסה שדווחה כהכנסת עבודה של בן המשפחה, שלא הוכר כשכיר, היא הכנסה חייבת של המעביד, שכן היא הוכרה כהוצאה מוכרת. דמי הביטוח יוחזרו כפוף לאישור מתאים ממס הכנסה כי הוצאות השכר של המעביד הופחתו, כפוף להגשת דוחות מתוקנים במוסד לביטוח לאומי, וכפוף לתקופת ההתיישנות.

התיישנות לעניין החוזר היא תקופה שאינה עולה על 7 שנים רטרואקטיבית מהמועד שבו נדרש המוסד לביטוח לאומי על ידי המעביד להשיב את דמי הביטוח, או מהמועד שבו הודיע המוסד לביטוח לאומי למעביד ו/או למבוטח על זכאותם להחזיר דמי הביטוח, והכל לפי המוקדם.

המוסד לביטוח לאומי העביר הבהרה נוספת לסניפים, שההתיישנות האמורה אינה חלה על חובות למוסד לביטוח לאומי, אלא על החזרי דמי ביטוח על פי החוזר, בלבד.

שינוי מעמד של עובד עצמאי - כאשר מתברר כי בוצעה בפועל עבודה והמבוטח עונה לכללים שנקבעו ל"עובד עצמאי"-משנתה המעמד לעובד עצמאי, בדרך כלל לא רטרואקטיבית.

שינוי מעמד של עובד שכיר - כאשר מבוטח הוא "עובד עצמאי" ומתברר בדיעבד שמתקיימים יחסי עובד ומעביד בפועל בינו לבין מקבל השירות, מבוטל הרישום כעובד עצמאי. דמי הביטוח שמופיעים כיתרת זכות אצל המבוטח מועברים במלואם לתיק הניכויים של המעביד.

פסק דין בדרי בבית הדין האזורי לעבודה

בפס"ד יחזקאל בדרי נגד המוסד לביטוח לאומי קבע בית הדין האזורי בפ"ת (בל 007486/06 מיום 15/6/08) כי המוסד לביטוח לאומי נהג בהתאם למדיניות הנוהגת שעה שההכנסה שדווחה כהכנסת עבודה של התובע יוחסה למעסיק, ומשכך התובע אינו זכאי לקבל את דמי הביטוח (חלק מעסיק) חזרה מהנתבע. ואילו ביחס לחלק העובד, על המעסיק להחזירו ישירות לתובע. התביעה להחזר דמי הביטוח (חלק עובד וחלק מעסיק) נדחתה והמוסד לביטוח לאומי קיבל גיבוי לחוזר האמור.

הובהר בעל פה כי על פי הבנת המוסד לביטוח לאומי את פסק הדין, העובד והמעביד לא יקבלו את חלקם בדמי הביטוח בחזרה גם אם החברה תמציא אישור מרשות המיסים שהוצאות השכר הופחתו, כי המשכורת ששולמה כביכול לתובע, שייכת לאחיו "המעסיק".

23.13 מבוטח השווה בחו"ל

בעקבות הרפורמה במס בשנת 2003 נקבע בסעיף 2 רישה לפקודה כי הכנסות של תושבי ישראל, שהופקו או שנצמחו בישראל, או מחוץ לישראל, חייבות במס.

בנושא זה חופף בסיס המס לעניין מס הכנסה לבסיס החיוב בדמי ביטוח לאומי. כלומר, כל ההכנסות מהמקורות המנויים בסעיף 2 לפקודה המופקות בחו"ל בידי תושבי ישראל, נכנסות לבסיס החיוב בדמי ביטוח. החיוב בדמי הביטוח נעשה על פי כללי החיוב בדמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות, לפי המעמד הביטוחי של המבוטח באותו המועד.

החיוב האמור חל גם כאשר התושב נמצא בחו"ל.

23.13.1 הגדרת תושבות

תושב ישראל שיוצא לחו"ל מבוטח בביטוח הלאומי ועל פי חוק ביטוח בריאות ממלכתי, כל עוד הוא מוכר בביטוח הלאומי כ"תושב ישראלי" ויציאתו לחו"ל היא זמנית. בדרך כלל המוסד ממשיך להכיר באדם כתושב ישראל בחמש השנים הראשונות שבהן הוא נמצא בחו"ל, ולאחר מכן מברר עמו היכן מרכז חייו.

ההחלטה בנושא תושבות (לרבות לעניין חוק ביטוח בריאות) מוטלת על פקיד הביטוח והגבייה במוסד לביטוח לאומי, על פי הלכות שנקבעו בפסקי דין של בית הדין הארצי לעבודה. החלטה זו אינה תלויה בהחלטתם של גופים אחרים כגון מס הכנסה, משרד הקליטה וכדומה.

אחד הגורמים שמשפיעים על קביעת התושבות של המבוטח בעודו בחו"ל הוא תשלום דמי הביטוח בארץ. כאשר אין בעובדות המוצגות בפני הפקיד המוסמך כדי להכריע באופן חד וברור עד לאיזה תאריך נחשב המבוטח תושב, נקבע תאריך הפסקת התושבות במועד שבו הסתיימה תקופת הביטוח שבעדה שילם המבוטח דמי ביטוח, אך בדרך כלל לא מעבר לחמש שנים רצופות.

בני משפחה (בני זוג וילדים עד גיל 18) השוהים עם המבוטח בחו"ל, ממשיכים להיות מבוטחים על פי חוק הביטוח הלאומי ועל פי חוק ביטוח בריאות ממלכתי כל עוד הם נחשבים תושבי ישראל, מכוח המבוטח כתושב ישראל.

פסק דין

ביום 30.6.2011 ניתן פסק דינו של בית הדין האזורי לעבודה (ב"ל 09-2311) בעניין אזברגה רמזי (להלן: "המבוטח") להחזר דמי ביטוח ששולמו על ידו בשנת 2008 בעד השנים 2007-2000, בטענה שבתקופה האמורה לא היה תושב ישראל.

המבוטח שהה בהונגריה בשנים 2007-2000 לרגל לימודי רפואה. בחודש ספטמבר 2004 שלח לו המוסד לביטוח לאומי מכתב וקבע כי אינו תושב ישראל מיום 3.8.2000 בהיעדר תגובת המבוטח באשר למטרת נסיעתו לחו"ל.

משחזר המבוטח לארץ, התברר לו כי כדי לקבל שירותי בריאות עליו לשלם את חובות העבר ולשהות בארץ במשך תקופת המתנה. לטענתו לאחר הדרכת עובד במוסד לביטוח לאומי מילא שאלון ולפיו מרכז חייו היה כל העת בישראל.

המבוטח חויב בתשלום דמי ביטוח ושילם את דרישת התשלום. לאחר מכן התברר כי לו טען אחרת, לא היה מחויב בדמי ביטוח כלל. ואכן המבוטח טען כי לא היה בכוונתו לשוב ארצה, וכ"ראיה"-לאחר סיום לימודיו שהה 4 חודשים בנורווגיה. רק בשלב מאוחר יותר שינה דעתו וחזר לישראל.

המוסד לביטוח לאומי טען כי לאור פניית המבוטח ומילוי שאלון התושבות לפיו צוין כי מטרת השהייה בחו"ל הייתה לימודים, נקבע כי המבוטח היה תושב כל העת.

בית הדין קבע כי משאין מחלוקת כי מטרת הנסיעה לחו"ל הייתה לימודים, הרי על אף פרק הזמן הארוך שבו נמשכו הלימודים, נותר התובע תושב הארץ, ולפיכך חויב בדין בדמי ביטוח.

23.13.2 שלילת תושבות

פקיד המוסד לביטוח לאומי רשאי לבחון מחדש, בכל עת, את התושבות של המבוטח ולהחליט בדיעבד על שלילתה. על פי הנהוג כיום במוסד לביטוח לאומי, תשלומים ששולמו למוסד לביטוח לאומי בעבור התקופה שמעבר לחמש שנות שהייה בחו"ל, מוחזרים צמודים למדד. זאת כיוון שמי שאינו מוגדר תושב ישראל על ידי המוסד לביטוח לאומי ואינו עובד בישראל, פטור מתשלום דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות בישראל (גם על הכנסות פסיביות שהופקו או שנצמחו בישראל).

23.13.3 רציפות הביטוח בישראל

כאשר מעסיק תושב ישראל שולח עובד תושב ישראל לחו"ל מטעמו, וחווה העבודה נקשר בישראל - דינו של העובד כדין עובד שכיר בישראל המשלם דמי ביטוח על פי שיעורי דמי הביטוח הנהוגים בישראל. בתנאים מסוימים ניתן לראות גם עובדים שנשלחים מישראל לעבוד בחברות בנות בחו"ל, כשכירים של המעסיק הישראלי ששלח אותם לחו"ל.

המבוטח ובני משפחתו זכאים לטיפול רפואי בישראל מכוח חוק ביטוח בריאות ממלכתי. כמו כן הם זכאים לזכויות מכוח חוק הביטוח הלאומי (למשל, המשך תשלום קצבאות ילדים) כפוף לכך שיפנו לביטוח הלאומי טרם צאתם מהארץ. לעניין זכויות אלו, התקופה המירבית היא חמש שנים. עם זאת, ניתן לקבל אישור מיוחד להארכת התקופה מפעם לפעם, גם אם השהייה בחו"ל נמשכת יותר מ- 5 שנים.

עובד עצמאי בחו"ל - מדווח לביטוח הלאומי על עצמו והאחריות לדיווח ולתשלום דמי הביטוח מוטלת עליו. יש להבחין בין עובד עצמאי אשר מנהל את עסקו בישראל ובחו"ל לסירווגן המבוטח בארץ כעובד עצמאי, ובין מצב שבו כל עסקיו הם בחו"ל והכנסותיו בחו"ל.

במקרה הראשון הוא ימשיך להיות מבוטח כעובד עצמאי כאילו הוא עובד בישראל, והכנסותיו יחויבו בדמי ביטוח כמקור הכנסה של "עובד עצמאי". אדם ששוהה ברציפות בחו"ל מטעם עיסוקו בישראל, ביטוחו לענף נפגעי עבודה כעובד עצמאי מוגבל בדרך כלל לשנה אחת וכפוף לחובת הודעה מראש למוסד. במקרה השני יסווג ההכנסות כפסיביות ויחויבו בהתאם בדמי ביטוח.

תושב ישראל השוהה בחו"ל באופן ארעי (לא כעובד של חברה ישראלית ולא כ"עובד עצמאי") - חייב לשלם דמי ביטוח לאומי וגם דמי ביטוח בריאות בעד עצמו כל עוד הוא נחשב ל"תושב ישראל השוהה בחו"ל", כמו מבוטח שאינו עובד שכיר ואינו עובד עצמאי על פי הכנסתו החייבת בדמי ביטוח ועל פי הכללים הנהוגים בארץ.

אם אין למבוטח הכנסות, אזי הוא משלם דמי ביטוח מינימליים. אם מתברר שיש למבוטח הכנסות שלא שולמו בגין דמי ביטוח, אזי הוא יחויב בהפרשים (אם המבוטח נמצא במדינה החתומה עם ישראל על אמנה המסדירה מניעת כפל דמי ביטוח לאומי - כי אז הוא ישלם רק דמי ביטוח בריאות).

תושב ישראל שנותן שירותים בחו"ל לחברות זרות, ומקבל את שכרו כבעל שליטה מחברה שהקים בישראל למטרה זו בלבד - דומה לעצמאי שנותן שירות רק בחו"ל ודומה לעובד "שכיר רגיל" שעובד בחברה זרה בחו"ל, שהכנסותיו בארץ מחויבות בדמי ביטוח כהכנסות פסיביות.

בת זוג - כאשר בת הזוג אינה עובדת, היא פטורה בדרך כלל מתשלום דמי ביטוח. בן הזוג של עובדת בחו"ל שיוצא עמה לחו"ל חייב בדמי ביטוח בעד עצמו. גם מבוטחת בחופשה ללא תשלום חייבת בכל מקרה בתשלום דמי ביטוח בעד עצמה.

כאשר בת הזוג עובדת בחו"ל, מעמדה בביטוח הלאומי נבחן באופן עצמאי בהתאם לעבודה שהיא מבצעת בחו"ל. לדוגמה: אם היא עובדת בנציגות רשמית של מדינת ישראל, אז מעמדה יהיה כשל עובדת ישראלית.

מבוטח בשנת שבתון - מעמדו בביטוח הלאומי הוא כשל עובד שכיר, שמעסיקו חייב בתשלום דמי הביטוח בעבורו, לפחות לפי שכר המינימום במשק. השבתון בחו"ל נמשך בדרך כלל שנה ונועד לעבודת מחקר או להשתלמות מדעית, כפוף לאישור ועדת החופשות של המוסד שבו מועסק המבוטח.

מורה בשנת השתלמות - כאשר ההשתלמות היא בחו"ל, המעסיק מדווח בחודשיים הראשונים לביטוח הלאומי כמקובל בחל"ת. חובת הדיווח ותשלום דמי הביטוח מוטלת על המורה בעבור יתרת התקופה.

עובד מקומי ישראלי (עמ"י) - אזרח ישראלי השווה בחו"ל באורח זמני, שהתקבל לעבודה על ידי נציגות ישראלית בחו"ל במעמד של עובד מקומי ומועסק באורח זמני על פי חוזה מיוחד. חלים עליו חוקי העבודה הישראליים והוא נחשב לעובד שכיר בישראל. הביטוח הלאומי מתייחס לעמ"י כעובד שכיר בישראל כל עוד הוא נחשב במוסד לביטוח לאומי לתושב ישראל.

חוזרי הביטוח הלאומי הקשורים להכנסות מחו"ל

המוסד לביטוח לאומי מפרט באמצעות טבלה את כללי החיוב בדמי ביטוח. לכל עיסוק בחו"ל הטבלה מפרטת שלוש אפשרויות של עיסוקים בארץ בו זמנית, ואת ההתייחסות להכנסה בחו"ל במוסד לביטוח לאומי.

החוזר אינו עוסק במבוטחים המשלמים דמי ביטוח לאומי במדינות שעמן חתומה ישראל על אמנה לביטחון סוציאלי.

מפאת חשיבות העניין, מוצגת להלן הטבלה שפורסמה בחוזר הביטוח הלאומי 153/2004 בחודש יולי 2004, בעניין ההכנסות בחו"ל.

יש לפעול על פי הכללים המפורטים בטבלה כאשר מתקבלת הכנסה שמקורה בחו"ל.

התייחסות להכנסה בחו"ל בעקבות הרפורמה במס ⁽²⁾			מעמד המבוטח ⁽¹⁾			
שינוי חקיקה	הערות	גמלאות	גבייה	בארץ	בחו"ל	
אין	עפ"י סעיף 76 לחוק	רגיל רגיל רגיל	רגיל רגיל רגיל	שכיר עצמאי לעל"ע ⁽³⁾	שכיר - מעביד ישראלי	א.
אין		לעל"ע לעל"ע לעל"ע	הכנסה שלא מעבודה הכנסה שלא מעבודה הכנסה שלא מעבודה	שכיר עצמאי לעל"ע	שכיר - מעביד זר	ב.
אין	עפ"י תקנה - ביטוח מפגיעה בעבודה- עובדים עצמאיים (תקנה 2) ⁽⁴⁾	לעל"ע זכאות מוגבלת	הכנסה שלא מעבודה רגיל	שכיר עצמאי	עצמאי	ג.
אין		לעל"ע לעל"ע לעל"ע	הכנסה שלא מעבודה הכנסה שלא מעבודה הכנסה שלא מעבודה	לעל"ע שכיר עצמאי לעל"ע	הכנסה שלא מעבודה	ד.

הערות הכותבת לטבלה לעיל

- (1) הכוונה למעמד המבוטח במוסד לביטוח לאומי, בו זמנית בחו"ל ובארץ, כל עוד המבוטח הוא תושב ישראל על פי קביעת הפקיד המוסמך במוסד לביטוח לאומי (בלי להתייחס לאמנות בינלאומיות לביטחון סוציאלי).
- (2) הטבלה מפרטת רק את ההתייחסות להכנסות מחו"ל, על פי מעמדו של המבוטח בחו"ל. אין התייחסות להכנסות בארץ אם קיימות הכנסות כאלה נוסף על כך.
- (3) לעל"ע = לא עובד שכיר ולא עובד עצמאי = מבוטח שאינו עובד שכיר ושאינו עובד עצמאי, שאין לו הכנסות, או שיש לו הכנסות שאינן מעבודה.
- (4) הכוונה לתקנות הביטוח הלאומי (ביטוח מפני פגיעה בעבודה של עובדים עצמאיים), התשי"ז-1957. תקנה 2 לתקנות אלה מפרטת את תנאי הזכאות לגמלה לעובד עצמאי, כאשר הפגיעה אירעה בחו"ל.

הבהרות לחוזר מיולי 2004 - הכנסות מעבודה כשכיר בחו"ל

ביום 2 בספטמבר 2009 פורסמה הרחבה לחוזר מיולי 2004. להלן החוזר כלשונו:

1. כללי

כזכור לכם, בעקבות הרפורמה שבוצעה במס הכנסה, החל מיום 1/1/2003 כל הכנסותיו של תושב ישראל המופקות בחו"ל חייבות במס הכנסה בישראל, בין אם מדובר בהכנסות מעבודה ובין אם מדובר בהכנסות פסיביות. לצורך זה, ניתנה הגדרה בסעיף 1 לפקודת מס הכנסה, למונח "תושב". חשוב לציין שבחינה וקביעה של מעמדו של אדם כתושב ישראל לעניין חוק הביטוח הלאומי תתבצע לפי הקריטריונים והמבחנים שנקבעו בפסיקה ולא לפי הגדרות שניתנו בחוקים אחרים, ולכן יתכן בהחלט מצב בו לעניין מס הכנסה אדם אינו תושב ישראל בעוד שלעניין חוק הביטוח הלאומי הוא כן תושב.

2. תושב ישראל המועסק כשכיר אצל מעסיק זר בחו"ל

יתכנו שני מצבים:

- עובד אצל מעסיק זר במדינת אמנה.
- עובד אצל מעסיק זר במדינה שאינה מדינת אמנה.

2.1 עובד אצל מעסיק זר במדינת אמנה יש לסווג כבעל הכנסה שלא מעבודה, יחויב בדמי ביטוח בריאות בלבד ולפי בסיס מינימום.

2.2 עובד אצל מעסיק זר במדינה שאינה מדינת אמנה יסווג כבעל הכנסה שלא מעבודה, יחויב בדמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות בהתאם להכנסתו כפי שהתקבלה בשומת מס הכנסה ולפי השיעורים שנקבעו בחוק. כל עוד לא התקבלה שומה, יחויב בדמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות כלא עובד לפי בסיס מינימום.

3. תושב ישראל המועסק כשכיר בחו"ל אצל מעסיק ישראלי

כאשר מדובר בעובד לפי סעיף 76 הרי שעל מעסיקו הישראלי לשלם ולנכות משכרו את דמי הביטוח הלאומי ודמי ביטוח בריאות בהתאם לשכרו ולפי השיעורים שחלים על עובד, גם אם לעניין מס הכנסה הוגדר העובד בו מדובר כלא תושב.

23.13.4 אמנות לביטחון סוציאלי

האמנות לביטחון סוציאלי מסדירות את רציפות הביטחון הסוציאלי בין שתי המדינות. לכל אמנה תנאים המתאימים לה (מדינת ישראל אינה חתומה על אמנה לביטוח בריאות).

23.13.5 קצבאות לשהים בחו"ל

סעיפים 324(א) ו-65(ב) לחוק הביטוח הלאומי קובעים כי לתושב ישראל שנמצא מחוץ לישראל יותר משלושה חודשים, לא תשולם קצבה בתקופה שעולה על שלושת החודשים, אלא בהסכמת המוסד לביטוח לאומי.

על פי חוק ההתייעלות הכלכלית, החל מחודש אוגוסט 2009 קוצרה התקופה משישה חודשים לשלושה חודשים בלבד, מתוך התפיסה שאחריות המדינה לביטוח סוציאלי צריכה לחול רק על מי שמתגוררים בתחומה.

לאור האמור לעיל, מי שזכאי לקצבה ויוצא מישראל, רצוי שיוודע למוסד לביטוח לאומי על יציאתו מישראל.

23.13.6 קצבאות לתושב חוזר ותיק (או עולה חדש)

כאשר תושב חוזר ותיק (או עולה חדש) תובע גמלה מהמוסד לביטוח לאומי, הוא מתבקש לדווח על הכנסותיו.

חשוב מאד לזכור כי ההכנסות המדווחות כוללות בדרך כלל את ההכנסות לפי סעיף 2 לפקודת מס הכנסה גם אם הכנסות אלה פטורות ממס ו/או פטורות מדמי ביטוח, וגם אם אין צורך לדווח עליהן לשלטונות המס. אי דיווח על ההכנסות עלול להוביל למצב שאדם יקבל גמלה שלא כדין והמוסד לביטוח לאומי ידרוש בחזרה את הגמלה. במקרים חריגים המוסד נוהג לבחון היבטים פליליים.

בתיקון לחוק הביטוח הלאומי מוטלים קנסות כבדים על מי שמעלימים מידע וכתוצאה מכך תובעים גמלאות שלא כדין, החל מיום 1.1.2012.

23.13.7 החזרה לארץ

מי שחוזר לישראל לאחר שהות ארוכה בחו"ל חייב לפנות למוסד לביטוח לאומי. אם שהה בחו"ל פחות מחמש שנים והוא משלם באופן רצוף דמי ביטוח לביטוח הלאומי, אזי עליו לעדכן את תחום הגבייה בסניף הקרוב למקום מגוריו ולהודיע שחזר לארץ.

אם שהה בחו"ל יותר מחמש שנים, אזי הוא יתבקש להצהיר שחזר לישראל למגורי קבע והפקיד המוסמך בביטוח הלאומי יבחן את תושבותו. לצורך הוכחת רציפות התושבות, על התושב החוזר להמציא למוסד לביטוח לאומי אסמכתאות המעידות על כך ששהותו בחו"ל הייתה ארעית ושמרכז חייו נותר בארץ.

במצב שבו נשללה תושבות ממבוטח ששהה בחו"ל והוא חוזר לישראל, הוא יהיה זכאי לזכויות על פי חוק הביטוח הלאומי רק כאשר הוא יוכר במוסד כתושב ישראל (הגדרות "תושב" במשרד הפנים, או "תושב חוזר" במשרד הקליטה, או תושב לעניין פקודת מס הכנסה, לדוגמה-אינן מקנות זכויות בביטוח הלאומי, אך לעיתים המוסד מתייחס בהחלטתו לפעולות שעשה האדם מול משרדי הממשלה השונים), וכפוף להוראות בחוק ביטוח בריאות ממלכתי, כמוסבר להלן.

כאשר מבוטח הסמוך לגיל פרישה חוזר לארץ לאחר שהות ממושכת בחו"ל, ההחלטה בדבר תושבותו מתארכת בדרך כלל, כדי לבחון את רצינות כוונתו לחזור לישראל ולבחון את ההוכחות שיש בהן כדי להוכיח שחזר להשתקע בישראל. זאת גם אם הוא פדה את תקופת ההמתנה לביטוח בריאות ממלכתי (כמוסבר להלן) תמורת תשלום.

ביטוח בריאות לשוהים בחו"ל ועם החזרה לארץ

בשני מצבים נשללות זכויות לקבלת שירותי בריאות מאדם שהיה זכאי להן ונסע לחו"ל. כתוצאה מכך מחויב המבוטח בתקופת המתנה.

במצב המוכר, שלילת תושבות במוסד לביטוח לאומי שוללת זכאות לשירותי בריאות. במצב הפחות מוכר, נשללות הזכויות לשירותי בריאות גם ממי שנמצא בחו"ל וצובר חובות לביטוח הלאומי.

מנכ"לית המוסד לביטוח לאומי, גברת אסתר דומיניסיני, בשיתוף עם עו"ד דני זקן, מנהל אגף ביטוח ובריאות במוסד לביטוח לאומי, הקימו צוות שתפקידו לשפר את השירות לאזרח בנושא האמור.

ביטוח בריאות לתושב ישראל שיצא לחו"ל לשנתיים או יותר

על פי סעיף 58 לחוק ביטוח בריאות ממלכתי, תושב ישראל שחוזר לארץ לאחר שנעדר ממנה במשך שתי "שנות היעדרות" רצופות או יותר, שבהן לא שילם דמי ביטוח בריאות באופן רציף למוסד לביטוח לאומי בארץ, או שלא היה בתקופה הזו תושב ישראל על פי הגדרת המוסד לביטוח לאומי (גם אם שילם את דמי הביטוח והם הוחזרו לו), אינו זכאי לקבל שירותים רפואיים מקופות החולים בארץ במשך "תקופת המתנה" הקבועה בחוק. כלומר, בשני מצבים מבוטח חייב בתקופת המתנה:

1. תושב ישראל ששהה בחו"ל במשך שתי "שנות היעדרות" רצופות וצבר חוב בדמי ביטוח לתקופה של 12 חודשים לפחות;
2. מי שנשללה ממנו התושבות במוסד לביטוח לאומי כיוון שהעתיק את מרכז חייו לחו"ל. כאשר אדם כזה יחזור לארץ ויוכר כתושב חוזר, תחול עליו תקופת ההמתנה בהתאם לפרק הזמן שבו נשללה ממנו התושבות.

כ"שנת היעדרות" מן הארץ נחשבת שנה, שבמהלכה התגורר אדם 182 ימים לפחות, גם אם לא היו רצופים, מחוץ לישראל (או שלא היה תושב על פי עמדת הביטוח הלאומי).

התקופה שבה נשללת הזכאות לקבלת שירותים רפואיים בארץ מחושבת כך: כנגד כל "שנת היעדרות" מן הארץ החל מיום 1.3.2001 ועד 31.10.2008, שבה לא שילם המבוטח דמי ביטוח בריאות באופן סדיר או שלא הוכר כתושב ישראל (גם אם שילם), נשללת הזכאות לקבל שירותים רפואיים בארץ לתקופה של חודשיים מיום שחזר לישראל והוא מוכר כתושב ישראל בביטוח הלאומי. מיום 1.11.2008 ואילך הזכאות לביטוח בריאות נשללת לחודש אחד בעבור כל שנת

היעדרות, בעבור תקופת שהייה בחו"ל מאותו מועד. מספר קבוצות אוכלוסייה פטורות מתקופת המתנה, כגון ילדים, עולים חדשים ועוד.

תקופת המתנה המירבית היא בת שישה חודשים. יש לשים לב שבתקופת המתנה, למרות שלילת הזכויות לשירותי בריאות, המבוטח חייב לשלם דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות בהתאם להכנסותיו ועיסוקו. חודש המתנה נספר לפי 25 ימים רצופים של שהייה בישראל למי שמוגדר תושב ישראל בביטוח הלאומי.

למי שיוצא לחו"ל לפני שהשלים 25 ימי שהייה רצופים בישראל-ימים אלה אינם מובאים בחשבון לצורך חישוב השלמת תקופת המתנה, למעט מי שיצא לחו"ל מסיבות רפואיות (טופס בל/111), או נשלח מטעם מעביד ישראלי (טופס בל/109), או מתוך הכרח עסקי כעצמאי (טופס בל/110), אך במקרים אלה חודש המתנה ייחשב לחודש קלנדרי מלא.

אפשר לשלם תשלום מיוחד לפדיון תקופת המתנה במספר תשלומים חודשיים שווים ורצופים, עד שישה, על פי בחירת המבוטח. אפשר לפדות את תקופת המתנה בתשלום אחד (בסכום כולל של 9,630 ש"ח בשנת 2011). עם זאת, טיפולי פוריות וטיפולים בחו"ל יתקבלו רק בתום תקופת המתנה המקורית. מי ששילם את התשלום המיוחד בחו"ל חייב לחזור לארץ תוך זמן סביר, כדי שלא תיווצר תקופת המתנה חדשה.

מיד עם תום תקופת המתנה או מיד לאחר סיום התשלומים בשל פדיון תקופת המתנה (או לאחר התשלום החד-פעמי), ועם קבלת אישור התושבות מהביטוח הלאומי למי שתושבותו נשללה קודם לכן, המבוטח זכאי לקבל שירותי בריאות על פי חוק ביטוח בריאות ממלכתי ולהצטרף לאחת מקופות החולים. אם הבקשה מתעכבת בביטוח הלאומי, אזי אפשר בתנאים מסוימים לקבל החזר הוצאות רפואיות. בירור בנושא תקופת המתנה מתבצע בתחום רישום והקצאה, טלפון 02-6462000, פקס 02-6462029.

החזר הוצאות רפואיות

מבוטח שפנה להסדיר את התושבות והמוסד לביטוח לאומי עיכב את התשובה בעניינו, רשאי לפנות לוועדה מיוחדת שתחזיר לו הוצאות רפואיות שהיו לו בתקופת העיכוב (בתקופה שלא הייתה תקופת המתנה).

23.13.8 תושבות התאגיד

קיימת חשיבות רבה להגדרת חברה כתושבת ישראל, לצורך הגדרת מעמד העובדים ועל מי חלה חובת הדיווח ותשלום דמי הביטוח.

23.14 טבלאות השינויים בשיעורי דמי הביטוח למבוטחים בגיל 18 ועד גיל הפרישה (באחוזים) ונתונים נבחרים

מעסיק										שכיר (חלק העובד)					
מאפריל 2011	בתקופה 1/8/09 עד 31/3/11	בתקופה 1/1/09 עד 31/7/09	בתקופה 1/1/08 עד 31/12/08	בתקופה 1/1/07 עד 31/12/07	בתקופה 1/1/06 עד 31/12/06	בתקופה 1/7/05 עד 31/12/05	בתקופה 1/7/03 עד 30/6/05	בתקופה 1/7/02 עד 30/6/03	עד 30/6/02	מינואר 2006	בתקופה 1/7/03 עד 31/12/05	בתקופה 1/1/03 עד 30/6/03	בתקופה 1/7/02 עד 31/12/02	עד 30/6/02	
						5.33	5.93	5.93	4.93		4.50	4.50	5.76	5.76	עד חצי שכי"מ ⁽¹⁾
						5.68	5.93	5.93	4.93		10.38	10.32	9.70	9.70	עד 4 פעמים שכי"מ
						5.68	5.93	5.93	-		10.38	10.32	9.70	9.70	עד 5 פעמים שכי"מ
						-	-	5.93	-		-	10.32	9.70	-	ללא תקרה
3.45	3.85	3.45	3.85	4.14	4.98					3.50					עד 60% שכי"מ
5.90	5.43	5.43	5.43	5.68	5.68					12.00					עד הכנסה מירבית

בעלי שליטה ⁽²⁾										
מעסיק								שכיר (חלק העובד)		
מאפריל 2011	בתקופה 1/8/09 עד 31/3/11	בתקופה 1/1/09 עד 31/7/09	בתקופה 1/1/08 עד 31/12/08	בתקופה 1/1/07 עד 31/12/07	בתקופה 1/1/06 עד 31/12/06	בתקופה 1/7/05 עד 31/12/05	בתקופה 1/1/04 עד 30/6/05	מינואר 2006	בתקופה 1/1/04 עד 31/12/05	
							5.27	5.87	4.46	עד חצי שכי"מ ⁽¹⁾
							5.62	5.87	10.21	עד 4 פעמים שכי"מ
							5.62	5.87	10.21	עד 5 פעמים שכי"מ
							-	-	-	ללא תקרה
3.41	3.81	3.41	3.81	4.10	4.93				3.49	עד 60% שכי"מ
5.80	5.37	5.37	5.37	5.62	5.62				11.79	עד הכנסה מירבית

ממלוא הפנסיה המוקדמת ⁽⁴⁾		ממחצית הפנסיה המוקדמת ⁽⁴⁾				מי שאינו עובד ואינו עובד עצמאי ⁽³⁾					עובד עצמאי על פי ההגדרה			
מינואר 2006	בתקופה 1/2/04 עד 31/12/05	בתקופה 1/7/03 עד 31/1/04	בתקופה 1/7/02 עד 30/6/03	עד 30/6/02	מינואר 2008	בתקופה 1/1/06 עד 31/12/07	בתקופה 1/7/03 עד 31/12/05	בתקופה 1/7/02 עד 30/6/03	עד 30/6/02	מינואר 2006	בתקופה 1/7/03 עד 31/12/05	בתקופה 1/7/02 עד 30/6/03	עד 30/6/02	
	4.46	7.75	7.75	7.75			9.41	9.41	9.41		9.82	9.82	8.82	עד חצי שכ"מ ⁽¹⁾
	10.21	7.75	7.75	7.75			15.20	15.20	15.20		15.42	15.42	14.42	עד 4 פעמים שכ"מ
	10.21	7.75	7.75	7.75			15.20	15.20	9.55		15.42	15.42	9.55	עד 5 פעמים שכ"מ
	-	-	7.75	-			-	15.20	-		-	15.42	-	ללא תקרה
3.49					9.61	9.61				9.82				עד 60% שכ"מ
11.79					12.00	16.05				16.23				עד הכנסה מירבית

- (1) שכ"מ - שכר ממוצע במשק.
 (2) בעלי שליטה בחברת מעטים, המדווחים כשכירים בחברה שבעלותם, אינם משלמים דמי ביטוח לאומי לענף אבטלה ולענף זכויות בפירוק חברה.
 (3) האוצר משתתף בעלות העבודה במשק, בעוד שבעלי הכנסות שאינן מעבודה משלמים את השיעור המלא של דמי הביטוח. עד יום 30 ביוני 2002 האוצר השתתף בשיעורים גבוהים יותר השיפוי הוקטן אך עדיין לא בוטל.
 (4) עד לפנסיה המוקדמת, המשולמת בעד חודש ינואר 2004, ניכה משלם הפנסיה 7.75% ממחצית הפנסיה המוקדמת. החל מהתשלום בעד חודש פברואר 2004 מנכה משלם הפנסיה דמי ביטוח ממלוא הפנסיה המוקדמת.

להלן טבלה המפרטת נתונים נבחרים, המבוססים על השכר הממוצע במשק לחודש:

2000 ש"ח לחודש	1-3/2002 ש"ח לחודש	2001 4-12/2002 2003-2005 ש"ח לחודש	2006 ש"ח לחודש	2007 ש"ח לחודש	2008 ש"ח לחודש	1-7/2009 ש"ח לחודש	8-12/2009 ש"ח לחודש	2010 ש"ח לחודש	2011 ש"ח לחודש	
6,347	7,050	6,964	7,383	7,537	7,663	7,928	7,928	8,015	8,307	שכ"מ
952	1,058	1,045	1,107	1,131	1,149	1,189	1,189	1,202	1,246	15% שכ"מ
-	-	-	-	-	1,916	1,982	1,982	2,004	2,077	25% שכ"מ
3,174	3,525	3,482	3,692	3,769	3,832	3,964	3,964	4,008	4,154	מחצית שכ"מ
-	-	-	4,430	4,522	4,598	4,757	4,757	4,809	4,984	60% שכ"מ
25,388	28,200	27,856	-	-	-	-	-	-	-	4 פעמים שכ"מ
31,735	35,250	34,820	-	-	-	-	-	-	-	5 פעמים שכ"מ
-	-	-	35,760	35,760	36,760	38,415	76,830	79,750	73,422	הכנסה מירבית

שכ"מ - שכר ממוצע במשק